

JELENKOR

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

Halszem – halszám

- BERTÓK LÁSZLÓ: S akkor egy csillag egy magon; S hogy öt
kenyeret, s öt halat; S ha nélküle akkor se megy 673
- BALASSA PÉTER: Halnapló (*Álnapló*) 675
- CSIKI LÁSZLÓ: Halanya, avagy a szavak 680
- PARTI NAGY LAJOS: Hal éji éneke 699
- KRASZNAHORKAI LÁSZLÓ (AZ EGYIK): A pécsi beszéd 703
- NÉMETH GÁBOR: :eleven hal 711
- KUKORELLY ENDRE: Mintha már túl sokáig állna 714
- BUDAI KATALIN: Hol a bálna, ...urak, asszonyosságok? 715
- * * * : Tengeri bagatell 717
- MÁRTON LÁSZLÓ: A halkeresők (*Mese*) 719
- BALLA KÁROLY: A hal (*Balla Zsófia közlésében*) 724
- ISKY ANDRÁS: A csodálatos halfogás (*homília*) 727
- KEMÉNY ISTVÁN: A magzat 734
- SOLYMOSI BÁLINT: A halászó Venus (*elbeszélés*) 735
- GÉCZI JÁNOS: Igem 745
- KABDEBÓ TAMÁS: Kagyló 747
- TILLMANN J. A.: Aranyhal – a kék-vörös éjhomály fölött
(*Hívószavak Klee követéséhez*) 750
- MEDVE A. ZOLTÁN: Kifürkészhetetlen 753
- MÉSZÁROS SÁNDOR: A Rombuszhal városa 758
- KANETTI NORBERT: A Haralkovich-leányok, az Ihász-nővérek és
a törpeharcsa (*emlékmás*) 760
- CSUHAI ISTVÁN: Hal volt, hal nem volt 767

1992

SZEPTEMBER

KÉPEK

FELUGOSSY LÁSZLÓ tusrajzai 679, 698, 710, 716, 723, 733, 749, 757, III

GYENIS TIBOR munkái 713, 759

ROBERT MAPPLETHORPE: A hal (1985) 746

*A Jelenkor az újságospavilonokon kívül
a következő boltokban és elárusítóhelyeken kapható*

Pécsett

Széchenyi István Jogi és Közgazdasági Könyvesbolt, Rókus u. 5/a.

Szöveg BT. boltja, Ifjúság útja 6.

Művészetek Háza, Széchenyi tér 7-8.

Írók Könyvesboltja, Kossuth Lajos u. 21.

Széchenyi téri könyvespavilon

Vidéken

Móra Ferenc Könyvesbolt, Szeged, Kárász u. 5.

Püski Könyvesbolt, Székesfehérvár, Kossuth u. 15.

Vizi Tamás könyvkereskedése, Debrecen, Kossuth Lajos

Tudományegyetem, aula

Fodor könyvkereskedés, Esztergom, Kossuth L. u. 5.

Budapesten

Litea Könyvesbolt, I., Hess András tér 4.

Püski Könyvesbolt, I., Krisztina krt. 26.

Pont Könyvesbolt, V., Mérleg u. 6.

Stúdium Könyvesbolt, V., Váci u. 22.

Vörösmarty téri Könyvesbolt, V., Vörösmarty tér 4.

Írók Boltja, VI., Andrássy út 45.

Katalizátor Iroda, VIII., Mikszáth Kálmán tér 2.

Wirth és Tsa, IX., Ráday u. 33/b.

Bartók Béla Könyvesbolt, XI., Bartók Béla u. 25.

JELENKOR

XXXV. ÉVFOLYAM

9. SZÁM

Főszerkesztő
CSUHAI ISTVÁN

*

Szerkesztő
GÁLLOS ORSOLYA

*

A szerkesztőség munkatársai

CSORBA GYÓZŐ
főmunkatárs

BALASSA PÉTER, BALLA ZSÓFIA, BERTÓK LÁSZLÓ,
CSORDÁS GÁBOR, MEDVE A. ZOLTÁN, PARTI NAGY LAJOS,
PÁKOLITZ ISTVÁN, TOLNAI OTTÓ

JK

*

Baranya Megye Önkormányzatának lapja.
Szerkesztőség: 7621 Pécs, Széchenyi tér 17. Telefon: 72/10-673

Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Kiadja a Jelenkor Irodalmi és Művészeti Kiadó

(Pécs, Széchenyi tér 17. Telefon: 72/36-803),

a Művelődési és Köznevelési Minisztérium,
valamint a József Attila Alapítvány támogatásával.

Felelős kiadó: Csordás Gábor.

Terjeszti a Magyar Posta és a Jelenkor Irodalmi és Művészeti Kiadó.
Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben
és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) – 1900 Budapest,
Lehel u. 10/A – közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással
a Postabank Rt. 219-98636, 021-02799 pénzforgalmi jelzőszámmal,
illetve közvetlenül vagy postautalványon a Kiadónál.

Előfizetési díj egy évre belföldre: 440,- Ft, külföldre: 1200,- Ft.

Megjelenik havonként.

A szedés a Jelenkor Irodalmi és Művészeti Kiadóban készült.

Nyomtatta Molnár Csaba nyomdája, Pécssett.

Index: 25-906, ISSN 0447-6425

BERTÓK LÁSZLÓ

S akkor egy csillag egy magon

Parti Nagy Lajosnak

*Bevallom, a halban is az,
hogy fejbevágom, hámozom,
le nyálka, pikkely és uszony,
s a gerincben megráng a vas.*

*Legalább te ne riogass.
Jó, a követ is fölmosom.
Nem, én nem fogok egy halon.
Igen, a fülem is halas.*

*Tökéletes, de nem igaz.
Töröm magam, jár a malom.
S akkor egy csillag egy magon.
Kiderül, hogy lyukas a kas.*

*Jó, jó, én csak egy bogaras.
De mért jobb, ha gondolkodom?*

S hogy öt kenyeret, s öt halat

*S hogy öt kenyeret, s öt halat,
s több mini ötezer jóllakik,
s nem is az, hogy ebből a hit,
s hogy kosárszám mennyi marad,*

*s nem az, hogy mekkora halak,
s kenyerek, s hogy a búneik,
s hogy már csak a csoda segít,
s mert mocorognak, alszanak,*

*s nem, hogy kétezer év alatt,
s hogy a legjobb, ha mind eszik,
s hogy persze, akadnak, akik,
s hogy nem is biztos benne, csak,*

*s nem, hogy nincsenek rá szavak,
s talán a legkönnyebb, ha így...*

S ha nélküle akkor se megy

*Ha létezne akkora cet,
hogy az egész hajó bele,
s mindenki menne Ninive,
csak Jónás nem érkezne meg.*

*Ha a halban mindenkinek
meg kellene esküdni,
se nappala, se éjjele,
amíg hiányzik az az egy.*

*Ha bűnösök és kibicek
izgulnának, kiúszik-e,
s hogy benne van-e az ige,
amiről a többi hebeg.*

*Ha nélküle akkor se megy,
véget érhetne a mese.*

Halnapló

Álnapló

Sárbogárdi (Nagy) Lajosnak

HAL – 1. kezdetben ige volt, majd lett főnév. 2. Rembrandt, Melville, Klee, Hemingway, Esterházy-halacska roston v. rostéllyal.

HALÁSZ – 1. Petár. 2. Bobby Fischer. 3. Csodálatos halászat.

HALÁSZLÉ – halászból készült csípős leves.

HALLÉ – „hali! haló!” – kórus Alban Berg *Wozzeck* c. operájából; áthallás.

HALLEVES – 1. hal bő lében, egyes vidékeken bő-léban. 2. Szép Ernőnél: „Bóléban und bóléban lassen.”, a.m.: hagyd bő lében a halat. Kardpenge-felirat, ld. még HALKÉS.

HALÁL – a maga okozta kiskorúságból kilábaló, saját lábán álló, autonóm, ún. lábashal. (Vö. Kant: Válasz a kérdésre: Mi a felvilágosodás?)

HALSZÁLKA – 1. rövidített alakban: „Szpéró, hallsz – másutt: halsz – engem?” előfordulás: Tandori. 2. beszédhibás ejtés, kicsinyítő képző nélkül: „halszála ugyanaz” értelemben. Ld. még: ...PRÉDIKÁL A HALAKNAK.

HALVACSORA – Jézus-evés, kétezer éves fogás.

HAL-NI – 1. cselekvő, felszólító. 2. munka, vízi szorgalom primitív népeknél.

HAL-NOD KELL – 1. *itt* biztosan, vö.

NEMZETHALÁL. 2. „ezt hallanod kellett volna, Mihály” értelemben.

HAL-ÁL-KÉSZLET – Szontág Zsuzsa híres, new-yorki HALKÉS-kollekciója.

HALHATATLANOK – akik nem tudnak idejében meghalni.

HAL-HATATLANSÁG – 1. álhír. 2. valamely képesség (potentia) hiánya.

HALÁSZKIRÁLY – „A király halódik” értelemben, vö.: apázás, Frazer.

HALLATLAN – 1. a latra nem tett hal. 2. amiről nem veszünk tudomást az Istennek se, ld. még: HALLÁS UTÁN.

HAL-LOMÁS – 1. a.m.: lát-omás. 2. tréfás mondás halásznépek között: „Vigyázz, nehogy beússz a hallomás-ra”, a.m.: nehogy bedőlj a hallomásnak (egyres vidékeken: *ezeknek*) értelemben.

HALLÁS – 1. hallj – egyes vidékeken: halj – és láss. 2. „fülét beleássa valamibe, tudóskodik” értelemben, ld. még: zenészek. 3. ellés, füles, állás, kagylózás – jelentése: szórt, bizonytalan. 4. abszolút hallás, „mindent meghall, amit nem kéne” értelemben.

HALLÁSBÓL – van a hit.

HALLÁS UTÁN – tökéletes, hiánytalan, visszafordíthatatlan süketség, ill. másutt: hallj és áss, azaz ásd el magad, ld. még zene, zenészek.

HALADÓK – 1. halanként, minden egyes hal után kötelező adóbevalás. 2. politikai, régies alak.

HALÓDNIJ – politikai, régies, ld. mindenütt. Pl. „A király halódnij.”

HALNI VÁGYIK – nekrofilia, viszonylag gyakori, erősen titkolt szexuális eltévelyedés, vö. *A nagy zabálás*. Ld. még: HALÁLÖSZTÖN.

HALASTÓ – 1. halni vágyók – ld. ott – rendszeres, kedvelt találkahelye a 19. században. 2. beszédhibával helyesen: HALASZTÓ.

HALLIK – 1. vö. „mállik”, „dallik”. 2. a kopolytű eufemisztikus megnevezése. 3. *kihalt* jelentése: „amint a hal szaporodik”.

HALANDÓK – mi.

HALDOKLÓ – többes számban: *haldoklovak*, azaz kikötői igásló.

HALDOKK KÖRÜL ÓLÁLKODUNK EGY ÉLETEN ÁT – 1. az „ólálkodik a halál” tréfás megfordítása halásznépeknél. 2. haldokk: intenzív osztály. 3. agónia, eufemisztikusan.

HALÁLNAK HALÁLÁVAL HALSZ – fordított származáslista archaikus népeknél: „aki a *halottasház*ból való” értelemben.

HALOTTASHÁZ – öregek otthona, ld. még: szociális háló.

A HALAK KORSZAKÁNAK VÉGE – ezt mondja minden Vízöntő.

HALMA – mélymagyar női név. -i képzővel durva, erotikus célzás.

HALOM – 1. vagy Hegyes, vagy Ásott, *tertium non datur*, hacsak a Herceg nem az. 2. sírhalom: főhajtásként *hantomra* helyezett díszhal, partra vetett fajta, egyes vidékeken *hanta*, népi etimológiával.

HAL-ÁLOM – 1. végigragozva, melegen tálalva ajánlható. 2. hal-om – ld. fent – bővítménye. 3. „álmodik a hal-ság” v. „álság” értelemben. 4.

part, parti, szárazföld, azaz – halaknak – rossz álm. „Tátogok, mint a partra vetett hal” értelemben.

KIHALÁSOS ALAPON – ősi társasjáték.

HALADÉK – 1. a.m.: „a haladás éke”, vagyis Komintern-ügynök Nyugaton, régies fedőnév. 2. még régiesen: „adék néked egy *halat*”, azaz *lehalaz* valakit, pejoratív.

HAL-ALOM – elmosódott és/vagy beszédhibás alak, valószínűleg: „hatalom”, ill. „6 darab alom” értelemben, vö. HAL-ÁLOM 2. jelentés.

HALPIAC, HALASKOFA – ez, ezek, itt, ma, ahol lehetnünk kell.

HALLE – „hall-e?” értelemben, ősi szász ráolvasó szöveg kezdőmondata.

HALLER – piac Hallében, nem azonos – ld. fent – HALLE-val, se HALLÉ-vel.

HALEF – Alef Borgesnél, szövegromlás.

HALLGATAG – a.m.: gyanús alak.

HALLGA CSAK, HALLGA – 1. „mikor halsz meg már nagyapó” értelemben szokásos felszólító alak. 2. ld. ALGA.

ALGA – ez az emberiség leg....

ÉLŐHAL – pozitív diszkrimináció, ritka.

HALNAPLÓ – az ÁLNAPLÓ elhalt ikrája.

HALÁLLOVAS – a magyar származású Ajtóssy lófő által népszerűsített allegorikus szívroham, ad anal.: HALÁL-FUGA (ez Celan, de nem magyar!)

TE AZONBAN NÉMA VAGY, AKÁR EGY HAL – torokgyíkban szenvedő fiúcskának mondja az ő édesapukája, *halkan* nevetgélve.

HALKAN – ennek a jelentését a nőstény adja meg.

HALTEJ – női princípium, amit a konyhán mindig lecsalnak (vö. C. G. Jung).

ELHAL, ELHALT – „elmegy, elszáll, odaorgazmál” értelemben, primitív népeknél; régies alak.

HALLANI – „hallali” értelemben, téves etimológiával kb. „lárifári”, ld. még NEMZETHALÁL.

HALIHÓ – téli halászat, régies alak.

HALSZAG – na nem, ezt nem mondom meg.

HAL-LÓ – mélytengeri telefonbeszélgetés kezdeményezése, v. HALDOKLÓ – ld. ott – rövidített tolvajnyelvi alakja.

TENGERIHÁNTÁS – aranyhal-pucolás; nehéz.

INHALÁL – 1. behal, belehal, benső halál, halbelső. 2. „a halálban végre egyesültek” értelemben, romantikus alak. Vö. ET IN HALÁL EGO (korai barokk).

HALÁLRA VÁLNI – 1. életre-halálra (értsd: úton-útfélen) válni. 2. halálarcot magunkra ölteni, a.m.: halvacsorához öltözni. 3. deákosan: facies Hippocratica.

HALÁLSÁPADT – „olyan, mintha élne szegénykém” értelemben.

HALÁLPONTOS – értsd: épp olyan, mint a halál.

BIZTOS, MINT A HALÁL – önkényes fegyverhasználat miatt előállított rendőr.

ALIT, ALITOM – téves, helyes alak: HALIT, HALITOM (vö. PORIT, BORIT) „halál csinálom” értelemben.

HALOTTASKÖNYV – tibeti menükártya, de még senki sem választott belőle.

NEMZETHALÁL – vö. HALLANI, a rögeszméje (ún. nemzethalál-gondolat): szárazföldi (parti) fogalom téves jelentésátvitele nyílt vizekre. Újabb előfordulása kontextusban: FEKETE, MINT A NEMZETHALÁL. Ld. még másutt: „cinkos akusztika”, ill. „csapda helyzet” (Kis Pintér)

HALADNI – 1. a korrallal; nem, azt soha. 2. kezdő nyelvtanfolyamon „én adni hal” értelemben.

HALÁLOS SZERELEM, ÖLELÉS – halál-momban ne jöjjön elő.

USZONY – a nyomda ördöge, Németh László regényének címlapján.

IKRA – az ikrák kora, az ikrák hava, ill. „ikes igére” értelemben.

MERÜLŐ PONTY – Merleau-Ponty, francia filozóf.

SZINGALÉZ CSODAHAL – ld. Nemes Nagy Ágnesnél.

RÁCPONTY – itt, a déli határszélen most nem merem megadni a jelentését, *öncenzúra*, de ah, bocsánat!, *nekem* ez is tilos.

JÓNÁS A CETNEK – viszonyos fájások, egymásba, „most és haláloz óráján” értelemben. Ld. még „Sebed a világ.”

HALASSI – irka, régen.

(EL-)SÜLLŐ – *eiaculatio precox*, *gyengébbek* kedvéért: korai – 2.-3. századi – magömlés.

TEDD CSAK FEL A FOGASRA – ellesett mondatfoslány *halvacsorára* jövet, az előszobában.

SIPOS – rég lepusztult, XIV. kerületi halászcsernye, ld. forrás-munkák; nem használatos alak.

HALVÁNY – helyesen: HALLVÁN, MEGHALVÁN, ritkábban: irodalomkritikai műszó.

HALÁL ÉS A LÁNYKA – *nem* Schubert-átirat; Kukorelly mániája, következetesen névelő nélkül.

PÉNTEK – vallásos irodalmi alak, „több száz oldalon keresztül böjtöl” értelemben.

PÉNTEKET AKAROK EGÉSZ HÉTEN – vagyis: minden nap, reggeltől estig *fruits de mert*, *frutte di marét* akarok falni.

HERING – 1. férfi fehérenemű. 2. körút, hehezettel.

OSZTRIGA – Kelet-Riga, 1989-ig.

ARANYHAL – legnagyobb költőnk.

HALÁLRA INNI = tévesen: „magunkat”, valójában: tréfás, népi felköszöntő, „emeli poharát” értelemben.

KIS NŐI CSUKÁK – ld. halszag.

HALÁLSZAG – kánikulában kellett temetni szegényt.

HAL-HAT – 1. kiszámolás gyermek-mondóka, 6 éves korig ajánlott. 2. anyaszáj, elalvás előtt: „most már igazán halhatnál, fiam” v. „most már aztán halhass”.

HALÁLVIRÁG – felkapott temetők környékén méregdrága.

HALÁLOS LÖVÉS – erről a nagyságos asszony tudna bővebbet.

LIEBESTOD – erről is.

MOST MEGHALSZ, TE NYOMORULT! – 1. népszokás, kihalóban ld.: macho, machismo. 2. „bűneidért hal-lal lalkolsz”, ill. „hallá változtatlak, mert nem tetszik a pofád” értelemben (népmese).

TOD UND VERKLÄRUNG – ezt a túlzást már nem használják, különben is elég rossz zene.

TETSZHALÁL – *múló* divat.

MIT MONDOTT, POLIP? – Nem, RÁK, válaszolt az orvos és zsebrevágta a borítékot.

HALÁLTÁNC – a.m.: BÁLNA. Téves átvitel emlősre, makacsul tartja magát.

HALLGATNI ARANY –

HALLGATÓZÁS – a faggatózást megelőző, hosszas, türelmes tevékenység.

HEJ HALÁSZOK, HALÁSZOK! – Mi is! – csobbanás, nagy csend (népballada).

KARDHAL – antik görög műfaj ld. Nietzsche-nél; bonyolult, veszélyes.

HALOTTI BESZÉD – tor-koskodás, ősi felköszöntővel és *egy kis sajttal*, dobok és trombiták nélkül.

A BP HUMANIZMUSA NYITOTT (HAL)-KÉSSSEL JÁR A VILÁGBAN – gyűjtés

egy ismerős jóakarómtól, visszahallás útján.

HALKÉSSSEL AZ ÉJI HOMÁLYBAN – 1. részlet *Zalán Tibor futásából*. 2. lopott mondat egy *eredeti* tolvajtól, ki-nek nevét homály fedi.

A HALÁL AUTOMOBILON – „Gázolás”, régi magyar film, Isadora Duncan-nal a főszerepben, a volánnál Babits Mihály, a híres ámokfutó. (Ld. ismét: HALÁLFUGA az Ámok Könyvéből, másutt Ámoskönyve (a próféta, Krúdy, Freud).

A HALOTTAK ÉLÉN – 1. éllovasok szokásos kérdése utolsó (hajó-)úttjuk előtt. 2. egyes kiadásokban (Diákkönyvtár): A HALLOTTAK ÉLÉN, a.m. élére állítják a halottakat és a hallottakat.

HALOTTI VERSEK – Csokonai, Vörösmarty, Arany, Petőfi, Ady, Babits, Karinthy, Kosztolányi, Füst, József Attila, Radnóti, Illyés, Weöres, Pilinszky, Nemes Nagy, Kálnoky, Jékely, Csorba, Rába, Bertók, Székely Magda, Beney, Takács Zs., Tandori, Marsall, Petri stb.

...PRÉDIKÁL A HALAKNAK – mit tud mondani? és ők mit *hallanak*? Parti mintamondatokat (0) HALSZÁJ híján?

HIDRÁK – 1. orvosi jelentésétől, ismerve az orvosi jelentések szókimondó modorát, eltekintek. 2. eufemisztikusan *HÍGRÁC* a mai magyar sajtó egy részében, nyilvánvaló célzással Babits Mihályra és Babics Imrére.

KLEINE FISCHE, GUTE FISCHE – fischelni, vocativusi alakban; kontextuális használata: „ne félj, picinyem, most csak fischelünk”.

A CÁPA – 1. cápatollakkal kérkedik. 2. a páca, mókás, népies alak.

HALAT FOGTAM – „nem ereszt”, török

szólás a magyar-török barátság szá-
zadaiból. (Vö.: „legyek az új, az
énekes gyaur.”)

HALÁLFEJ – 1. levágott hal feje, de csak
látszólag. 2. álarcosbálokon évszá-
zadok óta kedvelt maszk.

HÁLÓ – „-szobák, -sipkák, Isten véle-
tek” értelemben.

TŐKEHAL – Marx főművének halászati
alkalmazása a társadalom és törté-
nelem meghatározott termelési vi-
szonyaira, *valójában*: termelési esz-
köz a termelő (ún. ember) újrate-
melése vég-ett.

SZARDÍNIA – (égő) olajkutakban gaz-
dag arab sejkiség.

HAL-ÁRIA – nagyon veszélyes trópusi
betegség elhangolása a zenei köz-
nyelvben, ld. még az itt nem sze-
replő VIZIZENE.

SZOVJET (ÖSSZ-SZÖVETSÉGI) HALKON-

ZERV ENYHÉN VÖRÖS PARADICSOM-
LÉBEN – ld. még előző rendszer, az
is jó volt. Másutt: ÉLET A PARADI-
CSOMBAN.

LEPÉNYHAL – kerületi vetélkedők emlé-
ke: zsákbaftás, fejszámolás, le-
pényhal-evés, díjkiosztás, rettegés.

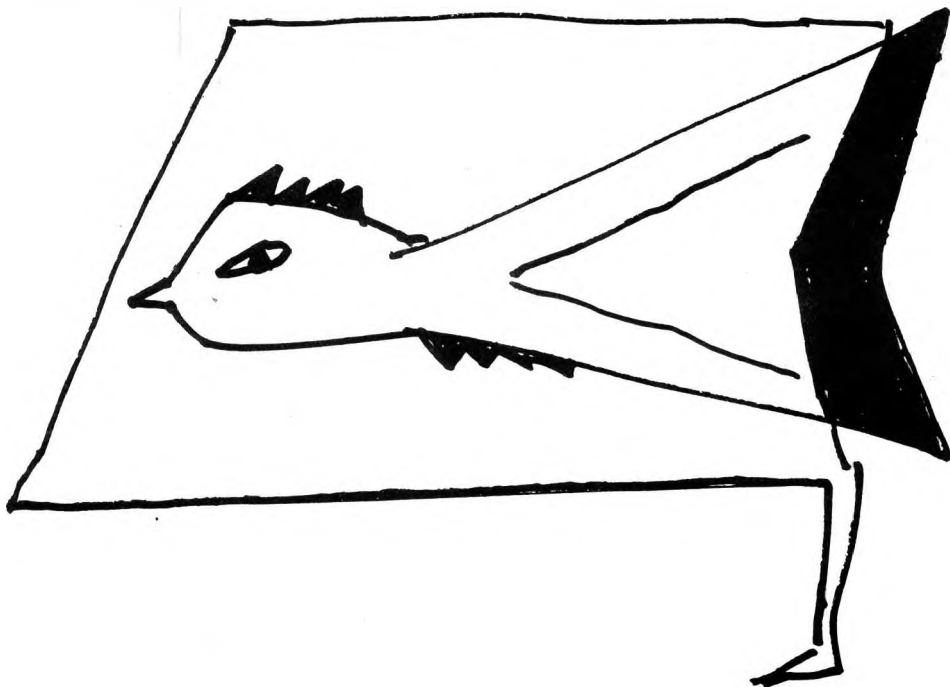
HALAK A HÁLÓBAN – előfordulás: Pi-
linszky, lásd: *a* helyzet, mint min-
dig.

HALÁSZ-VADÁSZ KRITIKAI KRITIKUS – a
teljes ember Marx szerint. *Hallat-*
lan, no comment.

HALÁLÖSZTÖN – a felfokozott életerő
fedőneve a klasszikus német (*bécsi*)
dialektikában.

HALÁLI HOL A TE FULLÁNKOD? – itt, az
oldalamban, te szerencsétlen. Vö.
Ivan Iljics halála.

FENÉKHAL – ez már a vég

Halanya, avagy a szavak

A selyemfiú egyik neve románul: hal. Pește. Nem tudom, miért. Azt sem tudom, miért hívják halnak a halat.

Radu hal volt. Én akkoriban jegyellenőr voltam.

Felhívott Henrietta, kérte, szállhasson meg nálam átutazóban, csak egy éjszakára. Mielőtt megkérdeztem volna, milyen italt vegyek, közölte: Raduval van. De azért megkérdeztem, milyen italt vegyek. Azt felelte, még mindig a vodkát szereti. Volt egy kis sértődöttség a hangjában.

Ez is jól kezdődik, gondoltam.

Pedig még csak nem is folytatódott.

Feljött tehát Raduval és egy bőrönddel. Közös csomagnak látszott.

Radu karcsú, nagyfejű, fekete fiú volt. Kecses és kissé ferde karó, amilyenre minden növény felfuthat, hogy aztán virágot bontson. Henrietta már termésre érett nő volt. Kétségbeejtő gyönyörűséget okozott, amint minden lépésre gödrök képződtek a farcsokán. Melltartóban-bugyiban járt ki a fürdőszobából a selyemruhájáért vagy valamiért.

Radu illedelmesen ült a kisasztalom mellett, egy alacsony taburetten, melléig ért fel a térde. Gyéren kortyolt a vodkából. Mindannyiszor felnyögött: – Ez igen!

Mit is mondhatott volna, szegény?

Ó, nem – mondta, amikor elvettem mellőle a bőröndöt, hogy a sarokba állítsam.

Henrietta férjének csontjait hordta a bőröndben. A férj Radu unokabátyja volt. Hét éve halt meg – lehet, hogy kilenc, de az túl soknak tűnt –, és átvihették a szülőföldjére. Az ősi rögök közé, mondta Radu. Ecetes vízzel lemossák a csontjait és újra elföldelik, örök nyughelyére. Párásztászt fognak tartani. Kolivát osztnak szét a gyülekezetben és apró cseréptálakat. A koliva mézzel, dióval főzött búza- és árpaszemekből készült pép. Ezt tudtam. A többit nem értettem.

A férj, mondta Radu, idegenben halt meg. Félre ne értsem, ott, ahol Henrietta, a felesége élt.

Radu most, a csontokkal együtt, Henriettát is magával vitte. Ó pedig ment.

Ez volt a helyzet. Épp csak eltelt hét év, vagy kilenc.

A bőrönd szürke kartonból készült, behorpadt a sarka, elég törődöttnek látszott ahhoz, hogy elképzeljem: a család összes idegenben elhunyt tagját abban költöztették haza. Mondta Radu, hogy katonacsalád. Henrietta férje is katona volt: élelmezési főtsízt a 2. erdélyi hadtestnél. Ételmérgezésben hunyt el.

Ez nem vics. Voltak gyanús körülmények is.

Radu szavaiból képtelen voltam kihámozni, hogy a gyanús körülményeket a 2. hadtest vagy Henrietta teremtette meg, vagy használta ki. Látszott azonban: a dolog komoly. Hallgatni kell róla.

Radu is komoly volt. A villamosipari szakközépiskolát végzett osztályelsők ilyenek, ha vasalt kék inget, szürke pantallót vesznek fel és mezítlábra papucs-cipőt. Lábfejen barna volt a bőr.

Henrietta negyedszerre jött ki a fürdőszobából, szinte teljes pompájában, azaz meztelenségében. Egy válltáskából szedegette elő apró fehérneműit és nagy smukkjait. Görcs állt a tarkómba az erőlködéstől, hogy ne forduljak utána. Az ő lábfeje is barna volt.

Ó, ne – mondta Radu, és elvette hanyagul leállított poharamat a bőröndről, erről az átutazó síremlékről.

Ó, pardon – mondtam.

Jóideig ilyeneket mondogattunk egymásnak.

Maga, nemde, rég ismeri Henit? – kérdezte aztán Radu egy óvatlan pillanatban.

A köztes román nyelvi forma miatt nem tudtam, tegeződünk vagy magázódunk Raduval, hiába lestem a segédigéket. Azt sem tudtam, mit feleljek, hogy Henriettának jó legyen.

Évfolyamtársak voltak, nemde? – kérdezte, mintegy sugallva Radu, és ezzel megkönnyítette a dolgomat. Bólintottam kettőt. Éreztem, hogy előrebukik az agyam, aztán vissza.

Szép lány – mondta Radu. – Irina asszony boldog lesz, hogy megismerheti.

Gondoltam, Irina asszony Henrietta anyósa lehet, és némi késéssel ismeri meg a menyét. Illett volna hajdani kedvesemhez ez a hanyag vagy közönyös távolmaradás.

Kisült, hogy Irina asszony Radu mamája.

Egyszer, a dolog komoly volt. Henrietta holnap vagy holnapután bemutattatik Irina asszonynak, Radu mamájának, és dulcsászat eszik alpakka kiskanállal egy apró porcelántányérról, a leeresztett zsaluk félhomályában. További nagynénik a hátsóbb szobákban suttogva tárgyalják, noha senki nem hallja őket, hogy a bozgoroaićă másodszor is betolakszik a katonacsaldába. Ők is dulcsászat szopogatnak. Azokba a szobákba sem süt be a nap. Enyhe kamillaillat árad be az udvarról, már-már a fény helyett. Apró izzadságcsöppök gyöngyöznek púderos homlokomon.

És Costică úr?

Costică úr volt a bőröndben.

Holtak a holtakkal, élők az élőkkel – felelte Radu. Nagyon szerelmes lehetett, hogy ilyen bölcsességre bízta magát.

Bizony – mondtam. – Abszolút.

Maguknál nem így van? – kérdezte Radu.

Már hogyné! Abszolút.

Aggodalmasnak látszott. Túlságosan fiatal volt ehhez az egészhez, és Irina asszonynak nevezte a mamáját! Henriettát kellett volna megkérdeznem, miféle álmokat szövöget velem izzadó szeretője.

edem
rina-
lekar
nn.

Henrietta éppen kézügyben volt, kesernyés tengeri bürök-illata kibélelte a légutaimat. Mellettem állt a rózsás szőnyegen, csípője megérintette az arcomat. Hűvöset éreztem, az alatt forróságot. Henrietta pezsgett megint. Belesóhajtottam a pálinkámba, buborékokat vetett.

Az asszony, meglepő tapintattal, amitől még nyugtalanítóbbá vált, fölön fogta férje átmeneti nyughelyét, és kivitte a konyhába. Radu nem tiltakozott. Én fellélegeztem, s ez látszott italom felszínén.

Egy szó nem esett.

Henrietta jelen volt. Ehhez nagyon értett. Az embernek nem csak idejét és érzékeit, de az emlékeit is elfoglalta. Amikor évekkal ezelőtt, vele elteltén felébredtem reggel, csak azt nyögtem a fogmosópohárba: – Ó, hülye, micsoda hülye! – Délutánra azonban már némán sikoltoztam utána.

Totoja-motolla – mondta most nekem, nagyjából az anyanyelvünkön –, ne túrd a habot. Reggel elmegyünk.

Mind a hárman?

Radu felnézett ültéből az asszonyra, sötét örökmécsesszerű szemében olyan féltékenység lángolt, amilyent csak egy férfi érezhet, aki még nem kapta meg a nőt, egy másik férfi iránt, aki megkapta már és elfelejtette.

Túl gyorsan utaztak el ezek a közös bőröndjükkal, jutott eszembe. Nem maradt idejük egymásra, és alig bírják kivárni. Ugyan miért siettek, és hova?

Lemész délre, ezekhez? – kérdeztem Henriettát.

Egy életem van – felelte.

Radu meg csak nézett.

Elképzelttem, hogy ez a vasutas szüleit is szégyellő lány török budin guggol a kánikulában, ebédre félökölnyi darabokra vágott tejfölös tököt eszik fokhagymás mártásban, közös szobában hál Irina asszonnyal, miközben a hosszú ház többi helyiségét csupán legyek lakják, s hajnalonként benyit hozzájuk egy unokaöcs azzal, hova a nyavalyába dugták a kutyát. Délelőtt megkérdezik tőle, hova siet, és este, hogy miért nem fekszik le? Náluk miért nem csókolnak kezét a nagymamának?

Működött ott lent délen egy világ, saját gőzeiben, és éppen annyira vágyott, amennyit elérhetett. Hősnek nevezte a családfőt, ha az hozott valamit azon felül, és kiakasztotta fényképét a perzsa szőnyegre a falon. Amikor a környékről származott moziszinészt elcsábította feleségétől és határon túlra szöktette egy francia filmsztár: bólogattak. Hát persze! Hoz majd valamit a házhoz a kurvája! Nyomd oda, Gică!

Tudták még délen, odalent, mit jelent az alkonyi fény, ha két ház között egy üres telken tüzet raknak és nyakkendősen-papucsban köréje gyűlnek a férfiak, az asszonyok meg a tűzfalak mentén, a zuvathalmokon gubbasztva találgatják, hogy mi a fenétől ilyen okosak. Néha rájuk szólnak azért: elég! – és elveszik vas-tag kezükből a huszonkét fokos pálinkával teli üveget.

Boldog bölcsesség áradt az ilyen mozdulatokból. Belakták az életüket. Henrietta a magából is kikíváncozott.

Egy agg lord, az elképzelhető – ha létezik még ilyen, és kellőképpen, botrányosan kéjsóvár! Ifjú menedzser, aki egy ritka szabadnapján többet fedez fel hirtelen a meleg éjszakában, mint amennyit az amszterdami kupikban összetá-

nulhatott volna, ha jó irányba kerül az iskolát. Egy méla német polgár, akinek megreped a szíve kancsója, amint Henrietta megható tarkójára pillant! Egy messzi ausztrál, fénysebzett arccal. Bumfordi portugál, akinek jachtja van, s azon egy medencében viszi az üres úszóvizet! Sokat próbált üzletember, aki nem kérdez a múlt felől, mert unja a magányt, új életet akar, és úgymás más nevet ad a nőnek abban az előkelő és főként ismeretlen lakónegyedben!

De Radu!

Te tudod – mondtam Henriettának.

Ne szörözz – mondta. Megpaskolta aztán Radu nagy fején a göndör tincseket. – Légy jó fiú – mondta neki.

El voltunk intézve.

De még Costică úr is a konyhai bőröndjében. Olyan dühös lettem Henriettára, amiért mindannyiunkat túlél, vacsorát sem akartam adni neki. Akkoriban este tízkor zártak az éttermek, s addig is főként hústalan napokat tartottak, úgyhogy mégis kénytelen voltam megetetni őket.

Visszavittem Costică urat a szobába, s a konyhai asztalon tálaltam. Ez nem kér enni – mondtam, csakis Henriettának. Erős fogait kimutatva elmosolyodott, látszott tele szájában a paradicsomos spagetti. Úgy tudott enni, olyan egészségesen és nyilvánvalóan, elkezdtem szánni Radut, akit nemsokára kékes árnyalatú ajkai közé kap majd, lakásom második szobájában.

Hej! – sóhajtottam álnokul.

Ne féltsd – mondta Henrietta, aki értette. – Jut is, marad is.

Radu meg, a nyelvi lehetetlenségekbe beletörődve vagy -fáradva, csak falt és hallgatott. Sajnáltam, miközben irigyeltem.

Olálá! – mondtam.

Aha – mondtam Henrietta.

Radu ezt sem értette már, úgy elfacsarodott a hosszú sóvárgástól. Fürtjei zsírosan és nedvesen kacsgaringóztak a nagy fején. Velem együtt kezdett végére érni a türelmének, noha másfelől indultunk neki, és más reménnyel. Henrietta bírta, mint vénasszonyok a kánikulát.

Na – mondtam az utolsóelőtti pohárnál, már a szobában –, én ezzel nem alszom együtt.

A bőrönd tényleg ott állt, s akkor is óvakodtam megrázni legalább, amikor becipeltem. Meglepően könnyű volt. Henrietta felkapta, és átvitte a másik szobába. Ott alig jutott hely neki a meleg ágy és a hideg fal között, de azért elfért. Az asszony nem is jött vissza. Radu egy ideig fészkelődött és udvariaskodott, még ásított is, amíg megkönyörültem rajta, és én is ásítottam egyet.

Vegyünk búcsút egymástól – mondtam akkor, ahogyan szokás, és a szokásuk szerint illendő. – Könnyű álmat!

A rövid heverőn nyögtem egyet-kettőt, de mire átadtam volna magam a vigasztalón kaján képzelgésnek, hogy Henrietta most egyszerre három pasával... – az álom rám dőlt, mint a fal.

*

Második év végén Henrietta beverte a rendőr ablakát a körömcipője sarkával. Fel nem foghattam, miért viselt fehér körömcipőt decemberben, délelőtt. Mondta aztán, hogy dühös volt a milicistára, mert az elvette a már megszerzett útlevelét. Törökországba készültek Raduval. Meglátta a kis kurta fickót, és egyszerre eszébe jutott, hogy dühös rá. A milicistát éppen nekiszorították a vaskerítésnek, és borzasztó csúnyákat mondtak neki az oltyának, mert forradalom volt, erre ő odasózott.

Most itt volt nálam.

Én meg szinte rendőr voltam. Tartottam a kapcsolatot az új városi tanács és a régi karhatalom között. A jegyellenőri fizetésemért.

Henrietta vasút-szagú volt. Gyűrött is volt egy kicsit; valamiképpen a feszes bőre alatt. A húsa állaga változott meg. Lehet, hogy a sok marharépatól, amit ott délen megettek. Biztosan az édeskés illata juttatta eszembe ezt. Meg a népnymor. De az savanyú szagú.

Mondta, hogy nem egyetlen ütéssel verte be az ablakszemet. Az ablakszem magasan volt, s legalább félméternyire a vaskerítés mögött, ami két méter húsz centi legalább. Az ablakszem sarkát betörni nehezebb, mint a közepét. Többször odacsapott.

Öregasszonyos gesztusnak hatott így elmesélve ez az állhatatos kopácsolás az üvegen.

A polgárok üvöltöttek, rázták a milicistát és az öklüket.

Az ablakszem előbb berepedt, aztán...

Hova indultál te körömcipőben Karácsony előtt?

Hova mehettem volna onnan? – mondta. – Csak fel akartam venni már azt a cipőt.

A hajadat meg levágattad!

Nő már.

Igyekeztem nem nézni felnyírt nyakszirtjére. Félhosszú bongyor tincsek borultak rá, és részben eltakarták a lágy horpadásokat. Mintha egy szirénázás miatt abbahagyták volna a fodrászolást a fején, és még csak bocsánatot sem kértek érte. Azt akartam kérdezni hirtelen: Radu vert? – de úgyis letagadta volna.

Bement fürödni, a heverő mellett hagyta két kimarjult cipőjét. A sarkokon lekopott a talp, és oldalt szálkásan feltüremkedett a bőr. Ráncos, rücskös volt az egész.

Nálunk még a diplomaták is nyútt cipőben jártak. Az egész ország lábbelije úgy nézett ki, mintha kétszer járta volna meg az utat a nyugati határig és vissza. A szvetterek többsége lila volt, a szoknyák olívdzöldek, a nadrágok leginkább poros kékek.

Henrietta drapp szoknyában érkezett, és nagyon tiszteltem érte. Ahogyan a régi dicsőséget szokás. Nem illett hozzá, az is lehet, hogy kölcsönvette.

Gondoltam, ott lent délen mégiscsak jobban bírták az utolsó pár évet, mint mi. Sikerült legalább elmagyarázniuk maguknak, miféle céllal nyomorognak, és akár áldozatnak tarthatták, nem kibaszásnak. A természet rendje, vagy hasonló. A gyíkfejű zsarnok közülük való volt, vele egy srófra járt az eszük, még ha gyűlölték is. Gyűlölték, s azt mondták rá, nagy ember. Mint ki képes megszegni a természeti törvényt, vagy éppenséggel beteljesíteni.

Az új főnökök rokonsága szintén ott élt és várt. A fordulat óta többször találkoztunk velük, a kihallgatásokon vagy értekezleteken kevesebbet ordítottunk, de sokkal elszántabbak voltunk náluk. Vagy hitetlenebbek. Reménykedőbbek talán. Ők egymást kergették, vagy dugták el az új hivatalokban. Attól függ, amitől lóg, mondta az egyik népi írónk, tanácsstag maga is.

Ha engem, itt középen, megkergetnek, inkább Kelet felé, Moldvának futok, és életem végéig savanyú levest eszem, nem törökös édességet odalent.

Ez a Henrietta pedig, a fehér körömcipőjével... Fél nap alatt idáig futott, nehogy ellene forduljon a rendőrről a népharag. Te bántod a mi Georgicánkat?

Még csak az kell, hogy sírjon itt nekem.

A szürke bőrönd ekkor az előszobában állt. Betört sarkában megült a por. Nyaranta ilyen aprószemű homokot sodor a tengeri szél a Bărgan síkjáról. De lehet, hogy műtrágya a fele.

Costică úr mostanra eltűnt a bőröndből. Özvegye vékonyra mosott ruháival telt meg a helye. Az meg, kifürödve, elkezdte előszedni a hóbelevancot a bőröndből, és berakosgatni a szekrényembe. Én közben a konyhában gondolkodtam a dolgon.

Elférünk apró, szabályos dobozokban, jutott eszembe: kofferban, konyhában, szekrényben, autóban. Csak nehéz menet közben átszállni egyikből a másikba. Vagy nem.

Van egy lány – mondtam Henriettának, amikor végre bementem hozzá –, még az is lehet, hogy elveszem.

Barátok vagyunk, totoja-motolla – mondta a kétfelé nyitott szekrényajtók közül. Felfogta, mit mondok vagy hazudok, de se nem mosolygott, se a szekrényajtót nem csapta be.

Ezután elmentünk ebédelni az első maszek étterembe, amely megnyílt mámoros városunkban. Lila-fehér helyiség volt, az elbűjosott pártbizottság vendégházában, az asztalról bokánkig lógott a rojtos abrosz.

Kíváncsi voltam, Henriettának sikerült megőriznie az étvágyát is, vagy csak a fogait. A merevsége azonban újdonság számba ment. Mégiscsak verte az a Radu, gondoltam. Bevonult reggel a közös konyhába, mint egy úri nő, rátapadt átlátszó köpenye, és szájonkapták. Nem egyébért, csak hogy tudja, kicsoda, hol a helye, és hogy töltsé ki a teát a mamának is. Aztán békésen megreggeliztek, és Henrietta felhúzta a fehér körömcipőt. Lötyögött az elsoványodott lábfején. Még az is lehet, a főutcán egyszer kilépett belőle, beletoccsant az olajos latyakba. Ha akkor nem sírta el magát, azután már soha.

Most mégis közel állt hozzá.

Sültet kértem, tükörtojással. A tükörtojást románul szemeknek mondják. Henrietta felcsuklott a szó hallatán, öklendezőn nagyokat nyelve csak intett, hogy nem kér.

Legyen hal – mondtam a pincérnek. – Lehet benne fokhagyma is.

Peşte – sóhajtotta Henrietta.

A szavak mégiscsak jelentenek valamit. Mindig valami mást. Egyszeriben Raduról lett szó. Úgy döntöttem, mégsem rendelek egyebet, mert arról is biztosan eszébe jut valami. Tele volt sanda emlékekkel.

Ez a Henrietta mindig jelen idejűen létezett, most meg valamiképpen vissza-

vetült a régi dolgokra, s azok tükröződtek benne. A merevségről is a tükörlap jutott eszembe. Úgy mutatta magát, hogy benne is látszott ez-az. Egyöntetű rágyogását megtöltötték, összezavarták, még el is takarták az elmúlt dolgok. A tükör emlékezete – az milyen lehet? Mindenképpen olyan, hogy ő már nem nézheti magát benne, pedig ahhoz szokott.

Igyunk valamit – mondtam. – Vodka.

En többé soha – felelte. – Nézz rám!

A vállát markolászta, mintegy mutatva: ikrás a húsa. Az üvegmerevség és a pépes lágyság együtt olyan érzést keltett, elment az ember kedve a tapintásától. Hideg masszába nyúlt volna talán, ha a felszínt áttöri. A koliva – rémlett föl. – A mézédés temetői pép a verőfényben.

Akkor mesélj – mondtam.

Na, jó – mondta. – Elvégre a lakód vagyok, fizetnem kell valamivel. Tényleg érdekel?

Nem.

Nem szerettem volna holmi intellektuális magyarázkodásba fogni, sem ilyet meghallgatni, megzenésíteni vidéki tragédiákat.

Nem – mondtam. – Jól vagy te úgy, ahogy vagy.

Totoja-motolla, olyan hülyeség, hogy én itt ülök, te meg emlékezni próbálsz rám.

Megrendítő ostobaság volt, valóban. A tetejébe, valami szerelmes mellékizt kapott.

Totoja-motolla.

Olálá! Il pleur dans mon coeur.

A kerülgető enyhe érzések közül egyszerre csak belémszúrt az unalom. Sajgón untam Henriettát, az eljátszott bánatával együtt. Ő meg pénzt kért.

Ti nyertetek, de én szenvedtem érte – mondta. – Nektek most van, adjatok valamit a népnek is. Vagy engedjétek ki az országból.

El van intézve.

Mennyit tudsz szerezni?

Elmehetsz – mondtam. – Amerika, mi?

Törökország – mondta. – Ott még jó vagyok. Most minden ribanc Magyarországnak fut, nekem elég lesz egy török.

Az új helyzet az volt, hogy folytatódott a régi. Annyi, hogy a török már megkerült, és várta valahol. Meg is egyeztek nagyjából Raduval. Szóval Radu meg a török. Radu és Henrietta. Henrietta és a török. Közös vállalatot alapítanak Slobozián vagy Roşiorii de Vede-n. Videót vagy téglát árulnak majd. Az is lehet, hogy benzint. Radu és a török. A török meg görög. Csak amott lakik, mert valamit elkövetett vagy nem fizetett ki Szalonikiben, esetleg Rodoszon. Henrietta nem értett az adó-ügyekhez, sem a téglákhoz vagy a videóhoz. Mondta.

Köd ez, Henri.

Hát persze. Én már csak lennebb megyek. A térképen. Szeretek napozni, tudod. Azoknak ott meg van vagy két tengerük. Egyből helyrejövek, csak süssön a nap.

El bírtam képzelni. Ismertem a hazalátogató középkorú hölgyek kihalványítottan világító szépségét, a kozmetikumaik szagát és nevét, ismertem Henriettát

is, akire két nap sütött. Egyedül az utat nem ismertem, el-vissza. Mondtam is, hogy én idekozmálok.

Ne keseregy – vigasztalt Henrietta, visszanézve a szebb jövőjéből, ahol szőke lesz, huszonnyolc éves, és megtanulta már az összes testvibrátorok nevét. Az egyiket esetleg róla keresztelik el. Kapós cikk lesz a Radu boltjában, majd amikor kinyit és felvirágzik.

Jussak azért eszedbe – mondta Henrietta.

Majd, ha ott leszel.

Van ezeknek rebarbara kompótjuk? – kérdezte Henrietta. – Azt az egyet megszerettem ott. Števie, tudod.

Azt hittem, hogy az büröklevél.

Nem olyan hülyék azok – mondta Henrietta. – Még azt is elviselik, ha utálja őket az ember.

Megvannak maguknak.

Egyszer majd főzők én neked števie-t. Cukorral kell, tudod...

Nehogy elmeséld!

Az új étteremben nem tartottak efféle sajátos édességet, de úgy néztek rám, amikor kértem, mint egy fővárosból szalajtott ínnyenc igazgatóra.

A števie pedig lósóska. Lórom. Paréj.

*

Feljött a pešte este nyolckor.

Én csak egy jegyellenőr vagyok – mondtam neki.

A lány – azt mondtam, a lány: fata – négy hónapja eltűnt, de nem az én autóbuszomon.

Mindenfélét kellett mondanom a kiöltözött Radunak, nehogy gázpisztolyt vegyen elő a kockás zakójából. Miközben nem volt egyebe, csak a pénze és a harcias bánata. Megdagadt tőlük némileg. Igazodott vállban-hasban a nagy fejéhez. Lefogadtam volna, minden özvegyasszony tőle kérdezi meg, merre van a December 22. utca. Nem tudta volna elmagyarázni, pedig az itt is a főutca volt már.

Radu lazán mozgott, de biztosan, mint ki mindig eltrafálja a tárgyat, amiért nyúl. Ült a kis asztalom mellett, és semmit nem talált rajta.

Nekem akkor már a kilenc is páros szám volt. Hát még a három! Az sem volt igaz, hogy jegyellenőrként eszem a kenyerem. Kiestem valamiből, és nem találtam vissza semmibe sem. Elvont lettem egy kicsit.

Totoja-motolla, bizony.

Ezt mondta Radu is, ijesztően tökéletes kiejtéssel, csak azt nem tudtam, mire érti. Behízeltgőnek hatott, legalábbis annak szánta. Kiderült viszont, hogy tanuló-lékony. Meg hogy a szerelem beleette magát az értelmetlen szavaival. Henrietta éjszakánként föléje hajolt a süppedős ágyban, és meleg szájával csak mondta-mondta neki.

Radu ekkor már megkapta valami elvert közhivatalnok lakását, bútorostól. Az a fajta rendes fiú volt, aki gyűřött zokniban mászkál a perzsaszőnyegen, ko-

loniál szabású bútorok között, és délutáni szundikáláshoz sem veszi le a nyak-kendőjét, ha reggel felkötötte. Mostanában biztosan a templomba is eljár, százezerhuszonharmadikként megcsókolja az ikon közepét, ugyanazon az elkendőzött folton, és elintézi a lerakatban a pápa tűzifa-kiutalását. Gondolkodtam, vajon tolószékben viszi el misére Irina asszonyt, az anyját, s az áhítat végeztével hatéves Mercedes vagy tizenhároméves Ford csomagtartójába rakja be a tolószéket, netán a napverte főtéren át lassúdan hazagördíti? Vagyis, hogy milyen messze lakhatnak Isten házához abban az Isten háta mögötti városban? Egyéb nem jutott eszembe, amin gondolkodhatnék.

Radu meg dugig tele volt, mégis hallgatott.

Történelmet csináltok – mondtam neki. A történelmi témát nagyon szereték, az egyik oldalról. – Ilyen messze visszafelé még senki nem ment a világon.

Nem értette, mit mondok, vagy nem érdekelte. Radut csakis Costică úr maradék csontozata érdekelte. A maradékokat ugyanis a lány elhagyta a második átszálló állomáson, amikor két évvel ezelőtt elstartoltak tőlem az új életükbe. Azt mondta – a lány –, ellopták tőle az indóház előtti kis parkban. A sündörgő csőrök azt képzelték, rövid karajt hoznak a fővárosból, bizonygatta a lány. Nagyon fogtak a kutyák is. Tele volt alacsony korcsokkal a virány. Úgy süvöltöttek, olyan holdugató hangon, mint mikor meghal valaki, vagy megérkezik a hentesáru fejadagja a boltba. Na?

Halk ujjongás bugyborékolott bennem. Ez a Heni! Ez odahagyta a biztonságát. Ez csak magára hagyatkozott. Ő megy férjhez Raduhoz, teljes merejében, és nem Costică úrnak a törvény tölcserén át a családba becsurgott özvegye. És fulladjon meg Irina asszony a tolóskocsijában, ő nem tartja meg a vékony nyakán elbicsaklott fejét, ha szájáig ér a...

De Radu sírt. Akkor, a vasútállomáson még voltak könnyei, mondta, már-már mutatta is. – Nevetségessé tenni egy holt embert? – kérdezte. – És éppen az asszonya! – mondta. – Bömböltem én ott azoknak mindenfelét, összevissza. Hogy ellopták a nagybácsikám ereklýeit, a kannibálok! Mit tett veletek ez a rendszer, ha nektek már a hősi halott se szent? Úgy, hogy bevittek.

Bekísérték Radut a rendőrségre, Henrietta meg várta, aztán borogatta. Az igazság az, hogy amint annyira lelohadt szeme alól a daganat, hogy látni bírt, lekevert egyet a nőnek. Ott, azon a szűk virányon. Éjszaka volt már, kutya egy se, csak a hold. Egy lécevesztett padon ültek. E just, nu-i așa?

Abszolút – mondtam. – Megérdemelte.

Langy mélabúval gondoltam, hogy minden lányszöktetés romantikája az első átszálló nyárfás állomáson koppan le a peron betonjára. Romantikusabb vidékeken viszont nem íratnak alá elkötelező nyilatkozatot a reménybeli vőlegénnyel a rendőrségen. No de sebaj, itthon vagyunk, el se mehetünk. Ha fordul a helyzet, csak a fonákjára: ugyanaz, csak éppen leesünk róla. Tetű a nyárfalevélről. Jegyellenőr az autóbusról. Aztán igyekszünk visszakapaszkodni. Cakos a perem, érdesek a szélek, érzékeny már a potrohunk.

Úgy, hogy bólogattam ott Radunak.

Adtál neki enni? – kérdeztem aztán, tanult sejtelmekkel.

Kapott, ha jól viselte magát. Az enyém volt, nem igaz?

Henrietta pedig csak viselte magát, ahogy mifelénk mondják. Magát viselte

csak, mondtam én, magamban. Így aztán sok napot töltött egyedül Irina aszszonyság házának leghátsó szobájában, a mosóteknők, műanyag bödönök között, és hiába kereste a kulcsot, nézte az ablakon a legyeket. Bemászták a kinti szittyó egyhangú látványát.

Szép lányt ne engedj ki – mondta Radu. – Hagyd, hogy bemotozzon a cson-todig. Benyúl a bordáid közé, és megeszi a szívedet.

Az anyját!

Mi kéne? – kérdeztem. – Heni nincsen itt.

Ragaszkodsz ehhez az ötlethez?

Én nem, csak ő.

Amikor ezt sem hitte, azt mondtam, elvitte a török.

Radu erre olyasféle magyarázatba kezdett, amiből azt hámoztam ki, hogy ez a török magyarul egy rézfaszú bagoly.

Megkapott mindent. Heni, a Henrietta. Tudod te, miért jött el hozzánk? Un-ta, hogy magyar, s állandóan ezt kell ismételtetnie elalvás előtt, nehogy másva-laminek ébredjen reggel. Azt mondta, hogy ő csak egy nő.

Kitesz kettőt – mondtam én. – Abból az egyik magyar lehet.

Bundát akart viselni.

Az a fele.

Meg mindig elment volna.

Ugyanaz a fele – mondtam.

Most meg elment.

Várta a másik fele. A törököknél.

Csuda jó marhaságokat mondtunk. Amilyeneket elhagyott szeretők szoktak mondani – egymásnak – zavarukban, szemérmesen eltréfálva a csalódásukat.

Itt volt azonban – most már feladványként csupán – a szürke bőrönd is, Costicá úr és a saját hült helyével. Ez a hordozható kriptá minden drámai elképze-lésünket cáfolta, mielőtt kialakulhattak volna. Először is: megvolt, csak nem itt. Másodszor: Radu ezt nem tudta, noha tőle szökött el a nő, csomagostól. Har-madszor: hol volt Costicá úr, ha megkerült a tokja? Hol tartalékolta-dugta az üres koffert Henrietta, miközben üres kézzel integetve új házába tért meg Radu-val, s amikor eljött onnét? Áttűnt az én lakásomon.

Ilyen nehéz rejtélyek lebegnek a nagy szerelmek alján. Csontvázak tartják el-lensúlyként merülési szinten a fehér vitorlás kecses érzeményeket, amint azok más tájakra húznak át viharos tengeren, befülledt rakománnyal. Csupa csem-pészáru.

Jól elvultunk ott mi ketten Raduval, egyikünk sem visított. De az sem volt, aki könyveljen a Radu beindult üzletében.

Heni, Heni, Heni!

Ne bőgj! – szóltam rá. – Éppen nekem...

Heni, Heni, kiverted a rendőr szemét. Most hogy jössz haza?

Egyből megértettem, miért nem akart Henrietta tükörtojást enni.

Radu meg szepegett, szipogott.

Ochiuri – szemek – tükörtojás.

Az eltűnt nőt pedig fiatal fénybe vonta, görögös csúcsra vetítette ez a sirató-zás. Úgy látszott, mintha érdemes volna szenvedni érte. Már-már szóltam Ra-

dunak, hogy egy cédát sirat, de tudta ő magától, kit tisztel meg a fájdalmával. És végül is, mindegy. Magunkhoz jutunk csak. Ott vége.

Pirkadatra Radu is kipukkant.

Szerencsére nem kellett korán kelnem, mert magamon kívül már nem foglalkoztam mással. A forradalmat az ellenségeim csinálták tovább, vagy ment magától, hátrafelé. A megújult hús-sorokba nem álltam be, de menet közben köszöntöttem volt tagtársaimat.

Hajnalban még ráérősen morfondíroztam tehát Henrietta viselt dolgain, ágyékán, szürke bőrdíjén, meglepő indulatain és frusztrációin, a rendőr szemén, a tükörtojáson és a fehér körömcipőn. Amire déltájban felébredtem a zöld függöny mögött, fűszinűen, Radu eltűnt, magával vitte egy tiszta gatyámat, de elismervényt hagyott róla a névjegye hátán. Névjegye is volt.

Istenem – mondtam hangosan az üres szobában –, ha én képes lennék ilyen természetesen élni, és nem szégyellném... Lehet, nem itt élnék már. Vagy sehol.

Közel egy évvel később, amikor arra gondoltam, amit ezen a délelőttön gondoltam, elkezdett hullni a hó, de én nem láttam.

*

Totoja-motolla.

Felébredtem, és ott állt felettem Radu kitanított szeretője, fehér fityulával, egy szilvaszerű lány. Azt mondogatta, nincs már semmi baj, és én hatodszorra sem értettem.

Protekción beteg voltam négyszáz kilométerre a szülővárosomtól. A négyszázból háromszáznyolcvankét kilométerre emlékeztem is. Előbb hegyeket láttam, karsztos vidékeket, majd egy folyó völgyre épített cementgyárat, körülötte elszürkült fenyőket. Következtek a bádogfedelű házak és az akácok, a fővárosi pályaudvar csarnokában sündörgő kutyák és arabos kinézetű valutaárusok, végül a sík, félbehagyott gátakkal és öntözőcsatornákkal, kiterjedt kavicsgörgetegyek közepén felejtett munkagépek, lábon elszáradt napraforgó-táblák a téli mezőben. A kavics összefagyott, a kórókon dél-nyugat felé állt a hótaraj, amint az ellenkező irányból érkező Crivăj szelében csipkésen megdermedt.

A szilvaszerű lány szerint délcegen leszálltam a vonatról, de akkor már nem tudtam, ki vagyok, mentem, egyenesen neki a nagy üvegajtónak. Mondtam is valamit, sőt ismételtettem. Az igazgató úr délután meglátogat. Totoja-motolla – ezt kell mondani nekem.

Totoja-motolla – mondta tehát a szilvaszerű lány, elkerekített ajkakkal. Sok időbe, szerelmes éjszakába telhetett, amíg ezt így megtanulta. Az *a* hangot tisztán ejtette, mély, már-már barnás árnyalattal.

Eljutottam tehát Raduhoz, hogy behajtsam a tartozását. Főként pedig eljöttem onnan. Indulhattam volna akár nyugatnak: arrafelé is idegen ország következett, ahol az egynyelvűek távolabbról érkezettjét menekülnék mondják. Itt legalább a papírjaim érvényesek voltak.

Tudtam, hogy ostoba ötlet. De elég különös volt ahhoz, hogy beváljon. Itt nem kérdezik meg, miért jöttem, tehát hogy mi elől. A régi hatalom verőlegényeinek többsége is jól megélt délen. Hemzsejünk csak, mondtam magamnak,

eltűnhetünk a bolyban. Olyan hely ez, ahol tisztelik az erőt, a hatalmat, bárkit szolgált, vagy bárki adta volna. Az idegenség pedig, titokzatossága folytán, könnyen kelti a becsület s az erő olyasféle látszatát, mint a hatalom. Változás esetén elnézik legalább, mint a betegséget, a tébolyt, amelyet még tisztelni is képesek. A szentség auráját könnyebb kiizzadni, mint megtépászni.

Meg hát, én beérem telemea-túróval és olajbogyóval.

A magamfajták mostanában az enyémmel ellenkező utat járták be, észak felé, és több éves ittlét után hazaérve, szobrokat kezdtek állítani, ahelyett, hogy utakat építettek volna. Itt kiféskelt ürüket betöltve, kiszorítom magam körül a gyanút, és elleszek a melegükben. Ez jó elképzelés volt, noha egy kissé tétova.

A baj csak az, hogy az efféle tudatlan elméleteket nem bírja az ember gyomra. Az enyém menet közben kilyukadt. Úgy, hogy most még telemea-túrót sem kaptam ebédre. Rúd alakban kisütött rizset hoztak, főtt rizsköret tetején. Nem a szokásos kínai rizs volt, hanem holland. A szilvaszerű lány meghatottan közölte ezt, mint ki beleszagolt az óceáni messzeségbe és a gazdag népek jóindulatába.

Egyedül feküdtem a hatágyas kórteremben, ráterítettem törölközőmet az elszürkült párnahuzatra. Másnak nem volt elég gyógyszere, amit a kiürült raktárterű és szekrényű kórházba magával hozott volna, inkább be se feküdt. Ilyen elképzelésekkel szórakoztam, minthogy magam mostam a törölközőmet is. – Csak vért ne adjanak – kértem a szilvaszerű lányt. – Nem a nemzeti identitásomat félttem, hanem az egészségemet. – Mosolygott, látszott az ezüst kacagófoga.

Maga biztosan művész.

Ezzel nyugtatják magukat, ha nem értenek valamit vagy valakit. Imádták a különöséget, és ettől ők maguk is különcsnek hatottak. A szilvaszerű lány vérre menő kérésemet humorosnak tartotta, akár a totoja-motolla szót. Talán a magyarázata miatt. Humorosnak is szántam. Képtelen volt, noha nem bántam volna néha, ha lehetséges. De régi viccnek hatott itt: nem helyénvalónak. Ez belakott hely volt, és ettől természetes. Természetes közegben bármilyen furcsaság megtörténhet. Vagy csak van.

Ekkor már nem csak ostobának, hanem érvénytelennek és főként haszontalannak kellett volna tartanom az ötletet, amely ide lökött. Csakhogy túl sok vért veszítettem, az agyamba sem jutott elég.

Na mindegy, itt voltam s elaludtam.

Szunyi – mondta Henrietta –, te mindig elalszol, ha baj van.

Te meg kivered a rendőr szemét.

És ellopom a férjemet.

Így beszélgettünk, félálomban, ébredőben. Elég jól hangzott. Nem hervadtak el tőle a gerberák, amiket a betegágyamhoz hozott, s egy joghurtos üvegbe állított. Ő maga virult. Ez idegesített egy kicsit, valamilyen rejtélyes vagy csak régi okból. Akkora lett, be se fért volna mellém a keskeny vaságyra. A kezét azért bedugta a takaró alá.

Majd segíték, ha akarod – mondta. – Túlságosan feszült vagy, az a baj.

Kérdezd meg a nővért, szabad ezt?

Kisfiú – mondta –, tartozom valamivel.

Csupa rózsa volt. Egy délszaki úriasszony, virágos selyemruhával a terebélyén. Egy tájvédelmi rengeteg. Kiszőkített haját okkult módon még izgalmasab-

bá tette a festék alól felsejlő fekete. Feszességére rátelepedett valami vékony puhóság. Az alatt szinte pengett. A keze megnőtt valamiképpen, lágyan és nyugodtan mozgott, gondosan, szinte anyásan. Az arca csak világos selyem.

Ügyvéd vagyok most – mondta.

Szükségem is van egy ilyenre.

Megkapod.

Álmomban mosdatott meg. Kevés vérem maradt az élvezethez, belealudtam. Hűvös ujjai a hasamon: mint nikkelezett műszerek.

A síkság hidege ébresztett, a nyitott ablakon át rám lehellte a korom-szagát. Odakint fagyott; eltörik a kutya a kanyarban, mondják erre mifelénk. Mifelénk jókat mondanak.

Henrietta egy kis vörös fotelban ült, és betöltötte. Ez a bútordarab előző éberlétemkor nem állt a teremben. A hidegtől tágasabbnak hatott a helyiség; mintha frissen meszelték volna. Eltelt némi idő, amíg azonosítottam.

Vigyél ki innen – mondtam Henriettának.

Majd kitalálunk valamit.

A vörös fotel karjáról lelógó bundát néztem. Valódi nercnek látszott. Megkapta tehát. Radu eszerint elveszítette a játszmát. Vagy nyert a török.

Most mindketten a fővárosban voltak.

Radu egy e célra átépített, bársonyrekeszes diplomatatáskában erdélyi szilvóriumot vitt a szenátoroknak és főbb hivatalnokoknak, a török csekket és előszerződéseket. Henrietta volt a jogászuk. Elkelt volna nekik még egy.

Azt mondják, megdöntöttem itt az államhatalmat – mosolygott Henrietta a redős ajkaival. – Kivertem volna egy rendőr szemét, totoja-motolla! De mind-egy. Nem vagyok megbízható. De azért jól érzem magam. Beszállhatnál.

Mert ha nem, nem viszel ki innen.

Nem erről van szó – mondta. – De nincs hova menjél.

Úgy beszélgettünk, mint egy könyvben, amit ránk csukhatnak.

Ugyanazon az egyetemen tanultunk szocialista jogot – mondta. – Vagy mi a franc...

Látni akarom előbb a várost – mondtam. – Vagy mi a franc?

Az volt.

Az óvárosban szinte rám szakadtak a vaskorlátos erkélyek az egyemeletes, gipsz-frízes vályogpalotákról. Az erkélyekről viszont eltűntek a húsz évvel ezelőtti daloló háziasszonyok, és feliratok jelentek meg a helyükön. Kintebb, a lakónegyedben ugyanolyan volt a beton, mint mindenütt az általam ismert részen. A beépített vasrácszat leányékolta a tévé- és rádióhullámokat. Néhol alumínium mosdótálat raktak ki az erkélyre, antenna gyanánt. Söpörte a szél az üres tejeszacskókat, azok meg keskenyedő csíkban húzták maguk után a síksági port a havon. A fürdőszobák ablakán át rozsdát fogott kályhacsövek meredtek rézsút kelet felé, és elkormolták a fentebbi emeleteteket, ahonnan ugyanolyan kürtök eregették a letépett parki padok és a gyümölcsös rekeszek füstjét. Fekete csíkosak voltak a tömbházak.

Oké – mondtam. – Megfelel.

Akkor majd bemutatlak Irina asszonynak – mondta Henrietta. – Vegyél neki virágot. Pénzed van?

Azt hittem, Törökországba mentél – mondtam neki.

Errefelé vezetett az út.

És Radu?

Az anyjánál lakik.

Annak is eljött az ideje: odamentünk. Olyasféle deszkalabirintusba jutotunk, mindössze két családi ház között, maga Irina asszony sem talált volna ki belőle, ha rászánja magát, hogy legalább húsvétkor meglátogatja a rokonait. Szoros kerítések között mentünk be, elfordultunk jobbra, s a nyeles telken egy kékre festett ajtóhoz tereltek a palánkok. Mindvégig sok volt a száraz vadszőlő és a didergő macska. A venyigék között, a magasban helyet hagytak vagy vág-tak az égnek vagy a macskáknak. Szúrt a fosókaszilva ága.

Te vagy a Heni első szerelme – mondta nekem a hal anyja. – El vagyok bűvölve.

Tényleg úgy látszott. Meghatottan és emlékezőn, tehát elbűvölve ágaskodott, hogy megcsókoljon. Kis kövér arcát forrón az arcomhoz nyomta, éreztem rajta Heni parfüm-permetének az illatát. Amúgy egy kicsi, kerek, véglegesnek ható asszony volt. Számtantanárnő és özvegy, aki valami gyógyteát akar belém-tölteni, és én meg is iszom.

A szeme kátrányos, a tekintete valamiképpen mégis színtelen. Vakok látószerve ilyen. Nem illett hozzá, vagy másvalakihez illett, ahogyan az az örökölt sajátosságokkal gyakran megtörténik. Mintha egy két századdal ezelőtt élt tűzoltó vagy katona fiatal szemét viselte volna. Egy duci compó – jutott eszembe zömök alakjáról; de ahhoz túl meleg volt és kevésbé idegen. Néztem kurta karján a könyökét, azon a gödrös zsírpárnát, a bébi-bokáját, amely sajoghatott. Lakkcipőt húzott, nyilván a tiszteletemre. Egy újonnan betelepült távolkeleti cég ilyen apró hegedűtokszerű cipőket forgalmazott, olcsón, s azok az első eső vagy hosszabb szerelmes séta után szétmállottak. Ravatali papírcipőnek készültek eredetileg, egyetlen útra, amelyet az ember nem a saját lábán tesz meg. Ezzel törtek be a tudatlan szabadpiacra.

Irina asszony viszont, a cipője és a lába ellenére, életvidám volt, és valamiképpen misztikus. Mintha nem lett volna oka az öröme, de ő még ezt is élvezi. Biztosan annak az ifjú tűzoltónak a hazajáró lelke viháncolt benne.

Kávét töltött egy vörös zománcos csanakból, és a sűrű főzetet mindegyre elterelte a csésze felől a peremre égett habja.

Szegény Heni, szegénykém – mondta Irina asszony, miközben a kávét töltötte. – Micsoda élet! Feleségül veszed?

Nem mondhattam, hogy csak a gatyámért jöttem, a fiához. Nem mondtam semmit.

Szegénykém, idegenben – mondta Irina asszony, és billegett a kerek feje, de rezzenetlen maradt a haja. – Az ügyvédi diplomáját sem akarta használni. De én nem hagytam. Mutasd meg ezeknek, Heni, mondtam neki. Ami volt, elmúlt. Ügyvéd – nő! Majd hozzászoknak. Az a rendőr meg... Isten bocsássa meg. Úgyis olyan csúf volt a szeme. Maradt is neki még egy. Feljelenteni se merte. Egy ügyvédet itt soha.

Ez az Irina asszony értette a szavakat, amelyeket kimondott. Egyszerre jöttek fel belőle, össze is torlódtak, de nem akart velük mást, mint amit jelentettek. Iri-

na asszony* nem csak a szavak alibijeként létezett. Igaz, amikor magamban lefordítottam őket, mesterkéltnek hatottak, papír-ízűvé váltak. Egyetlen nyelven voltak csak igazak.

Henrietta is csak hallgatta, és nyilván nem fordította le: beleszokott. Akkor sem tiltakozott, amikor róla esett szó. Egyetlen ellenvetéssel dicséreteket provokált volna ki, tudta ő. Ismerték ezek egymást, valami közös női gyökerről.

Nem volt neki anyja, hiszed-e? – kérdezte Irina asszony, de úgy, hogy elhittém neki. – Vedd el feleségül.

Biztosan hümmögtem csak.

Melodráma, tudom én – mondta Irina asszony. – De vedd el!

Úgy hangzott ez, lágyan: ia-o!

Nu. – Túl rövid volt a válaszom.

Ti tudjátok – mondta Irina asszony. – Ha nem, hát nem. Iszik még teát?

Nu.

Mama – mondta neki Henrietta. – Van énnekem férjem.

Radu egy strici – mondta Irina asszony.

Azt mondta: peşte. Ez nem is sértő.

Crai şi crăiţă – mondta aztán Irina asszony. – Szép lett volna. Királyfi és királylány.

Nem figyelt fel arra, hogy a „crai” mást is jelent. Talán arszlánt, talán selyemfiút, én sem tudtam pontosan. Irina asszony mirtuszkoszorúkat képzelt, amilyeneket a templomukban esküvői szertartáson tartanak fáradt arák és zavarukban alázatós vőlegények feje fölé. A szertartás öt órán át is eltarthat, a násznép közben a cinteremben rájár egy-egy üvegre a bukszusok között. Naş – nász. Násznagy.

Öles gyertyák égnek, fátylak lebegnek közöttük.

Mama – mondta Henrietta, búcsúzóul, mintha egy nagyothallóhoz beszélne –, holnap visszahozom neked a kávé.

Két pofont érdemlek – mondta Irina asszony. – De maga azért látogasson meg.

En azt mondtam, jó, jövök.

Még jó, hogy nem halat ígértél neki – mondtam Henriettának odakint, és palltam magamról a szemcsés havat.

Rendes nő a mama – mondta Henrietta. – Nem mondta neked: totoja-motolla. Mert irtó jól ejti egyébként.

Tangó!

Három hétre fogadtak be a kórházba, mint Radu igazgató úr barátját, oda mentem, egyedül. Fertőtlenítő-szagot kaptam már.

*

Tavasza lett, vagy majdnem. Egy szép napon – de tényleg szép nap volt, amikor még a múlása is érződik – kiolvadt Costică úr a felejtésből, az összes magyarázataival. Még csak ő hiányzott.

Egy történet, akár egy életrajz, elsoványodik, elhal a magyarázataitól, az elkallódott okok betereleik a rendes kerékvágásnak nevezett banalitásba a legsebbe meséket is. Kiderül végül, hogy egyszerű, azaz szemenszedett hazugsá-

gok állnak magyarázatként, de még okként is a mesék mögött, mint részeg órangyalok. A különbségünk az egyedüli, ami némi értéket kölcsönöz nekünk, ideig-óráig. Aztán rendes emberekké válunk, és megöregszünk.

Vigasztaló ellenben, hogy nem csak a változó időjárás váltotta ki tavaszi melabúmat. Annak is oka volt. Kár lenne csak a hipochondriánkba belehalni.

Costică úr előbb egy sikoltásszerűen rövid utcában tűnt fel. Róla keresztelték el az utcát. Egyszer csak festetlen bádoglapokon megjelent a neve egy régi munkásünnep helyén a házfalakon. Rém komoly volt a Constantin formájában. De hogy Pop is, doktor is, azt addig nem tudtam róla. Meg hogy ezredes. Nyilván, postacímként többet jelentett, mint élő valójában.

Costică úr hős volt. Ez annyit tesz: a régi rendszer áldozata. Úgy nézett ki, a régi rendszer csupa gyanús körülmény volt, és nem több annál. Amikor élelmezési főtisztek ételmérgezésben hunynak el, idegenben...

Vagy Radu hazudott.

Ez a tavasz legfőképpen azt jelentette: Costică úr megkerült. Megnyugodtam volna, ha aggódok egyáltalán.

Abban a szürke bőröndben lehetett valami.

Jól néz ki, ugye? – kérdezte az ötletét megillető komolysággal Radu, aki az utcablákat felszögezte egy vasárnap hajnalban. Hétfőre már megszokták a lakók, ha észrevették is.

Te is Pop vagy? – kérdeztem tőle.

Még nem. De leszek – felelte. – Felveszem a mama nevét.

Ezen a tavaszon már nem szólította Irina asszonynak az anyját. Én viszont igen. Kézcsókom, Irina asszony – köszöntem neki vasárnap délután, a táblanézést követően. – Săru' mîna.

De a Pop nem stimmelt. A Popescu jó lett volna. Popok mifelénk vannak. Costică úr mégis Pop volt itt lent délen. Erről nem kérdeztem Irina asszonyt, újkéletű nyelvészkedési gerjedelmemben sem, ami a semmittevés közben elfogott. A hal meg ilyen ügyekben értetlen és tudatlan volt.

Radu arra készült, hogy megnyitja a Pop autószalont, török tőkével. Felajánlottam, hogy megtanítom a törökös ü-kre, ö-kre, noha tudtam már, nem maradok itt a leckék végéig. Szerinte megteszik az ő széthúzott ajakkal ejtett ö hangjai is. Félbehagyott tanulmány eredményeként hangzottak.

Egyébként, ki a fene tudja elolvasni azokat a festékpisilősen kacskaringós, csurgásszerű betűket a cégtáblán? Elég lesz a Pop, latinosan.

Az autószalon kirakatában ott komorlik majd Dr. Pop Constantin ezredes, a diktatúra áldozatának szemcsésen kinagyított mellképe, fekete-fehéren, tányérsapkával. Megvan már. Temetésén azt vitte Henrietta, az özvegye. Ahogy szokás. Szólt a katonabanda.

Szóval, Henrietta vitte. Csak vitte, vitte, hordta. Nehéz melle alá szorította a keményfa keretet, hasára fogta Dr. Pop Constantin ezredes ittmaradt látományát, és néha elbicsaklott fehér körömcipője a sírhant körül, a göröngyökön. Hoppá, gondoltam, a fehér cipő más alkalomra szólt, most feketét viselt. Lehet, befestette a fehérret, s ettől az vadonatújnak látszott. Az igazság ez lehetett. Csakis amit elképzelünk.

Sortűz volt? Volt. Koliva? Persze. Osztogattak cseréptányérokat és peracet?

Kent
Koliva

Dehát, az a hagyomány. De üvegpocharat adtak, az is jó. Henrietta sírt? Nem akart.

A török autóbádogos meg hozza majd a tőkét a Pop szalonba.

Komolyan?

Păi, ce? – Vagyis, hogy mi van? Azaz: hát nem? – Hozza tehát. A török a tőkét. Radu megbántottan nézett, mintha én is elcsórtam volna Costică úrból egy szilárdabb darabot.

Jó hely ez – mondtam neki –, itt minden megtörténhet.

Nyitott tér volt, meglepően független attól, minek keresztelik el a részeit. Most színültig töltötte a tavasz, aminek itt méz- és lestyán-illata volt.

A tömbházak falán kiolvadt a beázás, lehullt egy-egy foltban a vakolat. Bezárt a sajtgyár. A parki szemétkosárban halvány csírákat eregetett a tavalyi narancsmag. A sörteraszon, betonvályújukban kihajtott a zöld, aztán kiderült róla, hogy kábítószeres növény.

Zömök fekete emberek ültek a műanyag székek öblében, hasuk alá csúszott nadrágszíjjal, éppen a sajtgyár épületére láttak a korsójuk fölött, de nem azt nézték. Műszaknyi idő elteltével hazavitték műanyag szatyrukat, belefűledt a túró, és kiolvadt a hal jege.

Élnek – mondtam Irina asszonynak. – Nem készülnek sehova.

Maga menne – mondta. – Megértem. Mindenki hazavágyik.

Nehéz lett volna elmagyarázni, ezért bele sem kezdtem. Nem vágytam haza, de azért készültem.

Hazavágyik az is, akinek nincs hazája – mondta. – Ilyen a tavasz.

Gondoltam, elkerüljük egymást az oklevelem másolatával, és inkább kézhez veszem az eredetit.

Jaj, maga!

Az oltyán nőknek van egy felcsapó fejhanga. Összerándulnak a nyitott zsigereik és forrón, sikoltásszerűen felpréselik a szavakat, többnyire a „vai”-t, ami jaj-t jelent, amennyiben egy indulatszó lefordítható. Itt nem indulatszónak hangzott. Ezt használták, ha összefutottak az utcán, vagy ha a férjüket szidták. Boldog hangfekvésnek hatott, ritkán mélyült el, de olyankor egészen elfeketedett. Visszhangoztak az utcák.

Irina asszony tompa á-ja az én jaj-ban ejtett magánhangzómhoz hasonlított volna leginkább, feltéve, hogy kimondom a kis szobában.

Vai, dumneata – mondta tehát feddően és megbocsájtón. – Maga is megjátssza magát idegenben. Totoja-motolla.

Hogy fordíthattam volna le neki: lebógtam? Azt mondtam inkább: – Vai, Irina doamnă! – Meg: – Hagyja, Irina asszony. – Hagyjon üvölni, mondtam volna.

És Heni – kérdezte.

Hát Radu?

Radu egy strici. Un peste. Hal.

De miért? – kérdeztem. Mert ez volt a kérdés, akárhogy kerülgettük is.

Olyan.

Halanya – merült fel bennem némán, ahogy közeledtem a szó eredeti értelméhez, s az alakja eközben egyre különösebbé vált: akár egy ismeretlen tulaj-

donnév. Ami valóban volt, vagy kellett volna hogy legyen. Kitaláltam, vagy ráhibáztam: egyre megy. A halnak is van anyja, csak nem leli.

De a fia, kellett volna mondanom Irina asszonynak. Érzelmes lett volna és hiábavaló. Ő azonban válaszolt; talán egy másik kérdésre. Eligazította előbb rózsaszínű pulóverét a telt hasán.

Nem tudom, kivel-mivel keresztezett minket a jó Isten, hogy ilyenek lettünk – mondta.

Megmondhattam volna neki? Mit?

Kézcsókom – mondtam. Mi sose... gondoltam, búcsúzóul.

És Heni? – kérdezett utánam.

Láttam tegnap reggel a kórház ablakából. A repedt járdán ment, nercbundában. Iratokat vitt egy fekete táskában. Sárgarépat evett, menet közben. Azt hittem előbb: kifli. De sárgarépa volt. Érzékenyen harapdálta. Menet közben is mintha szexuális életet élt volna. Valamilyen életet.

Nem tudom, hol van – mondtam Irina asszonynak. – Nem tudom, mit csinál.

Te szegény – mondta Irina asszony.

Az ő nyelvén mindez igaznak hatott. Tegezhetett is. De lehet, hogy magázott.

Deafia, deafia – bukott fel bennem a szó, ahogyan vérevesztett vagányokban szokta felütni magát a betegség, lüktetőn –, deafia.

Radut mégiscsak Irina asszony szülte. Mondhatni: szerette, de nem vállalta. De-a-fia volt. Radu elment hősnek, csakhogy túl messzire. Éppenséggel egy utazásra és egy vasútállomásra hivatkozott. Ott mentette meg a hősi halált halt Costică úr maradványait a csőcselék elől, és tartott lázító beszédet. Le is tartóztatták, meg is verték, szenvedett tehát a régi rendszerben. Megfogalmazás kérdése az egész.

Tele hallal a város – mondta Irina asszony. – Tudja maga, hogy akkor decemberben feljött hozzánk a tenger? Olyan nagyon átlátszó, mégis mindent elváltottat. Pont olyan hideg volt, mint a levegő a konyhában, talán ezért nem vettük észre. Úgy ébredtünk. Ugyanolyanok voltunk, de másnak láttuk egymást. Vagy elváltottunk, de a tengermély egyformának mutatott. Én, egy percig, azt hittem, német vagyok.

Ez az egész a talpán áll, és mégis lebeg. Feloldott bennünket a sós víz, éppen olyan ízű, akár a vérünk. De színtelen. Mozog. Tornyokat pödörít egy-egy földszintes házból. A hegy mintha elomolna. Suhannak, lebegnek, mint a boszorkányok, a derék háziasszonyok, a bugyijuk is kilátszik. Leülednek a vasmunkások, és hosszan felbuborékolnak.

Láthatatlan rengeteg látszik, amikor a víz mozog. Másvalamihez nyúlunk, amikor kinyújtjuk a kezünket valami után. Megragadunk valamit, de nem azt, amire vágytunk. Nem tudjuk megfogni a zsebünkben kiúsztató bankjegyeket, de nem is a mi pénznemünk.

Kilebben aztán a palota emeleti ablakából egy beglerbég, bomlott kék turbánja kígyózik utána. Mintha egy óriási szájból pöffenne ki. Lassultan rohannak fecskendőkkel a tűzoltók, és beszippantják, akár a levegőt.

Felkereng Szűzmária az iszapból, a nád tövéből. Szárnyal a fátyla. És akkor már olyan zavaros minden. Viszi a víz a csontokat, a virágtöveket, keveri a sajt-

gyári alkatrészeket és az árvalányhaját. Titkos szeretők emelkednek ki a kéményeken.

A halak úsznak. Érzik a saját súlyukat. Beúsznak a toronyablakon, tompán kondul a harang, amikor hozzáütődnek. A szétgyűrűző hangoktól ellebbennek az indák.

Csupa inda, iszalag a táj, körülfonja a házakat a zöld szál, akár a vetőháló. Algásak már az ablakok, elnyomja a rózsát a kovamoszat. A rozsda rétegesen hántja a vasat. Leszállnak a darabok, az ázalékok a talajra.

Minél magasabb, annál vékonyabb minden, túszerűvé válnak a csúcsok, nikkelesen ragyognak. Szabadon, kéken áramlik közöttük a tenger. Lennebb barnásan gyúlik a máladék, íves-kúpos alakzatok képződnek. Mintha víz a vízben lecsorogna, szétfolyna alább, elszínezetten. A vér alvad így, halványuló holdudvaros savóval a trombita formájú szélei körül, pirosát is olvadni hagyva.

Látod a halakat? Guvizi.

Tüskés pikó, talán.

De nem, mert gülüszemű géb.

A tüskés pikó volna jó, mégis.

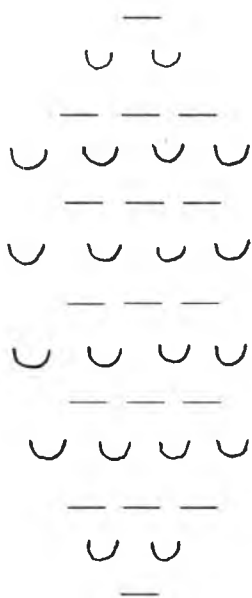

Hal éji éneke

(nocturne Ch. M. oldalvizén)

„A szája árva, két morás, / ab ovo csönd és elvonás, /
vízmélyi hosszú pá. / Ezzel kezdődik el / a néma hal. //
A két szeme pirrichius, / pici, sebes és kisfiús. /
Pikkelyt pipál / lejjebb a síkos boltú, / hengergő,
fújtató kopoltyú, / és így tovább, a háta hát, / cipeli
öt molosszusát, / s mert andalgó, mert éjszaka, /
A est A-t mond. / Mit mondana? //
»Megállhatnék, dehát uszok, / proceleusmatikusok /
röptének (hajót Ady), / sok színezüst futamodi, /
négy, szám szerint. « //
A hal legyint, / s mert be kell fejeződnie, / a farkán
is van két szeme, / mely farka ismét két morás
búcsúzkodás, / vízmélyi hosszú pá.”

(Szabó Lőrinc)

ó
sebes
andalgót
alamuszi
hengergőt
futamodi
ó-kat mond
de a szeme
nem mozdul
didereg a
varsában
sebes
ó

ó
puha
félholdnál
öleli az
árnyékát
tovasuta
lakkbőrönd
utazik a
szív mélyén
teli teli
ikrával
puha
ó

ó
mama
szálkából
fakanala
megfúlunk
ki veszi ki
torkunkból
bereped a
sírástól
kenyeret a
héjáért
mama
ó

ó
picit
ússzunk hát
a fasuta
félmúltban
futamodi
gyepposztó
babakori
klottnadrág
göbolyödik
almuskán
picit
ó

ó
suho
gásából
kirohad a
beltartam
kiveszik a
bordákból
mi az ami
konkávex'
se leli a
formáját
suhog
ó

ó
mozi
alvadt vér
csupa luk a
gyöngyvászon
krimi van a
mellényén
megölik az
ikráért
lehetel-e
cápává
mozi
ó

ó
gumi
szájpaddlás
de a szive
szárazjég
mi marad a
nyelvhúsból
ha a foga
rákcsapdák
ha az agya
kaucsukká
gumi
ó

ó
mora
jos halk hang
zavaros a
tengermély
mit iszik a
müllerné
futamodi
sebbenzint
hova fut a
torkán át
moraj
ó

ó
soha
nem lesz már
nyugalom ez
orchest-ben
szükületi
karmester
vezeti a
főpróbát
pikula a
trombussal
soha
ó

ó
stora
hallisztból
viszi haza
mátkáját
nyaka füle
véres csík
iszamos a
holdfénytől
püföli a
nászasztalt
s tora
ó

ó
lik a
hálóból
kifolyik a
bel canto
de a szeme
rajtad van
de a szeme
szájállás
meregeti
csillagként
likacs
ó

ó
stoba
noc turzás
kikerekül
éjévé
vizizene
szájzárból
ide-oda
bádogtú
botorog a
tó tükrén
s tova
ó

ó
hova
tűnt el hát
ön aki ha
ó-kat mond
ez a fura
pontyordnung
kireped a
burkából
hova hova
morgenstern
hova
ó

A pécsi beszéd

A bálna emlős

K. L.

1.

Nem tudom, kicsodák Önök.

Nem értettem jól a szervezetük nevét.

És őszintén be kell vallanom, az sem egészen világos, miféle előadást várnak tőlem.

Hisz tudniuk kell, hogy nem vagyok előadó.

Gondolkoztam a dolgon, törtem rajta a fejem, megpróbáltam kitalálni, miről is volna szó, amiként próbálkozom most is, itt Önök előtt, de jobb, ha elárulom, hogy nem ment, és nem megy: nem tudom, mit akarnak tőlem, s van valami homályos rossz érzésem, hogy talán Önök sem tudják ezt egészen pontosan.

Fölmerült bennem az is, hátha összekevernek valakivel. Meg akartak hívni ide valakit, s csak azért esett rám a választás, mert én vagyok az, aki még a leginkább emlékeztet arra a valakire.

Csakhogy: széтивott arc, horpadt mellkas, szánalmas öltözék.

Könnyen lehet, hogy máris csalódtak.

Dehát mit bánom én?

Essünk túl a dolgon!

Tisztelt elnök úr, tisztelt uraim, a szomorúságról fogok beszélni.

És messziről kezdem.

2.

A huszadik század utolsó évtizedeinek egyikében, annak is a legmélyebb bugyrában, egy dermesztően hideg novembervégi éjszakán traktor vontatta kísérteties jármű haladt végig a délkelet-alföldi kisváros kihalt főútján a helyi piactér felé. Szemre úgy 30 méter volt a hossza, a magassága pedig... e hosszhoz és a szélességhez képest túlon túl magas, s eme irdatlan méretek természetesen irdatlan súllyal is jártak, és ez a súly mindössze kétszer nyolc dupla keréken nyugodott. A falakat kék hullámbádogból építették, amikre aztán – sárga festékkel, ügyetlenül – rejtelmes ábrákat pingált valaki, s ha ez az egész ingó tákolmány a leginkább még vasúti vagonokkal volt is összevethető, mégsem hasonlított rájuk, de mégcsak nem is emlékeztetett, és nem egyszerűen eme irdatlan

méretetek, súlyok, vagy a kerekek miatt, s nem is azért, mert ezek a durván oda-pingált ábrák, riasztó megfajthatatlanságukkal ezt a járművet a vasúti rokonságból azonnal kiemelték, hanem mert nem volt rajta ajtó, sőt ajtóféle sem, mintha az eredeti terv szerint a megbízás úgy szólt volna, mintha egy földalatti szerelőcsarnokban a megrendelés az építőknek úgy hangzott volna: egy ilyen és ilyen szállítóeszközt kérek kék hullámbádogból kétszer nyolc dupla keréken, de ajtók nélkül, nem, nem kellene rá ajtók, nem, hátulra sem, ha egyszer mondom, ajtókat, egyetlen egyet sem, kérem, mert amennyiben vállalják, akkor ez a maguk mesterműve, bádogos urak, mintha így hangzott volna az a megbízás, akkor ez a maguk tákolmány-remeke, mintha ebből állt volna az a kurta magyarázat a földalatti szerelők előtt, nem azért készülne el, hogy valakinek valamiért nyíljon-csukódjon, elég, ha én nyitom-csukom majd, ha akarom, s ha egyáltalán, belülről, én, egyetlen mozdulattal, a megrendelő.

Mintha tényleg valami ilyesmiről lett volna szó, legalábbis aki megpillantotta, abban elsőre a leghatározottabban valami efféle benyomás támadhatott, mintha tényleg semmiféle képzelődés földalatti szerelőcsarnokról, titokzatos bádogosokról meg valami kilétét teljes homályban tartó megbízóról nem lett volna egyáltalán alaptalan, hisz mindezekhez még oda kellett képzelni a vontatás szinte mérhetetlen lassúságát, az ócska traktor erőlködését a jéghideg szélben, azt az ily okból gyötrelmesen hosszú utat, amit ennek a rendkívüli éjszakai szerkezetnek – míg a piactéren önmagát lefékezheti végre – meg kellett tennie.

Nem akarok visszaélni a türelmükkel, nem részletezem tovább, mert tényleg: kísérteties volt mindenestől, ahogy küzdötte magát előre a szélben, majd megérkezvén a térre, ott nagy sóhajtaással lefékezett, mondanom sem kell azonban, hogy persze ezt a kísérteties voltát a legeslegfőképpen mégis annak köszönhetette, amit magában rejtett, aminek szállítására megtervezték és megépítették, meg hát azoknak köszönhetette, akik a jármű ijesztő értelmét Kelet felől át a Kárpátokon idáig elvezették, a személyzetnek tehát, meg hát végül azoknak is, a döntő és végzetes kíséretnek, annak a nagyjából, szemre, úgy háromszáz alaknak, akiket ez a lidérces jármű meg a személyzete úgy vonzott magához a környék falvaiból és tanyáiból, mint alvajárókat a Hold, s akik a korahajnali vonatokkal megérkezvén, s plakátokról tájékozódván már végiggyalogoltak a városka főútján, hogy a kivilágosodásra ott álljanak mind a háromszázan e tákolmány körül, szinte megbabonázva.

A városlakók persze nemcsak a plakátokról tájékozódtak, hanem azokból a szóbeszédekből is, amelyek ezt a kompániát jóval megelőzték, így amikor reggel maguk is megpillantották a piactéren a különleges szállítmányt, akkor csak annyit mondtak: szóval, igaz, nemcsak a szóbeszéd, szóval, tényleg, nemcsak úgy a sok fecsegő, szóval, ez az egész cirkusztársulat a bálnájával meg a teljes kíséretével tényleg, kétségbevonhatatlanul megérkezett.

Tisztelt főigazgató úr, tisztelt jelenlévők, ők jóformán mindent tudtak erről a társulatról, amit csak lehetett, nem kellett újra elolvasni a plakátok szövegét, tudták a mendemondákból, hogy a világ legnagyobb óriásbálnája az ott, amelyik abban a gigantikus szállító-kocsiban a piactér közepére odaállt. Tudtak már a rettenetesen kövér Direktorról meg az örökösen füstölő szivarról az ujjai

közt, amit olykor figyelmeztetően fölemelt, tudtak az egykedvűségéből kimozdíthatatlan Mindenesről, ahogy a kósza hírekben a kéttagú személyzet birkózókülsejű másik tagját nevezték, s hogy ezek ketten meg a világ állítólagosan legnagyobb bálnája, amerről jöttek, ott, végig, már megannyi felfordulást okoztak. Sok mindent tudtak ezek a városlakók, és ha azt mondom, aggodalom gyötörte őket ettől, akkor senki nem fog csodálkozni a dolgon, hiszen a többi városlakóval egyetemben egy olyan világban éltek ők is ott, amelyikben általános volt a meggyőződés, hogy az ember majd saját magát a saját magától való félelem miatt egy emelkedő gyűlöletben pusztítja el. Sok mindennek a tudatában voltak tehát, apróságoknak és részleteknek, amiként a lényegnek is, hogy tudniillik mit rejt az a bizonyos hullámbádog (egy rettentő nagy bálnát rejt, adták meg a választ egybehangzón), csak éppen annak, hogy maga a bálna rejtene valamit, hogy ez a bálna valójában csak valami helyén ott van, hogy hírnök tehát és üzenet egyetlen óriási testben, nos, ennek a városlakók egyáltalán nem voltak a tudatában.

Kínzóan hosszú, egész a délutáni órákig tartó várakozás kezdődött ekkor, mire ez a lezárt gigászi kazetta végül kitérult a hidegben félig már elfagyott közönség előtt. Megkezdődött a lassú, csoszogó vándorlás a Mindenes által belülről leemelt hátsó bádogfal nyitotta hirtelen bejáraton át ennek a gigászi kazettának a belseje felé; megkezdődött, és be is fejeződött hamarosan, mert körbejárván odabent, ez a megbabonázott nézősereglet egy óra leforgása alatt már kint is volt újból a téren. És nem mozdult onnan senki, és nem indult vissza a főúton az állomás felé egyetlen ember sem, csak vártak tovább, csak álltak és néztek a nyitott bálnabejárat irányába, mert elég volt nekik egyetlen pillantás, mert ez a háromszáz földönfutó csak vetett egy pillantást az alacsony gerendázaton nyugvó bálnatetemre, azzal már jött is, csoszogott is kifelé, hogy aztán persze a közelből, a közeléből már semmiképp ne moccanjon el.

Tisztelt elnök-vezérigazgató úr, és bocsásson meg, ha a megszólításban tévedek, tisztelt hallgatóság, a városlakókkal szemben ők, háromszázan ezzel a gyors szemrevételezéssel, ezzel a semmiképp el nem moccanással azt állították, ez a bálna odabent csak eltakar valamit, és ők nem azért jöttek, hogy a bálna, hanem amit eltakar.

Van könyv, amelyik a leghatározottabban kijelenti, hogy ettől kezdve ebben a városban minden a lehető legpokolibban alakult, azaz hát hogy ugyanis a lehető legteljesebb értelemben elszabadult volna a pokol, és ez a könyv, mely *Az ellenállás melankóliája* címet viseli, s írója Krasznahorkai László, a másik, azt sugallja, hogy tudja, mi volna ez a pokol, hogy mi történt ezután, hogy tehát ez a bálna ott a piactéren ezerkilencszázhatvan- vagy hetvenvalahány legmélyebb bugyrában akkor mit takart volna el.

Ha elnézik nekem az önkényesen használt, megelőlegezett többes számot, akkor hadd mondjam így: egy összefoglaló értelem hiánya miatt eléggé meg vagyunk már törve, s ezért az okádásig túl vagyunk már az irodalmon is, amelyik folyton úgy tesz, mintha volna, és egy ilyen összefoglaló értelemre rákacsint, nem viseljük el, hogy ez, az irodalom, épp a velejénél, hogy ennyire gyökeresen hazug, nekünk már annyira kéne ez az összefoglaló értelem, hogy mi már egész egyszerűen nem bírjuk a hazudozást, és annyira nem, hogy nem bírjuk az iro-

dalmat, és még ezt is úgy, hogy az unalomtól, a hazugság alpári színvonalától okádunk, nem a felháborodástól, nos, mindezek után a lehető legszélesebb egyetértésben Önökkel én magam most kijelenthetem: azt állítani, hogy van könyv, amelyik tudja, amelyik majd megmondja, amelyik majd nekünk és csak nekünk majd elmeséli, hogy egy-egy efféle óriásbálna után mi szabadul el, az vagy ármányos pimaszság, vagy aljas ostobaság, hazugság tehát, természetesen, mert hogy valójában mi szabadul el ilyenkor, azt nem tudja senki, semmiféle könyv, hiszen az a bálna azt a valamit tényleg és maradéktalanul *eltakarja*.

Főtanácsos úr, tisztelt egybegyűltek!

3.

Ha mindez a hatvanas évek vége felé esett meg, akkor úgy tízéves, ha a hetvenes évek elején, akkor meg úgy tizenöt év körüli fiúcska lehettem, mindenesetre tisztán emlékszem önmagamra, amint reggel, az iskolába menet, némi hátborsódzás után még rálegyintettem a dologra, mondván, micsoda olcsó szemfényvesztés, valami bűzös dög, és ötven forintért, én ugyan ki nem adok érte ennyit a húsvéti pénzből, ezt mondtam magamban, ahogy megláttam ezt a bádogkolosszust a Kossuth téren, épp a járda mellett, amelyen közlekedtem reggelenként, így azon a reggelen is. Így kezdődött, reggel, de aztán iskola után, ahogy úgy valahogy nagyon korán beesteledett azon a délután, már egyre erősebben furdalt a kíváncsiság, és végül én is visszaszöktem otthonról a Kossuth térre, mint annyian, akik ezzel a rengeteg pénzzel, ötven forinttal a zsebükben elsurrantak otthonról, titokban, hogy a szülők észre ne vegyék valahogy.

Visszaszöktem a Kossuth térre, s a Mindenés kezébe leszámoztam az ötven forintot, és már állni ott a Mindenés előtt, a Mindenés közelében olyan érzés volt, mintha az ember átlépett volna egy határon, amelyen túl a dolgok talán nagyszerűek, talán közönségesek, de mindenképpen elborzasztók és veszélyesek. Azt nem tudom fölidézni persze, mire számítottam, hogy mit találok, amikor a pallókon végül majd belépek a jármű belsejébe, de a látványnak ezzel a talán nagyszerű, talán közönséges, de mindenképpen elborzasztó és veszélyes voltával bizonyára tisztában lehettem, és bizonyára megvolt a magam elképzelése, a szélső pontok, hogy nyilván vagy egészen ilyen, vagy egészen olyan, amilyen azonban valójában volt, az a legteljesebb mértékben készületlenül ért, nem azért, mintha a bálna túlságosan is megfelelt volna a várakozásomnak, vagy pedig túlságosan is eltért volna tőle, nem, egyáltalán, hanem mert azonnal megláttam, milyen szálnalmasan fekszik ott, azon az alacsony vaskos gerendázaton, néhány gyöngye lámpa fényében csak úgy derengve valahogy, és ugyanígy, tényleg, szinte azonnal felfogtam, hogy erre a rejtélyre, órá, nincs és nem lesz semmiféle magyarázat.

Ahhoz, hogy az ember meg tudja kerülni, egészen közel kellett menni hozzá, különösen ott, a fejenél, ahol fordulni kellett, hogy az ember jöhessen visszafelé, és ez a közelség, a megfékezetttségnek ez a közelsége szinte megsemmisített, mire odáig, a fejhez elértem, hogy forduljak visszafelé. A szívem

hevesen kalimpált, a torkomat elszorította valami, és én, fordultomban, még azt hittem, részvét az, megrendülés és szégyen, amit érzek, de aztán, pár lépés múlva, már a túloldalon, hogy az általános bámészó csoszogásban megálltam egy pillanatra, csak néztem a bálnát, próbáltam az egészet befogni a tekintetemmel, és mikor sikerült, nem gondoltam én már semmire, nem akartam és nem is lettem volna képes megnevezni, hogy akkor mi is ez, amit érzek, hogy tényleg, akkor részvét? vagy micsoda?, kikapcsoltam, s tovább nem működött az agyam, csak az érzelmeim kezdtek el rettenetesen működni, ahogy az emberre heves forróság, ájulás, valami szakadékszerű kábulat tör rá hirtelen. Akkor persze egy szót sem tudtam kinyögni erről, sem ott bent, sem kint, mikor leegyensúlyoztam végül a pallókon, s a moccsatlanul ácsorgó bakancsos, puffajkás, kucsmás emberek között szinte menekülve elhagytam a Kossuth teret. Akkor egy szót sem, most azonban már igen, el tudom mondani, mi történt ott velem, s azt hiszem, a többiekkel is akkor hatvan- vagy hetvenvalahányban, mert ma már világosan meg bírom nevezni, hogy ez a bálna, ahogy ott feküdt a gerendázaton a gyöngye fényben, mintegy bevezetett egy szomorúságba, engem s talán a többi is, csak néztem a bálnát, ahogy csoszogtam körülötte a bűzös szerkezet belsejében, és végtelen szomorúság tört rám... mihez is hasonlíthatnám, mint a méz, tudják, amelyikből elég egy kanál, és képes megölni bárkit.

Valami halálos méz, olyan volt ez a szomorúság, de nagyon szeretném, ha ezzel a hasonlattal senkit nem vezetnék félre Önök közül, mert ezzel, a hasonlattal, nem azt akarom mondani, hogy ez a szomorúság önmagán belül ne volna megnevezhető, vagy hogy ennek a szomorúságnak önmagán kívül valamilyen visszautaló tartalma volna, valami kis történet, titkos eligazítás, útjelző egy kis kanálka mézben, nem, szó sincs róla, ez a szomorúság, ahhoz, hogy megszülessen, önmagán kívül nem támaszkodott semmire, csak beállt a lélekben, amit az imént emlegetett méz halálos édességével körülírni, valahogy úgy a távolból ezzel a kanálka mézzel összefüggésbe hozni csupán a kegyvesztett meri bennem, aki kegyvesztettségén túl tisztában van vele, hogy rajta kívül egy hasonlat bevezetésének és visszavonásának képtelen szükségességével s ugyanakkor elleplezhetetlen sikertelenségével mindenki tökéletesen tisztában van.

Tisztelt Főtitkár úr, tisztelt egyesület, mint valami halálos méz tehát, az iménti megszorító értelemben, olyasféle szomorúság csapott le rám ott a Keletről, valahonnan a Balkánról kisvárosunkba érkezett cirkusztársulat rendkívüli attrakciója láttán, és ezzel nem azt akarom mondani, hogy itt, ezen a ponton kezdődött, támadt fel először különleges érzékenységem a szomorúságra, s hogy ezt az egész bálna dolgot azért vettem volna elő, hogy ünnepélyesen bejelentsem, na, ettől az eseménytől, ettől a nem akármilyen találkozástól számítom én a megértés nullpontját bennem, megértését annak, hogy a lényeges dolgok felé, amiként akkor neveztem, az út a szomorúságon keresztül vezet, mert nem, korántsem ez volt az ünnepélyes origója ennek a megértésnek, folyt ez már bennem jóval régebben is, ez az érzékenység mintegy tényleg velem született, talán egy délutánon született velem, amikor túl korán besötétedett, s engem ez a tény egyedül talált egy szobácskában az ablak előtt, vagy még a rá-

csos kiságyban történt, nem tudom, mikor egyedül hagytak egy ilyen túl korán besötétedő délutánon, végül is mindegy, mikor ébredtem rá, s kezdtem el ezt a halálos ízű mézet szopogatni, egyszer csak ráébredtem, s elkezdtem, és attól kezdve hol itt, hol ott, hol ekkor, hol akkor csapott le rám, persze a legemlékezetesebben hatvan- vagy hetvenvalahányban, a Kossuth téren, a kék hullámbádog mögött.

Hogy tehát mikor, azt sűrű homály fedi, még az is lehet, hogy a rácsos korszak előtt, ki tudja, milyen korán támadhat először alkalmasság az ilyesféle érzékenységre, mindenesetre attól kezdve az a teljesen normális kíváncsiság, amely már jó korán kialakul az emberben, talán már akkor, midőn még eldönthetetlen tekintettel, bólogatva, ez az ember, mint egy teknősbéka, először indul el négykézláb a padlón, hogy valamit fölfedezzen, nos tehát esetleg már ettől kezdve ez a bizonyos normális kíváncsiság, azaz ennek a kíváncsiságnak az iránya, sőt még a sebessége is alapvetően megváltozott bennem. Alkalmasságom vagy hajlamom a szomorúságra ennek a teljesen normális kíváncsiságomnak egészen más irányt szabott, majdnem azt kell mondjam, ez az érzékenység fölemésztette ezt a teljesen normális kíváncsiságomat, állandóan ugyanarra a pontra célozta ugyanis, mindig ugyanoda irányította, ahogy később neveztem, a világ lényege felé, oda, ahol egyébként ez a kíváncsiság, ha az volt még egyáltalán, nem a világnak ebbe a lényegébe, hanem folyton ugyanabba a szomorúságba ütközött.

Lehet ezt az egészet persze egyszerűbben is mondani, például úgy, hogy az ember elindul, mármint a figyelme, a világnak efelé a lényege felé, oda ahol – mint még később gondoltam – az angyalok meg a démonok közösen élnek, akkor már a pusztá mozdulatra, a szándékra, hogy ezt a lényegét elérje, rögtön szomorúság fogja el az embert – lehet persze, egyszerűbben, csak hát, amiről szó van, az ettől még nem lesz egyszerűbb.

Nem tudom, miképp ítélik meg, ha ez az Önök elé vetődött előadó itt vallomást tesz, az ilyesmi mindig kínos, tudom, viszont ezúttal, tisztelt uraim, tisztelt Tábornok Úr, és megint csak bocsánat, ha a helyes megszólítást nem találom, ezúttal nézzék el nekem, ha ezt a vallomást most az Önök s a magam ízlése ellen, de szükséges tájékoztatásul mégis megteszem, és elárulom: egész életemet ez a bizonyos szomorúság árnyékolta be, s árnyékolja be ma is, egy megfélékezhetetlen szándék a világ tengelyét megfigyelni, amit azonban a szomorúság emésztő köde tökéletesen eltakar. Ez tett tönkre egész életemre, s tesz tönkre ma is, hiszen már a kezdet kezdetétől én nem úgy voltam evvel, hogy igyekeztem elkerülni, hogy próbáltam volna megszabadulni tőle, nem, ellenkezőleg, szinte... hogy is mondjam, vadásztam rá, ha nem is a vadászat klasszikus értelmében, mikor az erősebb a gyöngébbre, sokkal inkább mint mikor a nagyon gyöngé a nagyon erősre vadászik.

A világ tengelyét, Fő kormányzó Úr, tisztelt hallgatók!

4.

Ha most azt állítom, a szomorúság az a legsejtelmesebb vonzalom a dolgok megközelíthetetlen középpontja felé, akkor Önök teljes joggal már megmosolyognak, hisz annyi mindent hallottak itt ettől az előadótól, annyi egymásnak ellentmondó ezt-azt, hogy így meg úgy, a szomorúság hol végső akadály a látás előtt, hol sóvárgott pontja a korán sötétedő délutánoknak, meg még mit tudom én, mi mindent, egymásra hányva.

Azt hiszem, világosan áll Önök előtt, hogy ez az előadó előadása tárgyról nem tud semmit.

Dehát így volt ez akkor is, amikor felhívtak telefonon, s kértek, tartsak előadást, Magára bízunk, miről, mondták jelentőségteljesen, Maga teljesen szabad, tették hozzá, már akkor is így volt, mikor erre azt gondoltam, jó, akkor a szomorúságról fogok, de nem is gondolkoztam el, hogy ezen belül majd mit, mert inkább azon töprengtem, mért pont engem, csak nem azért, mert megsejtették valahonnan, hogy olyan könyvet akarok írni, amelyben már nem szerepel ember? – ezen járt az eszem, és nem azon, hogy majd a szomorúságról mit is.

Mert hát tényleg, miről beszélhetnék még?

Az a szomorúság, amelyről én beszélek ugyanis, három forrásból tör rá arra a bizonyos életre, amit tönkretesz. Az első s a leginkább kimeríthetetlen forrás az önsajnálát, mégpedig nem az a fajta, amelyik a gyermekmondóka szerint is „nagyon бүдös”, hanem az, amikor az ember ok nélkül kezdi el sajnálni önmagát. Nem bántja senki, jól van, ül csendben, egyedül egy néptelen parkban eső után, vagy egy finom szobában, idegenben hajnaltájt, vagy alkonyatkor, és a lehető legváratlanabban rátör ez az önsajnálát, emésztően, elháríthatatlanul. (Ilyenkor az ember nagyon egyedül érzi magát, s csak alvással múlik.)

A másik forrás a moll-fordulat a zenében. Bárhol s bármikor voltam is tanúja a pillanatnak, midőn egy akármilyen zenei építményben egyszercsak dűr után beállt egy ilyen moll-fordulat, akkor az a zene azonnal a szívembe hasított, úgy vettem, hogy személy szerint nekem fordult mollba, az arcom eltorzult, mint mikor fájdalmasan tetszik valami, egyszóval rögtön belezuhantam a már jól ismert szomorúságba, csak ültem benne, hallgattam, azt mondtam magamban, á, a szépség, pedig éppenhogy a szomorúság volt az. (Órákkal a koncert vagy a zenehallgatás, vagy az odasodródott zenei foszlány elhangzása után múlik csak el, és ellentétben azzal, amit az önsajnálát vált ki, ez akármikor felidézhető.)

A legeslegtartósabb és a legeslegmélyebb szomorúság azonban a szerelemből fakad.

De erről most nem mondok semmit.

És egyáltalán: engedelmükkel, befejezem.

5.

Befejezem, de nem tudom, ezt várták-e ettől az estétől. Tartok tőle, hogy nem egészen. Befejezem, de nem tudom, hasonlítok-e még arra, akire itt számítottak. Félek, hogy nem nagyon.

Mégis azt remélem, nem csalódtak, hiszen azért végigcsináltuk: én mondtam valamit, Önök meghallgatták, nem történt semmi.

Kis idő ezzel is elment, márpedig nekünk be kell érünk ezekkel a kicsi időkkel.

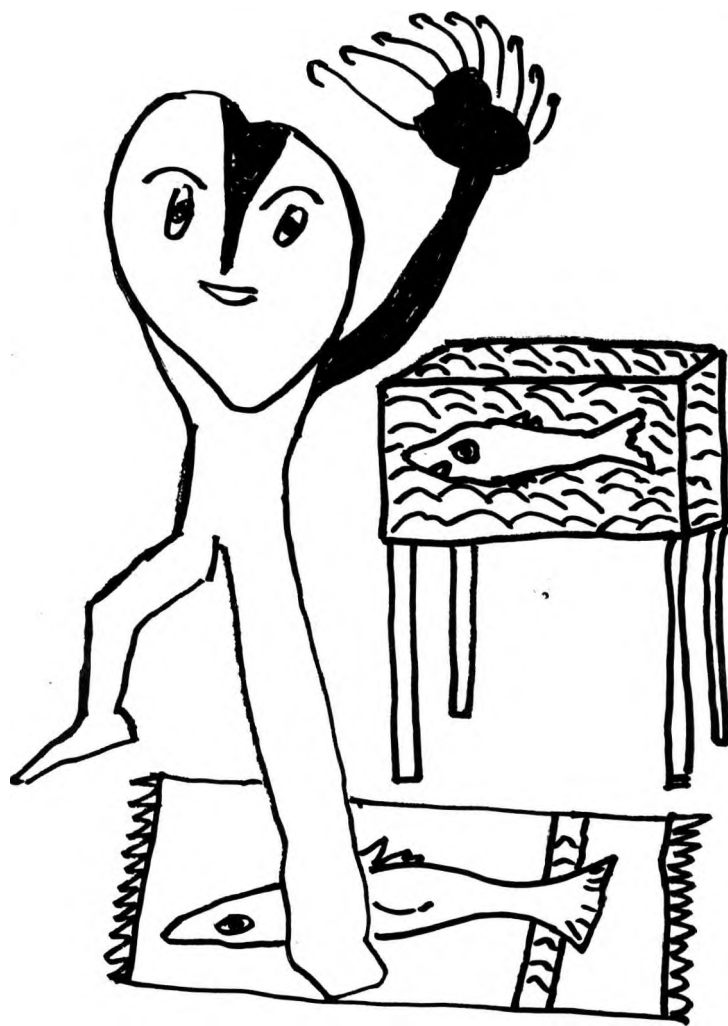
Uraim, az előadásnak vége.

Önök megismerkedtek velem, ahogy csak úgy gondolok valamit, aztán elharampom, én meg még mindig nem tudom, kicsodák Önök.

Most szeretnék kimenni.

Hercegem! Tisztelt vendégek!

Ezúttal a szomorúságról volt szó.

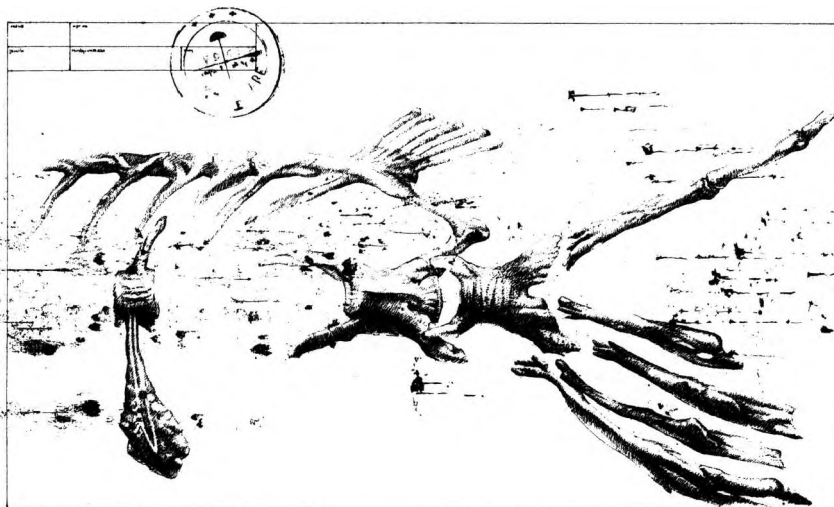

:eleven hal

- 1 A legfontosabb emlékeimről nem tudom eldönteni, valóban megtörténtek-e.
- 1.1 Ácsorogni egy bálnában, négyévesen. Huzatos homály, mégis meleg és bűdös. A szemei külön voltak, mint a kovászos uborkák. Egy húszliteres üvegben. Külön tartották őket. Falépcsőkön kellett felmenni, a szájáról, a szája széléről ilyen ízék lengedeztek, kiszáradt szívószálak, szalmából. Itt hiányzik egy szó, *szil*, de nem ez, valami törölte.
- 1.11 Akkoriban még igazi szalmából voltak a szívószálak. Hártavékony papírburokban váraakoztak a presszók pultjain. Azt föltépni, és kigyömszólni a törékeny csövet a héjából. Bambi, Utas, Meggyvér és Ószilé: Rozmaring eszpresszó, mondjuk. Salamon Béla és Sándor Csikar, cigarettafüst, és megveszekedett MTK-sok.
- 1.2 Később olvastam, hogy állítólag *kémbálna* lett volna. Végighurcolták a vasfüggöny mögött. Tökös amcsi geg. Él valaki valahol, aki őrizgeti az összes erről szóló újságcikket. A bálna nemzedéke. Testvéreim a bálnában.
- 1.3 Szerintem a Hősök teréhez közel, a felvonulási úton állították fel a bálnát. Pámitnyik Gerőev. Ezerkilencszázötvenkilencben vagy hatvanban.
- 1.4 Végighurcolják, később, egy magyar regényen.
- 2 A bálna nem hal.
- 2.1 Ezen elég sokszor fennakadtam.
- 2.2 Bizonyos ábrázolások, Verne-regényekben. A takaros szökőkút, ami jön a fejéből, épp csak a táncoló pingponglabda hiányzik. *Ábrás* cet.
- 2.3 Tüdővel lélegezni.
- 2.31 Írj le bármit, és tulajdoníts neki jelentőséget.
- 3 Az irodalom valami, amit alul kell múlni.
- 3.1 Ez többnyire sikerül.
- 4 A szöveg-író olyan, hogy a szövege olyan, hogy *abban* semmi sem megy valahonnan valahová.
- 4.1 A mondatok, akár a szálkák, egy elbeszélhetetlen gerincen.
- 5 A szöveg az, ami megy valahonnan valahová.
- 5.1 A szálkák az úszó halban. (Mozdulatlan a mozgóban)
- 5.2 A regényben nincs Julien Sorel, naplemente, igazság; a regényben mondatok vannak.
- 5.21 Az előbb felsoroltak az olvasóban vannak.
- 5.22 Az 5.2 a Kukorellyben van.
- 6 A szöveg: eleven hal.

- 6.1 A legtöbb horgász utál halat enni.
- 6.2 Az irodalmár: horgász.
- 6.3 Az olvasó: halevő.
- 6.4 Van egy közös részhalmaz.
- 6.41 Pontosítás: *Azért* van egy közös részhalmaz.
- 7 Az interpretáció: a hal karácsonya. (Vö.: Irdalás)
- 7.1 „A regény nem mondani akar valamit, hanem lenni akar valami.” (Ottlik)
- 8 Eredetileg elbeszélést készültem írni a Hal-számba.
- 8.1 Lett volna egy hős, aki autót szeretne venni. Megírja a világsajtó, hogy egy bizonyos országban a politikai diktatúra betiltotta a Merciket, mondván, azok a jobboldali-konzervatív erők státusszimbólumai.
- 8.11 Egy bizonyos országon mostanában egyre inkább Lisszabont (sic!) értek. Egy fehér várost.
- 8.2 Az a bizonyos diktatúra adott három hónap haladékot. Ideiglenes szükségtelepeken lehet és kell elhelyezni a Merciket, ahol árusíthatók, kizárólag külföldi állampolgárok számára. Ha valaki a megadott időn belül nem tudja eladni, viselnie kell a megsemmisítés költségeit.
- 8.21 Egy következmény: nevetséges árak.
- 8.3 A főhősnek elég kevés pénze van. Ezért stoppal megy. Egy turistabusz veszi fel. Süketnémák, a sofőr kivételével. Egyébként vadul „fecsegnek”, száz kar motoz a levegőben. A főhős szerencsés – jókedvemben talál – egészen a bizonyos országig viszik, sőt, kölcsönkap egy lakást egy kedves süketnémától.
- 8.31 A kommunikáció problémái. Miért adja kölcsön. Milyen nyelven beszél a sofőr. Ilyesmik.
- 8.311 A meló. Kidolgozni, van, aki épp ezt szereti. Darvasi Szegeden: hogy épp itt kezdődne, hogy épp itt kezdődik el az irodalom.
- 8.4 Az első éjszaka az idegen lakásban. Őrült Hold. Nem tud aludni. Éhes, de csak egy tűzvörös konzervet talál a mélyhűtőben. Kicsi, bronzszínű halak a dermedt, csípős olajban. Valami delejes név, a konzerv oldalán. Desiderios. Amorillos. Hasonló. A főhős az erkélyen áll, az éjszaka kicsit hűvös, a távolban, a piac sarkán tüzet raktak a szállítómunkások, szétroncsolt narancsosládákból. Oda vágyik. Valami furcsa érzés.
- 8.41 A hal mint afrodiziákum.
- 8.5 Magával viszi a konzervdobozt, a tűz körül állók közé lép, akik a vállát veregetik, mutogatnak az utolsó halra, biztatják, nyelje már le, röhögnek, borral kínálják.
- 8.6 Epizód egy segítőkész utcalánnyal.
- 8.61 Az értelmezhetetlen vágy borzalma. A szeretkezés mint értelmezés.
- 8.611 Stílus: egzisztenciálfilozófia és pornográfia között.
- 8.62 Egy zseniális kurva. Musil-feeling.
- 8.63 A szag. (L.: Ferenczy Sándor: Katasztrófák a nemi működés fejlődésében.)
- 8.7 Reggel, kiheverés.
- 8.8 A városban mindenütt halszimbólumok, mint a római katakombákban.

- 8.81 Mostanában láttam néhány budapesti autó hátulján, szigetelőszalagból felragasztva: ∞
- 8.9 Az autótelep, mintha félálomban. Török családok hajladoznak a Mercik között. Ipari sivatag. Ízléstelen színek, ahogy a Merciknél általában. Végül talál egy tengerszürkét, azon is ott az ΙΧΘΥΣ. Bagóért megveszi. Ráragasztanak egy vörös matricát a szélvédőre, rajta a pontos dátum, óra, perc. Huszonnégyszer órán belül el kell hagynia az országot.
- 8.91 Az állampárt hitelesítő pecsétje. A matrica közepén a szó: Straniére? Soldad? Esetleg valami a kesztyűtartóban. Egy térkép, bekarikázva egy közeli fürdőhely neve. Enged a csábításnak.
- 8.10 Vidám utazás a tengerpartig. A főhős rádiót hallgat, megpróbálja kitalálni, miről szólnak a melankolikus és izgatott számok. A kisváros teljesen üres. Megint a halszimbólumok, de most ákombákom meszelések a házak kapuján. Kifosztott lakások, összetört bútorok, üvegcserep. A gazdátlan strand. Kopott priccsek, szétdőlt barakkok. Magányos fürdés a beboruló ég alatt.
- 8.11 A cápa, szája tátva, függöny.
- 9 Könnyű novellát nem írni.
- 9.1 Quod erat demonstrandum.
- 10 Teljesen valószínűtlen, de mégis úgy emlékszem, hogy egyedül voltam a bálnában. S a bálna körül, a sötétben sem volt senki. Acsorogni, egyedül, a sötétben.
- 10.1 Mert sem akkor, sem most, sem semmikor, nem kísér el senki sem oda.
- 11 Amiről nem lehet dönteni, arról:

Mintha már túl sokáig állna

Ne így, ilyen apró darabokban, nem így, lehet (1) van hozzá egy zöld-ezüst halkés, finom rajzolat, mélyzöld (2) folyam, ahogy valahány szeletre vágja a vidéket, itt (3) alszom, alvás, aludni, ágybetét, három szelet haza (4) álmodni is, álmodtam, valami felszakadt száj, fényes test (5) fénylő acél, ahogy feldobja magát a kövön és (6) visszahullik, nem közelebb semmihez, az ég, part, a (7) víz, föl és vissza, a levegőben ∪ ∩

∞

∪ hogy felszabdaltam, és beomlik mint egy homokvár (1) kiszáradt sütemény, szétporlik, levált róla a halál, onnan (2) még véletlenül sem esik vissza, uram, ha csak (3) nem akar nagyon visszaesni, de nagyon akar-ni nem (4) akar, odáig nem ér el semmi akarat a (5) részegítő levegőn át, és ha visszakerülne is valahogy (6) az már örökre ide vágyik, ide úzi minden (7) fájdalom, ilyen darabokra szakítja széjjel egy darab mibőlőlünk

∞

ahogy fölcsavarodik a levegőbe és visszazuhan, a feje (1) a kövezetre csattan és egy kevés tejfehér valamit (2) kienged akkor, vér- s a folyóból is, amit magában (3) tartogatott magából, lehet rázkódni, így rázza a föld (4) aki pedig ott áll és nézi, nézelődik, aztán (5) följebb húzódik csak a parton, a járdára föl (6) ahogy megfordul hirtelen, el is csúszik, elbotlik és (7) a kőre tenyere, már rohanna innen el, csúszik

∞

megáll, alig, otthon, az ágya, az ágyán ül (1) fölhúzza a lábát, gubbaszt, az állát a térdére (2) fekteti, másképp nem, már nem változik másképp valami (3) elől el, így ülni, alszik, és másvalaki egészen (4) ő ha zuhog a szürke ég le, így (5) rázza szét minden önmagát, fénylik a part és (6) tágra nyílt szemek, sok, ölni, sok, nem, ölni (7) kevés, ölni, jó, jó, kevés, nem, ölni, nem.

Hol a bálna, ... urak, asszonyságok?

Nem tudom, mikor volt pontosan (és utólag sem akarom tényszerűen kinyomozni): kicsi vagyok, de biztos, hogy már járok és folyamatosan beszélek, tehát három, négy éves, tán öt is. Fontos, hogy magamat már *én*-nek szólítom, így különváltan utalok magamra (nyilvánvalóan ezért is vagyok képes emlékezni).

A kép, amely mintha valami vegyi festékkel lenne az agytekervényeimre nyomtatva, csak ennyi: megyünk a szüleimmel hármásban – télikabátban vagyok? – egy sötétes, keskeny folyosón, amit fura gerendázat támogat. Én toporzékolok, húzatom magam, a földre csapódok, éles hangon sivítózom: hol a bálna? Hol az a bálna? Azt ígértétek, látom a bálnát. Csapó csattan: sötétség.

Körülbelül három év óta látogat meg rendszeresen ez a kép, s ehhez fűződik a felismerés, mely drámaian tört föl: harmincvalahány év kellett, hogy ráébredjek, *benne voltam a bálnában*. Nem láthattam egészben, mert a gyomrában haladtunk. Nagysága – a felnőttek számára – nyilvánvalóvá azáltal lett, hogy bensejében mint zárt térben járkáltak, s az oldalfalak az irdatlan jószág bőréből (irhájából?) képződtek.

Hogy nem jöttem rá, hogy amiben vagyunk, *az* a bálna? S miért tűnt el egy időre a kellemetlen élmény, aztán miért jött vissza, s főleg, miért oldódott meg rejtélye ilyen későn? S miért kellett egyáltalán megoldódnia? S ha tisztázódott végre, hogy az a folyosón lökdösődés maga volt a bálnabámulás, miért nem hagy akkor már nyugodni az egész?

Sorolom a lélektanilag számbajöhető indokokat: 1/ Visszaandalodás gyerekségre: kicsi voltam, buta voltam, hisztis voltam – nem édes? 2/ Szeretem Babisot, a Jónás könyvét, egyre jobban. 3/ Kötni, rögzíteni akartam a szétmálló, salétromfolt-körvonalú életemet, s egy rendező keretszimbólumként hívtam elő az élményt, s adtam rá – immár felnőtt fejjel – a magyarázatot. 4/ A benn(e) létől nem észrevenni a dolgot – ez egy filozófiai tétel, tehát akkor vágy a rendszerezés után, a sűrítésre, a kiemelésre, a megragadásra. 5/ De akkor mi ez? Öregedés? Összegzés-kényszer? Képletet kell találnom mindenáron? Ezért öklendezem fel a bálnalátomást, mint ama Cet a gyomrából Jónást? 6/ (És megállíthatatlan ez a nyomozás, azonnal adódik a sehová sem vezető lépcsősor következő foka: benne vagyok és nem tudom ma sem?) „Életem képe ez”?

És most vegyem sorra ezek után, mi mindenre érvényes a bálna-metaphora? Jusson eszembe eztán, mikor ezt vagy azt nem érzékelem, nem „becsülöm”, hogy hiszen te már a bálnát sem... Lehet, hogy amiben élek, ez a mindennapos, gyerekkel, férfival, állattal törődős, meleget szítogató lázas hajszolódás, csak-órákra-előre-tervezés, szedett-vedett tárgyak zabolázása: ez a boldogság?

Vagy éppen, mert hiszem, hogy az, nem veszem észre, hogy mindez valójában túlhabzó áltevékenység, önáltatás, méltatlan erőfecsérlés?

Vagy máshonnan: még rab-gondolkodású vagyok, zsigerileg nem-felszabadult: holott már a Szabadság birodalmában élnék: vagy éppen fordítva? Benne vagyok s nem tudom... Órlöm, öröl. Talán csak egyszer kéne élvezet, öröm, fájdalom, úgy, hogy mindjárt kis táblácska is legyen rajta: ez ez, élvezd, hörpöld, rúgd el, fürödj benne, mert mindjárt elmúlik, s számodra nem „nem-azonosított”, hanem nagy hibaszázalékkal azonosított lesz.

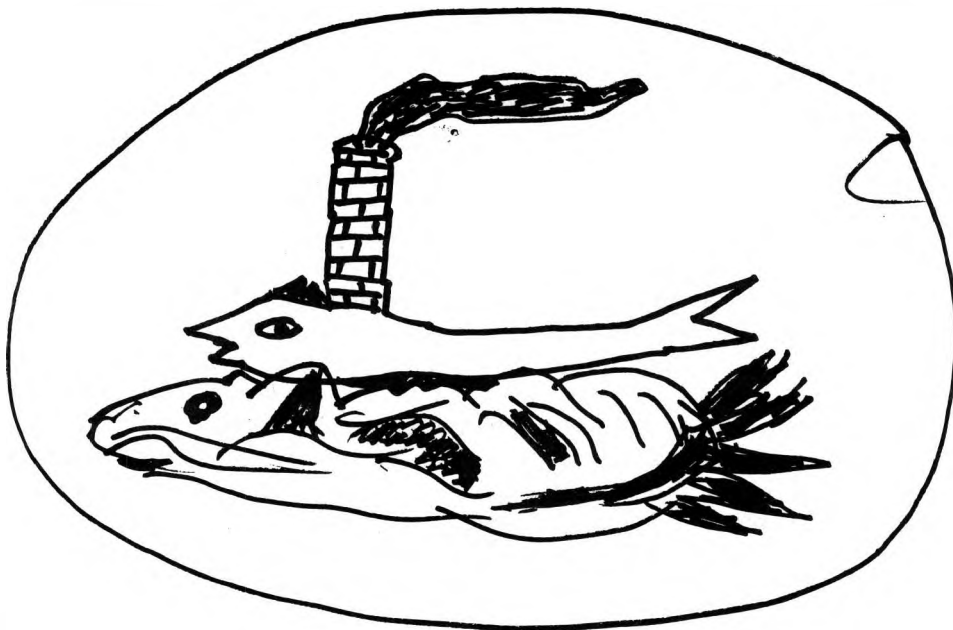
Benne vagyok és nem látom. Álljak hát kívülre? De hiszen ha benn is kívül maradok, teljesen mindegy.

„Világ sírköve alatt még” – nem ugyanaz-e, mint, mondjuk, „sötétlő bálnatorokban haladsz”. (Bornírt példa: boldogan új káeftét alapítasz, holott egy halott bolygó felszínét karcogtatód. Úgyse veszed észre.)

(Nem, nem tud ez még gondolati tárggyá válni: képileg van meg, még sokféle helyzetre fogom használni. Öngyötésre most is jó már, általánosítani még nem.)

*

A bálna egy nagyon nagy hal. Az ember hozzá képest picike. Így bele tud gyalogolni a bálnába, ha azt kibelezik, kifeszítik, szállítják, kordont vonnak köré és szalagokkal mutatják benne az irányt. Körbe is lehet járni nagy ívben a bálnát. Akkor látni, hogy a nagyon nagy hal sem olyan nagy, mint egy (a) felvonulási dísztribün vagy egy (a) szakszervezeti székház. Aki bent van, nem tudja, mi a nagy, mi a kívül és mi is a bálna, ha nincs a tengerben. Én meg aztán végképp nem tudom: ÉN NEM LÁTTAM A BÁLNÁT.

Tengeri bagatell

Gyakorlati célokat szeretnénk szolgálni. Részint annak a sebnek a behegedését segítenénk elő, mely sebet tengertelenségünk ütött a magyar lelken (a tenger megnyugtatja az embert, nagyvonalúvá és elmélkedővé teszi), részint fölrémlik előttünk az ideális Jelenkor-Olvasó ködalakja, aki bekukkantván egy tengeremléki kiskocsmába, hopp, előkapja ezt a számot, amely már magától kinyílik e soroknál, és máris fölényesen igazodik el az étlapon, hasonlóképpen a piarcon sem jön zavarba, és akár trieszti, akár friulii nyelvjárásban vidáman pörölhet a halaskofákkal, akik jókedvűek és adakozók, figyelmesek és szigorúak, valamint alkalomadtán... – de erről majd másutt.

Mindez jelezné, az irodalom őrzi fontosságát, kilábalóban a posztmodern hullámvölgyből, melybe a lilával szövetkezett vörös ízlésterroreszt szította, jelezné, az irodalom nem önmegvalósító lírizálás, küldetése van e zord, de milyen zord!, tájon, itt aztán nem búzlik a halfej, ahonnét, már úgy érte, hogy két halfej közül, csak egyes számban volt, azért, Móricz kukucskál ránk, végre!, miközben e néhány sor hangsúlyozottan nem irodalom, valódi lexikon, hal-breviárium, semmi több. Lássuk a medvét.

A halkonyhája a tengeri fővenyen a Földközi-tengernek baromi egyszerű. A rafinériája a frissességben gyökerezik, ahol a tenger egy köpésre van, más ott az íz kavalkád. A kagylókat meg ezeket az ízeket, páncélosokat, csak kurtán blansírozzák avagy főzik, legfőnnebb fehérborból és különféle fűszerekből álló főzetben, hogy azután hideg vagy meleg előételül szolgáljanak. Álljon itt kivételként a *tengeri szarvasgomba*, a *tartufo di mare* (velencei nyelvjárásban: *dondolo*, friuliban: *caparozzolo*), mely nyersen is élvezhető, és íze bizvást nem marad el az osztrigáé megett. A *bárka-kagyló*, a *mussolo*, az *arca di Noé* is ehető nyersen, de azért az mérföldkövekkel faszább, ha a saját szaftjában konfrontáltatjuk a lét alapkérdéseivel.

A *pesci azurri* (értsd *szardella*, *szardínia*, *makréla*) számára van néhány helyi jelleg, teszem azt az *in savor*, amikor is hagymával ecetes micsodában főzzük, avagy *con la menta*, fodormentával. Ínyencfalat számba megy a nyersen, citrommal és ecettel marinírozott *sardoni* (ahol most nem tudom, hogy a *sardina pilchardus* vagy az *engraulis encrasicolus*ra gondolok, az *ajókára*), melyet olívaolajjal, petrezselyemmel adunk föl. Amiképpen a *granzevolát* (*granzon*, *granseola*), a *tengeri pókot* undorító elnevezése dacára megrendelni ne mulasszuk el, föltéve, ha módunkban áll. Saját páncéltatában kapjuk, citrommal, borssal, olívaolajjal, tengeri sóval ízesítjük – fokhagymával isteni.

A nemes halak közkeletű módja az *ai ferri*, rákúrni a rostra és annyi! A *spigolát* (friuliul *branzino*), a *farkassügért* szokás sóban sütni, egy csemege! Főzve állati kevés hal van. A *scarpèna* (*scorfano*), a *vörös sárkányfej* az egyetlen, amelyik egyszerűen alkalmatlan a grillre, főzni kell (*necesse est*).

Lexikonunk három részre tagolódik, a mintegy hatvan halat, pánccélost, puhatestűt ábécérendbe szedtük, a nevét közöljük olaszul, latinul, franciául, németül, valamint a két említett nyelvjárásban, és teszünk néhány rövid megjegyzést az elkészítési és fogyasztási szokásokra vonatkozóan. Jó egészséget és asztali örömekben, élvezetekben gazdag nyaralást kíván a szerkesztőség, vagy ha azon már túl tetszenek lenni, akkor utószezon, az olcsóbb is.

Ajóka – acciuga – engraulis encrasiolus – anchois – Sardelle – sardon – sardella, tavasztól ősziig a tuti, ízekben gazdag, kajázható panírozva, grillázva, in savor

Angolna – anguilla anguilla – aguille – Aal – bisato, októbertől januárig, jó zsíros, grillázva, in savor

cefalo – volpina – grillázva – csak nyáron – madre di sardelle – dentice – orata –

Goldbrasse – egyike a legízletesebbeknek a – pesce San Pietro – minél kisebb,

annál jobb, hallevésnek is! – kardhal – coda di rospo – grillázva, – pesce spada

sütve, főzve – barbue – félszegűszó – Steinbutte – sogliola – solea solea –

Seezunge – tengerinyelv – pompás – spigola – loupe de mer – a nagyokat főzni!

– aragosta – langusta – gamberell – Felsengarnele – gamberett – grigio – törpe rák

– Saandgarnele – crevette – gamb – ero rosa – scam po – langoustine – Riesen scam pi,

Kaisergarnat – alla busara – esterházy – péter – spanocchio – calamaro –

gemeiner Kalmar – canol. icchio – sepiola – tintahal – polpo – octopus vulgare –

a kisik jobbak – saláta – venaglio – capasanta – Jakobmuschel – von golagría

– tapes geographica – vongolane – caparazzo – Teppichmuschel –

A halkeresők

Mese

I.

Hol volt, hol nem volt, nem az égen, hanem a naptárban, volt egyszer egy szép nap. Ezen a szép napon a Jóízű Egészség és az Észrevétlen Biztonság útnak indult, hogy megkeressék a halakat. Azt akarták megkérdezni a halaktól, hogy miért nem beszélnek. Mentek-mendegéltek, eljutottak Ceglédre Szolnokra, Szolnokról Debrecenbe, Debrecenből Nyíregyházára, de a halakkal sehol sem találkoztak. Megálltak Nyíregyháza főterén, tanácstalanul körülnéztek. Jóízű Egészség annyira szomorú volt, hogy már nem is volt egészen jóízű, mert a bánattól egy kicsit keserű meg savanyú lett. Észrevétlen Biztonság pedig annyira elfáradt, hogy a kimerültség, ha nagyon halványan is, de átütött rajta, úgyhogy már csak félig-meddig volt biztonság, és csöppet sem észrevétlen. Hát ahogy ott álldogálnak, tétferegnek, látják ám, hogy van ott a tér közepén egy szökőkút, a szökőkút körül három lány. Tetőtől talpig szoborból vannak, és tiszta meztelemek, és a feneküket mutatják. Egyik mutatja jobbra, másik mutatja balra, a harmadik meg egyenesen.

Gondolta magában a Jóízű meg az Észrevétlen, hogy majd ezek a lányok megmondják, merre vannak a halak. Hát erre odamentek, hogy megkérdezzék. Az egyik szökőkúti lányt úgy hívták, hogy Szám Misztika, a másikat úgy, hogy Misztikom Szája, a harmadikat meg nem hívták sehogy. Észrevétlen, aki mindent rögtön észrevett, oldalba bökte Jóízűt, és tisztelettudóan előadta mondókáját:

*Két szerelmes pár,
mindig együtt jár,
egy tányérból esznek,
mégis összevesznek.*

Mire Szám és Misztikom azt felelték, hogy a halak a Bajkál-tóban laknak, az pedig nagyon messze van, de ők is nagyon szeretnének odamenni, mert valamit ők is megkérdeznének a halaktól. Azt akarják megkérdezni, hogyan lehetséges, hogy a halak olyan sok vizet isznak, mégis mindig szomjasak. Meg azt is mondták, hogy éppen lejárt a munkaidejük, úgyhogy máris indulhatnak. Ebben a pillanatban harangozni kezdtek, este volt már. Szám és Misztikom leléptek a talapatukról, bukfencet vetettek, és kibújtak a szoborságukból: egyikük hegyes orrú, bajszos kis ember volt, frakkban, a másik pocakos, kopasz vadászruhás, aki folyton izzadozott. A harmadik lány, akinek nem jutott név, nem lépett le és

nem vetkőzött ki magából. Túlórázott vagy csúsztatott, mindenesetre többet nem lesz róla szó.

Elindultak édes négyesben, két szerelmespár: Jóízű Egészség, Észrevétlen Biztonság, Szám Misztika, Misztikom Szája. Mentek-mendégéltek, autópályáról szeméttelrepre, szeméttelről kukoricaföldre, kukoricaföldről válságövezetbe, válságövezetből természetvédelmi területre. Időközben leszállt az éjszaka, de azért nem volt egészen sötét: szépen világítottak odafönt az égen a repülőgépek lámpái, lent a földön az eldobált cigarettavégek. Sőt, Misztikom Szájában el volt rejtve egy kis villanykörte, az is nagyon szépen világított. És valahonnét messziről csobogás hallatszott, alighanem onnét, ahol van a Bajkál-tó és vannak a halak.

Szép nyári éjszaka volt, hamar vége lett. Lassan, óvatosan világosodni kezdett. Elaludtak a repülőgépek, elaludtak a cigarettavégek, Misztikom Szájában elaludt a villanykörte, és még a csobogás is elaludt. Hanem közben ébredezett a világ. Ők négyen, a nyughatatlan vándorok ráébredtek, hogy ott állnak egy nagy-nagy víztükör előtt. A nagy vízen csinos kis hullámok ébredeztek, és a túlsó parton szép szabályos hegyek pipálták ki magukból az álmat.

Hát ez volt a Bajkál, csakis ez lehetett.

Volt is ott egy vasútállomás, annak az oldalára ki volt írva nyomtatott nagybetűkkel: FONYÓD. Tehát itt laknak a halak.

Előbb azonban le kellett menni egy aluljáróba. Annak a fala sárga csempével volt kirakva, a csempére mindenféle szitkok és csúnya szavak fölírva, de bizony azokból nem derült ki, hogy merre is kell keresni a halakat. Például ki volt írva ez:

*Ahogy a szánt húzza a rén,
úgy menj a halakba, Irén!*

hanem, hogy ennek az Irénnek merre is kell mennie a halakba, az nem volt kiírva. Úgyhogy a Jóízű és az Észrevétlen, a Szám és a Misztikom szépen végigmentek a sárga csempével kirakott aluljárón. Annak a legvégén ült egy öreg, beteg ember, a hátát a sárga csempének támasztotta, sapkája ott hevert a földön, és mindenféle csillogó kis korongok voltak benne.

Megkérdezték tőle:

– Mondja kend, öregapám, hát hol vannak azok a halak?

Mire azt felelte:

– Őrmester úr, esküszök, hogy nem én voltam!,

és fölkapta a sapkáját a csillogó kis korongokkal meg a még azoknál is kisebb korongokkal, és elszaladt. Gondolták azok négyen: biztos ő a kalauz a halakhoz. Úgyhogy a nyomába eredtek. Lépcsőn föl, sínen át, kavicsos úton végig. Néha láttak egy-egy kis korongot. Lehet, hogy ezek már igazi halpénzek!

Kint a mólón szomorú emberek üldögéltek, hosszú botokat lengettek.

– Mit fogtatok, horgászok?

– Bot végét!

Úszkált ott egy komoly, fehér hattyú, körülötte pelyhes hattyúcsibék. Tőle kérdezték.

– Áruld már el, te hattyú, merre vannak a halak?

– A halaknak lőttek, a halakat száz éve nem látta senki.

Na de milyen vidámak azok a szürkés, pelyhes kis tollgombócok! És mennyi sok hosszúkás testet ringatnak azok a hajnali hullámok! Csupa kecses, lábatlan vízihulla. Dülledt, fehér hasak és merev kopoltyúk és rojtos farkak.

– Szerintem ez egy hal.

– Kérem szépen, ez nem hal, kérem szépen, ez ponty.

– Szerintem ez egy hal.

– Kérem szépen, ez nem hal, kérem szépen, ez keszeg.

– Szerintem ez egy hal.

– Kérem szépen, ez nem hal, kérem szépen, ez macskacápa!

– De hiszen a Bajkál-tóban nem fordul elő macskacápa!

– Fordul vagy nem fordul, mindenesetre macskacápa.

Fordul, vagyishogy sarkonfordul: a Jóízű Egészség, aki már nagyon piszkos volt, és az Észrevétlen Biztonság, akinek egy rozsdás vas végighorzsolta a karját, és a Szám Misztika, akinek egy darázscsípéstől feldagadt az arca, és a Misztikom Szája, aki már annyira borostás volt, hogy kishíján eltévedt a saját szőr-szálai között.

És akkor meglátták a sapkát. Annak a beteg öregembernek a sapkáját, aki az imént olyan fürgén elszaladt. Milyen kicsi, szögletes, furcsa sapka! Miféle fejen billegett azelőtt? Bádogból van; zörögve gurul, ha valaki belerüg.

Sírás, vinnyogás, kaparászás.

– Ne bántsatok, ne rugdossatok! Mi vagyunk a halak!

– Ha ti vagytok a halak, akkor beszéljétek el, hogy miért nem beszélnek a halak!

II.

Valamikor nagyon, de nagyon régen a halak folyékonyan és könnyedén tudtak beszélni. Ők voltak a világon a legrátermettebb szónokok. Ha egy hal kitátotta a száját, azt meghallották ezrek és tízezrek. S a halak oly szépen beszéltek, annyira meggyőzően, hogy könnyedén el tudtak hitetni bárkivel bármit. Ha azt állították, hogy az ég zöld, ezt oly hibátlanul ecsetelték nagy gonddal kiválasztott, leleményesen összefűzött szavaikkal, hogy hallgatóságuk nemcsak általában hitte az eget zöldnek, de máris látni vélték az ég zöldjének végtelen sok színárnyalatát. Ha azt állították, hogy kétszer kettő kilenc, ezt oly nagy hévvel, oly méltóságteljes taglejtésekkel fejtették ki, hogy hallótávolságon belül minden teremtet lény ketteseket mutatott és kilenceseket rajzolt a levegőbe, sőt az okleveles vizsgázott pénzváltók is egy darab kilencforintosért két darab kétforintost adtak.

Egyáltalán, ha valaki valamit el akart hinni, akkor a halakhoz fordult, és a halak rögtön elhitették vele. Ezért aztán régen, amikor még a halak beszélni tudtak, mindenki boldog volt.

És a halak az elhitező és meggyőző képesség adományát a jó gazda büszkeségével birtokolták. Valaki egyszer azt mondta nekik:

– Hát ide figyeljetek, ti halak, ti nem törődtök az igazsággal? Ti csak dobáljátok

tok a szép szavakat, ti csak elhitettek mindent, aztán elhitetitek az ellenkezőjét is? Nem gondoljátok, hogy erre még ráfizettek, halljátok-e, halak?

Mire a halak azt felelték:

– Van, aki hal, van, aki hall.

Márpedig ez nem volt egészen igaz: hiszen a halak, ha nem hallottak volna, beszélni sem tudtak volna.

Annak, hogy a halak már akkoriban sem voltak egészen süketek, van más bizonyítéka is: legalábbis egymás beszédeit egészen biztosan hallották. Eleinte volt egy olyan szabály, hogy egy dologról csak egyfélét lehet állítani. Ezt nevezték igazságnak. Ha tehát egy hal azt állította, hogy az ég zöld, akkor a többi hálnak már nem volt szabad azt állítania, hogy az ég rózsaszín; hiába tudták volna ezt legalább oly gyorsan, könnyen és élvezetesen elhitetni, mint az előző állítást. Erre mondták azt, hogy igazság. Csakhogy a halak egy idő után ráébredtek, hogy az igazság unalmas; illetőleg ha az igazságot egyszer valaki már kimondta, akkor a többiek csak ismételhetik. S volt a régi halaknál egy ilyen közmondás:

– Ha a hallgatás a 6-os, akkor az ismétlés a 9-es.

Úgyhogy attól fogva a halak egyszerre sok-sok, egymásnak ellentmondó igazságot igyekeztek elhitetni. Bizony nem volt igaza annak, aki azt vetette szemükre, hogy nem törődnek az igazsággal; mert éppen hogy rengeteg sok igazsággal törődtek, törődéseik valósággal összeadódtak, sőt meghatványozták egymást.

Történt aztán egyszer, hogy egy szegény özvegyasszony hazafelé biciklizett a szomszéd faluból, ahol ebédet kapott egy alumínium ételhordóba. Abban a régi világban, amikor a halak még beszélni tudtak, olyan jó dolguk volt az özvegyasszonyoknak, hogy még főzniük sem kellett. Hát ahogy ez a szegény özvegyasszony éppen befordult volna az udvarára, arra száguld egy vadonatúj, áramvonalas nyugati kocs, aztán sebességet vált, és még gyorsabban száguld, és úgy eltűnik, hogy csak úgy porzik az út. A porban pedig ott fekszik a szegény asszony elgörbült biciklivel, szétlapított ebéddel, összezúzott testtel, kilehelt lélekkel. Előjönnek az árvák, sírnak egymás mellett, akár az orgonasípok; összeszalad az egész falu. A vegyesboltból telefonálnak a halakért; nem telik el fél óra sem, nagy szirénázással a halak is megérkeznek a helyszínre. Hogy ők hányféle rábeszélésre föl nem készültek addig!

El akarták hitetni, hogy nem történt semmi.

El akarták hitetni, hogy a vadonatúj, áramvonalas nyugati kocsi, amelynek rendszámára, de még a típusára sem tudott visszaemlékezni senki, hetek óta nem volt beindítva, most is ott parkol a vegyesbolt előtt.

El akarták hitetni, hogy a szegény özvegyasszony valójában otthon ül, és már túl van a lebbencslevesen. El akarták hitetni, hogy éppen a krumplifőzeléket kanalazza.

Hanem az árvák nem akartak elhinni semmit. Egyfolytában csak azt hajtogatták:

– Vigyetek az árvaházba, majd ott kapunk másik ebédet!

– Vigyetek az árvaházba, majd ott kapunk másik ebédet!

– Vigyetek az árvaházba, majd ott kapunk másik ebédet!

Márpedig a halak erre nem voltak berendezkedve. Ott álltak elhitetnivaló

nélkül. Tébláboltak, tátogtak, torkukat köszörülték. Vigasz gyanánt ilyeneket motyogtak:

– Van, aki hal, van, aki meghal.

Sőt:

– Van, aki meghal, van, aki meg hal.

Azzal elhúzták a csíkot. Az árvák pedig megátkozták őket:

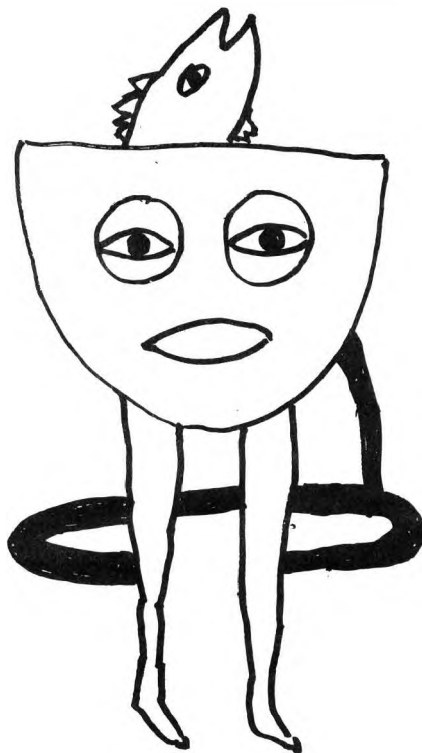
– Távolabb legyen tőletek a beszéd, mint amilyen távol ti vagytok az igazságtól!

És ezután a halak eltávolodtak a beszédétől, a beszédek pedig eltávolodtak a halaktól. Halak és beszédek megsemmisítették egymást.

III.

– No és miért van az, hogy a halak olyan sok-sok vizet isznak, mégis mindig szomjasak?

– A halak nem isznak sok-sok vizet, és kevés vizet sem isznak. A halak nem szomjasak mindig, és ritkán sem szomjasak. A halak és a beszédek kölcsönösen kioltották egymást, és velük együtt megszűnt az elhitező képesség. Az elhitező képesség és az igazság kölcsönösen kioltották egymást, velük együtt megszűnt a víz, és a vízzel egvűtt megszűnt a szomjúság.

A hal

Kézirat-töredék

A HAL apámnak egyik legismertebb „műsorszámá” volt. Ma is emlékeznek rá azok, akik tőle egyszer is hallották – vagy az érintettek, persze. Sajnos nem maradt fenn hangszalagon, csupán az alábbi jegyzet-töredék, kézírásos följegyzés.

Az apák(nak) is *habent sua fata*. Apám fátumához tartozott, hogy prózaírás, újságírás, szerkesztés helyett-között egy évig színészkedett is valamely társulatnál a negyvenes évek legvégén. Elképesztően tudott egyébként beszédmodot, gesztikulációt, hanghordozást utánozni. A HAL-at az ötvenes évek elején kezdte mesélni. E szerint, az Írószövetség országos közgyűlésén megjelenik a megyei pártbizottság küldönce-futára, és közli az írókkal a Párt üzenetét: másnapra mindenkinek fognia kell két (2) halat. Hogy ki mit válaszolt erre, ezt játszotta el apám. Az évek során, haláláig (1959) bővítgette a szereplők körét. A szöveg-pillanatkép szerint ezek voltak az ötvenes évek elején a romániai magyar írók; Molter Károly ma több mint százéves lenne, ha élne. Szász János talán a legfiatalabb volt akkor köztük, huszonéves....

A HAL-töredék (l. száлка, halgerenda) fátája meg az, hogy a nyolcvanas években egy humor-antológiába kérte el a könyv szerkesztője. Ügyesen átjavíttatta az utasításokat benne, kihúzta Illyés Gyula nevét (akkor folyt éppen egyik nagy polémiája), a Bárdos B. Artúrét (mert külföldre szakadt), a kiszólásokat (mert szocializmus-ellenes trágárságok). Aztán mégsem jelent meg ez a kevéske sem, mert a pártot (és az akkor magas polcon álló írókat) nem lehetett kihúzni a Halból.

Már a régi görögöknek is volt apjuk.

BALLA ZSÓFIA

KISS JENŐ: Mondják meg pontosan, milyent kell fognunk. Jó lenne, ha megbeszélnénk, nehogy aztán majd össze-vissza fogdossunk mindent. Csak ennyit akartam mondani. És még egy apróság: megrekedt költészetünk egyik fő hiányosságát éppen abban látom, hogy az írók eddig csak mímelték a versírást, de most, hogy végre halat is foghatnak, szeretném, ha mindenki alaposan felkészülne erre. És még csak annyit, hogy igazán őszintén üdvözlöm ezt az újabb lé-

pést, mely egészen biztos más szempontból is eredményes lesz. Csak ennyit akartam mondani.

HAJDÚ ZOLTÁN: Öregem, aki nem megy, azt seggberúgjuk. Miért? Ha Illyés Gyula öregem, tud naponta hat órát halászni, akkor Bárdos B. Artúr, öregem, nem foghatja meg legalább egyet? Lusta! Az anyja p...ja!

BAJOR ANDOR: Öregem, egy patkány, az egy patkány, aki nem fog, öregem, halat, tudniillik a patkány fél a víztől...

PÁLL ÁRPÁD: Álljunk meg, elvtársak! Biztos, hogy a Párt üzente? Ha Gonda elvtárs tud róla, hogy az egész szerkesztőség...

LÉTAY LAJOS: Én nem megyek, a feleségem nem hiszi el, hogy halat fogtam.

NAGY ISTVÁN: Összefogunk kettesével, és mindenki fog egy halat.

DÁNOS MIKLÓS: Na, most tessék, álljak oda fogni halat. Értitek? Halat!

MAJTÉNYI FERENC: Értem. Csak mire használjuk majd fel azt a sok halat? És én nem is vagyok tagja az írószövetségnek... *(röhög)* Nem! Öregem! És Balla sem.

FÖLDES LÁSZLÓ: Semmi kifogásom ellene. Csupán azzal szeretném kiegészíteni *(oldalra húzza az orrát és megszívja)*, hogy bízzunk meg valakit, aki segíteni fog Hajdú Győzőnek, mert neki még nincs gyakorlata ebben... Különben semmi kifogásom ellene.

SZÁSZ JÁNOS: Emlékeztetni akarom az elvtársakat, hogy Gajdár kiváló szovjet író is... tudniillik ő a gyermekirodalom megteremtője... szóval ő is járt, hogy úgymondjam, halászni. Véleményem szerint, véleményem szerint egy igazi bolcsi, elvtársak, egy igazi bolcsi, hát hogy úgy mondjam megfogja... me... me... megfogja a halat! Meg *kell* fogja a halat! Meg *kell* fogja a halat!

SÜTŐ ANDRÁS: Mit kell ezen ennyit vitatkozni? Az egyik csoport kimegy délelőtt, a másikat kivisszük délután autóval. Én nem tudok menni, mert az Irodalmi Alapnál gyűlésem van *(kacsint és írást utánoz a kezével, mint aki azt mondja, hogy írni fog azalatt)*. Helyettem majd fog a feleségem.

PAPP FERENC: Álljunk meg, elvtársak! Ki üzente? A Párttól? Na. Hát... nagyon szívesen, elvtársak, de nekem mára megvan a programom. Be kell fejeznem két regényt, aztán el kell mennem halászni. Megígértem a feleségem sógorának. Sajnálom... Hát... Szervusztok.

KISSBENKE GYÖRGY: Jó, kicsiszívem. Elmegyünk. És viszünk magunkkal olvasnivalót.

HAJDÚ GYŐZŐ: (*röhög*) Le van szarva. A halakat majd betördeljük az oldalba. (*komolyan*) Vicc nélkül, elvtársak, ezt... ezt meg kell csinálni. Véleményem szerint ennek döntő, döntő jelentősége van az egész hazai magyar, magyar irodalomra.

ROBOTOS IMRE: Na, gondold el, pajtás! És ez még csak a támadás kezdete a klerikális reakció ellen. Amely hosszú éveken keresztül még csak a víz közelébe sem engedte a dolgozókat.

ASZTALOS ISTVÁN: Én nem tudok elmenni, nekem délután is gyűlésem van. És kell írjak. Az író írjon! Na és fáj a lábam!

HORVÁTH ISTVÁN: Nincs igaza Asztalos elvtársnak. Nincs igaza, mert ha őszinték akarunk lenni, Asztalos elvtárs elkerülhette volna ... a lábfájást is. Én igazán csak most látom, milyen nagy segítséget adott a Párt, hogy halat fogat az írókkal, mert eddig, elvtársak, csak kínlódtunk magunkban a Párt segítségével nélkül.

HORVÁTH IMRE: Hát, kérlek szépen... megcsinálom... s hogy még gyakorlatiasabban fejezzem ki magam, megfogom... És meghívottakkal lesz? És a színházban tartjuk?

SZEMLÉR FERENC: Örülök. Igazán örülök, hogy végre ez a nagyon fontos kérdés megoldódott, és igazán fontos mondhatnám (*hirtelen, átmenet nélkül*) na és, még mi újság? Mesélj még valamit, te nyavalyás!

TAMÁS GÁSPÁR: (*karját mutatja*) Én már tegnap két ekkorát fogtam!

MOLTER KÁROLY: Egyszer Pesten egy barátomnál szálltam meg volt. Volt egy vekkerrjük, amit az én egyik nagybátyámtól örökölt még abban az időben, amikor a színdarabomat játszották. Látom, este előkészíti a horgászbótot, volt egy olyan, grófkótlól levetett bundakabátja, azt is odakészíti, és az én barátom beállítja a vekkert, nem emlékszem már pontosan, reggel hat órára vagy hét órára, nem tudom, tudniillik sosem szerettem ezt a sportot, és hát az én barátom elindul, csak alig ment el hazulról, hát hazaállít a bottal és a kabáttal, kérdelem tőle, mi történt, Schneider, tudniillik a nevét egyik ősétől örökölte, és rámtámad, aszondja: amiért nem figyelmeztettem, mert a víz be van fagyva... Be volt fagyva a víz. Aztán tudok egy másik esetet is.

BALLA KÁROLY: Elvtársak... tudniillik azért maradtam utoljára, ha valaki valamit kihagyott volna...

A csodálatos halfogás

(homília)

Ami végbement, történik egyre, mondta befejezésül Anyánk és elhallgatott, hangjában a szavai keltette döbbenet és megnyugvás elegye, mondható megrendülésnek, mondható gyöngeségnek, mondható fölemelő megsemmisülésnek szemközt a végéremehetetlennel, félelem fogta körül, és azokat, akik vele valának, amiképpen az Írás mondja, fölemelte fejét a könyvből, amelyet az ölében tartott, lenn, az asztal alatti sötétségben, előbb körbe hordozta rajtunk tekintetét, majd valahová messzire nézett a vele szemben helyet foglaló elsőszülöttje feje felett, átengedve szemlélődő arcát nekünk, akik ott ültünk vele az asztal körül estéről estére, mi meg birtokba vettük azonmód, ilyenkor, ha eltávozott közülünk, hosszan lehetett nézni őt, találgatni, ugyan hol van most, az asztal fölé lógatott lámpa zománcozott ernyője orra közepéig hagyja fölemelkedni a fény körét, a fej felső felét hanyagul átengedi a konyha petróleum szagú, mohó homályának, konyhánk cethal gyomránál nem nagyobb, színes lenyomatok ábrázolása szerint legalábbis, Jónás keserűen és otthonosan elmélkedik sorsa felett, a dongára emlékeztető bordáról alácsüngő lámpa gyér fénye megvilágítja a cet belsejét, prófétának való cella-méret, a szemlélődés elrendelt helye, ilyen, elnémulásával Anyánk hagyta beáramlani a csendet, mely a Duna felől érkezik a konyha folyóra tekintő, öreg bibliai méretű, kereszttel jelölt ablakán át, valamennyi elhangzott mondata ott van még az asztal felett, mint lassan aláhulló, egymásba fogózkodó ejtőernyősök a levegőben, hallgatunk mi is, ám azt nem állíthatni, hogy vele hallgatnánk, annyi mondható legfeljebb, nem szólalunk meg, a hosszú esőzések elmúltak, degesz felhők vonulnak tova a Duna medre felett a tenger iránt, a házban helyreállt a rend, a falakon fürgén alárohanó esőpatakok kiszáradt medrei sorjáznak egymás mellett a foszló vakolaton, a szoba földje őrzi még a téli nedvet, ami miatt, egy ideig még, a földön sorjázó szalmazsákokban naponta cseréljük a töreket, az udvaron frissen vágott nád hever zizegő kupacokban, újabb esők jöttéig már alighanem tető alatt a ház, s ez hosszú időre ígér megoldást, a megoldásnak örülni lehet, a hozzá tapadó hosszú idő ígérete miatt riadozni, a mindennapi beszédbe úgy vegyül bizakodó hang, hogy az eleve, alattomosan az ellenkezőjét jelenti, kijátszva erre irányuló összcsaládi éberségünket és fogságban edzett érzékenységeinket, valaki a nyelvünk által üzen nekünk, és mi, riadtan, mondom, tudomásul vesszük, a helyre, ahová éjnek idején utolsó otthonunkból elhurcoltak, s a házra, amelyben vagyunk, nem áll módunkban másként tekinteni, mint otthonunkra, s ha, miként egyre ritkábban, hozzá is ragasztjuk az „egy időre legalábbis” lágyító szerkezetet, ezt mindinkább evilági vándorlásaink egész idejére értjük, erre szorítjuk gondolata-

inkat, hitvány alkuszok, el lehet bánni velük, ha erőnek erejével, mely valamiféle megfogalmazhatatlan reménységből táplálkozott, szembeszegülnének, nem úgy Anyánk, aki a csodáról szól éppen az asztalfőről, idő?, kinek van tudása róla?, kérdezte, mi az, mi elmúlt s vissza nem térhet soha többé?, szavai között soha nem hagyott annyi rést, hogy a közeles eljövendő vigasza beférkőzhetett volna közéjük, fölmentvén bennünket attól, hogy jelen legyünk fogyatkozás nélkül ott, ahol lennünk adatott, erre, a reményre, úgy tett, neki nincs szüksége, rosszra rosszabb következik, vagy jóra jó, mindegy, nem ezeknek kell hinni, imígyen szólt Anyánk a szabadságról, és vélhetően a hírről Apánk lehetséges közel kerüléséről, amit Auréllal hoztunk haza estébe hajló halászatunkból hazatérvén, fuladozva az izgalomtól, amire, halászatunkra, ékesen áll az írás szava, azon az estén nem fogtak semmit, mindazonáltal nem illik nekünk a láthatókra tekintnünk, mert több történt ott, semmint halakra gondolhatnánk nyeresz szándékkal, úgy lehet, ezért is szólt Anyánk a csodáról, hogy a történetek valamiképpen értelmet nyerjenek, és mert nyár jó végre, a megpihenés évszaka dévaj tél után, idejéből többet fordít reánk a Nap, s most ez az első este, amiről bizvást mondható, nyári, hűskés illatát meggémberedett bogarak szívják magukba, a faluba húzódott lipován halászok illatos füstölthal készlete már régecske elapadt, ám most senki nem gondol vele, hiszen falánkok az ártéri tavakban a csukák, mohók a kíváncsi harcsák, merészek és figyelmetlenek a fürge sügérek, és erre a falu elsorvadt foglyai is élénken odafigyelnek, tavasszal mindenki lépik egyet, mondja Anyánk, kölcsön kotlót ültet kölcsön tojásra, de, mint kiderül később, nem a családnak, hanem az izgága vércséknek, maga is hozzájárulván ekképp az evangéliumi égi madarakra vonatkozó bölcs megfigyelése igazához, nem vetnek, nem aratnak, sem csűrbe nem takarnak, elvannak mégis, és mint látszik, jól, a néhány napos csibéken, tapasztaljuk az égi madarak prioritását a földön járókhoz képest, *ami végbement, történik egyre*, mondja Anyánk, nem szólható felőle akként, mint ami már lezárult, átengedvén a terepet az önmagából létrejövő, csak jelennel bíró, diadalmas, mondhatni magabíró köznapinak, a szó, csoda, föláldoztatott az elgondolhatónak tett engedmények következtében, idegenül van benne a nyelv rejtőzködésre létrehozott vad paradicsomában, nem jelentheti önmagát, s így, mikéntha a döntés, valamikor az elején előszóllítatván reá bízott volna, nem jelent semmit, jelenti, mindazonáltal a hiány, véli Anyánk, igazolja őt, még ha döntése, a szóé, maga ellenére történt volna is, így történt, felette nagy szorongattatásban és kétségbeesésben, avagy valóban emberi szerzet komolyan veheti-e a szótári eligazítást, mely szerint a csoda a természeti törvényeknek, a tapasztalásoknak ellentmondó tünemény, pfuj!, fennhéjázó lemondás, lemondó fennhéjázás, egyre megy, szótári szentség, elfordulás, akár így, akár úgy, a világtól, mely, ily módon, észrevétlen marad és szeretet nélkül való, azt sugallja, eszerint a természeti törvények tisztázva volnának, szilárd alap, a mérlegelés helye, ó, Arkhimédész, miért hagytál el engem, a tapasztalásra meg most miért is vesztegetnénk szót, hiába hát, csodák márpedig nincsenek, sóhajt fel Anyánk kölcsönvett indulattal, csak fennhéjázás és lemondás, fennhéjázó lemondás és lemondó fennhéjázás ezerízigleni terhe rajtunk, amit viselnünk kell, csoda!, csattan fel, mégis mihez képest minősül annak, mihez képest, kérdezi fegyelmezett szenvedélyességgel az asztalfőn, a kérdés pon-

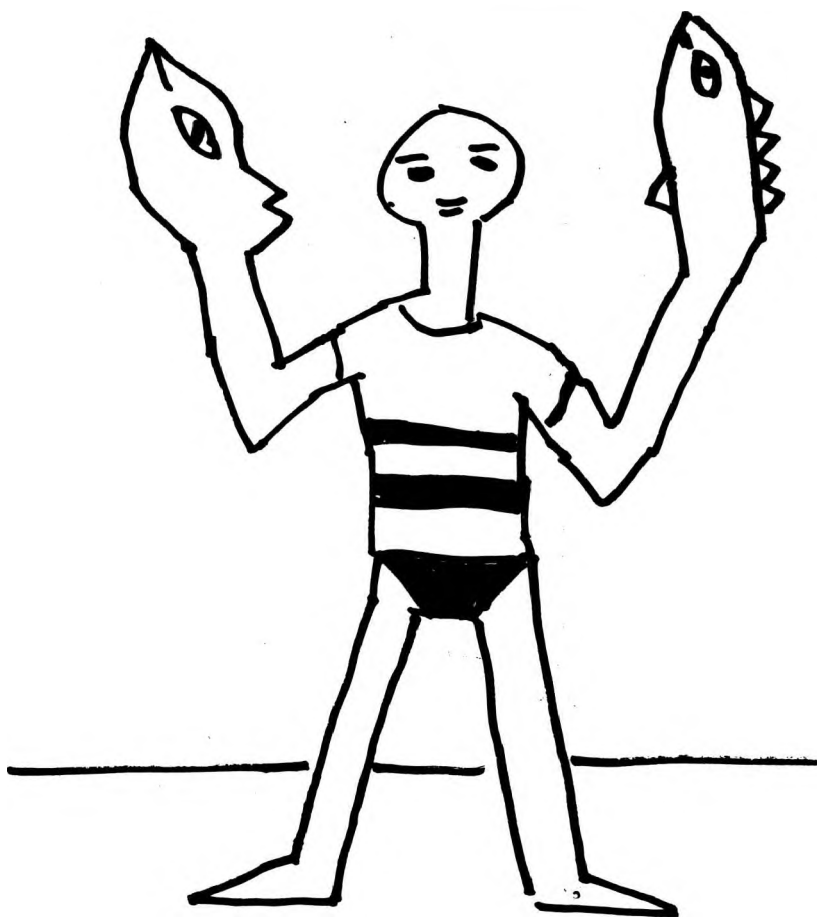
tosítását nem mulasztja el, odázza csak, okkal, saját idővel bír valamennyi kérdés, s ez, az idő, nem a válasz megfogalmazásával telik ki, nem, egy élesebb másik kérdéssel, amely azonban nem az előbbi anyagból való, a válaszig ritkán jut el Anyánk, anyának nem feladata, vallja keményen, ám a jól megfogalmazott kérdéshez képest a válasz nem lehet messze már, s itt most nem feltétlenül az idő előrehaladtára kell gondolnunk, jöllehet Anyánk számára az idő Isten szívverése, idő van, erre semmilyen körülmény között nem szűnik meg figyelni, ám most, mondatai legalábbis erre utalnak, Aurélna is tekintettel van, aki velünk együtt foglal el helyet az asztalnál, tizedikként, a hosszas szabadkozás miatt még mindig zavartan, és az asztali beszélgetések első ízbeni résztvevőjeként meghatottan, előtte, miként előttünk is bádogtányér, tele a lámpa fényével valamennyi, boldog bádogok a kecskelábú asztalon, sovány arca most sápadt is, legalábbis annak mutatkoznak a szőke szakálla szabadon hagyta térségek, de az csak akkor látszik, amikor mélyen előrehajol és a sötétség-világosság választóvonal feljebb kerül a fején, a homlokára legalább, mely mindannyiunké felett dereng a sötétségben, áhítattal nézünk föl rá, ha mesél magáról, ragaszkodik hozzá, hogy magyarul szóljon velünk, a falu kalapácsfejében lakik, mi meg, tőle tudjuk, a sarló nyelében, a falu, állítja, sarló és kalapács alakúra építettet, megkérdezzük, látta-e felülről, nem, mondja, nem, alulról fogja hamarosan, nevet, ha így folytatja, egy pilótától tudja, aki a végeláthatatlan szójaföldekre szór permetet, vadonatúj falu, nekünk épült, mondja tettetett büszkeséggel, három egyenes utcája van, a kalapácsfej és a nyelek, és egy hosszú köríves negyedik, a sarló pengéje, ezt látják felülről a dühödt vércsék és héják, akkor ezt most, jutunk közös megegyezésre Anyánkkal, enyhítésül betudjuk nekik, Aurél már kétszer tűnt el hosszabb időre a faluból, elsőre már otthon, a temesvári vonatállomáson igazolták, addig csodálatos módon megúsza, másodszor sokkal közelebb, már Giurgiunál lebukott, éppen azon az uszályon razziáztak, amelyre föllopózkodott, mégis miként lehetséges ez, hogy ott megtalálták a szalmabálák és faládák között, följelentették, mondta tanárosan, valaki, a falu fogoly népéből való nyilván, ilyen népek vagyunk, az ember csak együtt tud megrohadni, ha már, a fajtájával, visszatoloncolták ugyanide, azóta naponta kell jelentkeznie Chelunál, így emlegette a golyókopasz, golyókopasz: jól, rendőrt, akit horogra való gyáva kukacnak titulált hevesen, akárhányszor szóba került, de még egyszer nem áll szándékában megkísérelni a szökést, belefáradt, torkig van, hova lehet itt szökni?, mondaná meg valaki, mindenütt ők vannak, szennyes tőlük az egész ország, az egész hazug ország sarló és kalapács alakú bizonynyal, mégis mihez kezdhetne szabadon, szabadon?, ahhoz tisztázni kellene előbb, mit is jelent ez itt, ami, állítja, feltétele volna a reménynek, nem szöki, hová?, hová?, akkor már jobb itt, az Isten háta mögé merészkedett Duna partján, Anyánk szemmel láthatóan hálásan hallgatta Aurélt, három nagy fiára gondolt, akik nem szűntek meg pusmogva terveket szőni, s ebből a kicsiket meg a két lányt indulatosan kirekesztették, rossz jelét adván elgondolásaiknak, Aurélt maga az Isten küldte, vélhette Anyánk, bele is szőtte egyik mondatát esti beszédébe, apró, tapintatos módosításokkal, alkalmat kínálván arra, hogy ne teremtdjék kapcsolatot a kettő között annak, aki kifejezetten nem kívánta, ámde ezt kifejezetten nem-kívánni kellett, vonzott és taszított egyszerre, össze is nézett a három nagy-

fiú, hová menekülhetnénk?, hangzott fel immár Anyánk ajkáról az augustinusi kérdés, Anyánk arra hajlott, befelé, s ez az, augustinusi ismét, tőle-hozzá foglaltata volna alighanem, ebben, befelé, nem megadás van, nem, mivel lehetne itt kiegészíteni, folyik alá a Duna a maga medrében, a maga életét éli, a maga gondolatait gondolja, érkezik váltig, szakadatlanul, mint az Isten, a helyzetek végtére is tisztázottak, mi magunk vagyunk azok, aki vagyunk, itt, ott, mindenütt, közbevetések nélkül, Apánk is Apánk, bárhol, a foglár arcára rávetül a rács árnyéka, s ez, ha fordul a nap, rajta van a fogoly arcán is, legfeljebb kevesebb fér el rajta, szám szerint, a nap meg hol innen, hol meg ellenkező irányból világítja meg az árnyékvilágot, a valóságos rácsokhoz képest meg ez a sarló-kalapács falu, az apátlan családok légere, egyenesen bátorító, amiből, úgy hiszi, a rácsoktól szabadalt arcú apákra is hárul valamennyi, mégis kihez képest csoda?, a szót, kihez, jelentőségteljesen megnyomja Anyánk, így jutván el a kérdésig, mely maga a kérdés, véli, utána már elkövetkezhet a titkos záradék, *ami végbement, történik egyre*, kimondván ezt, már le lehet mondani a szavakról, ez a cél, eljutni eddig, innen már rövid az út tovább, rövid és sötét, csak egymaga teheti meg az ember, így van berendezve a világ, erről ő nem tehet, múltja: jelene, ami megtörtént, történik, érkezik váltig, mint a Duna meg az Isten, ebben, kérné, ne ütközzék meg senki, hogy tőle ilyet hall, keszeg, elfogadja, a világszerkezet mélyén az előreláthatatlan létező dereng, a megakadályozhatatlan, a találkozások nem földi hatalom igazgatja, ezért hát ne csodálkozzunk, ha félelem fogja körül, erről nem tehet, el sem háríthatja, ember, időnek nem tudója, de ezt legalább, mondja önérzetesen, tudja, s ennyit hagyhat örökölni azokra, akik, mondja, adtak neki, nem tarthat fogva maga mellett senkit, maradék szabadságát reánk testálja, vegyük magunkhoz félelemmel, s így, hiszi, megítéltetik általunk a világ, szavai a tehetetlenségről szólnának, bizalma mintha kétségbeesésből fakadna, ha Aurél eljön értünk, mondván, miként ezen a délutánon tette, elmegyek halászni, és mi, a kicsik, erre azt találjuk mondani, elmegyünk mi is teveled, akkor ő nem áll ellent, elengedvén fogja kezünk, mint felnőtt fiúknak szokás, van, hogy lejön velünk a Dunára, tekintetével a túlpartig elkísér, amikor kompra szállunk, hogy a Borcea és a Duna közrefogta szigetre átjussunk, tud a mélyen alámosott partról és a víz fölé meredő porhanyós föld hívogató repedéseiről, amelyek elé, arccal a víznek, elsőszülttje, Feri, leül, sarkait céltudatosan megveti a leghivalkodóbb repedés szegélyébe, Feri mögé Aurél ül, Aurél mögé István, István mögé Pali, Pali mögé Lídia, Lídia mögé Mária, Péter meg én, a kicsik, távolabbra megyünk, oldalvást, ahonnan jól látható, ami történik, a lent ülők szorosan átfogják egymás derekát, Feri meg addig feszíti sarkaival a víz fölött lebegő földnyelvet, amíg az hatalmas robajjal aláhull, ő meg, hosszú pillanatokig ég és víz között lóg Aurél karjainak a szorításában, ekkor a hátrálás igényes manővere következik, összehangoltan, rövid, egyidőben történő hátracsusszanásokkal, mígnem Feri is szilárd talajra jut, nem tehet semmit, véli Anyánk, élet-halál kérdésében ember végtére is tehetetlen, nyár jó, kapuk tárulnak az égen, élni kell még, látni való, meg nem restülni, hajtsátok uralmatok alá a földet, most éppen ezt, magasabb rendű kötelmek tartanak fogva, így lehetünk szabadok, igen, szabadok, meri állítani, erről a golyókopasz Chelu mit sem tud, nyomorult félelmében

folyvást üvöltöznie kell, fenyegetőznie és rendreutasítania, mint ketrecbe zárt állat, maradunk ennyiben, egy golyókopasz, sok haszontalan húst és rengeteg szalonnát magán cipelő pára, nagy bagatell, nyár jó, éjten-hullt állattetekemek hú-suk hagyottan hevernek a parton, hatalmas lókoponyák a ritkás fák között, mint egy romantikus regényben, a szigeten legkivált, fehérén világítanak az ártéri bo-zótosban, van, ki farkast emleget, éji randalírozásaikra, jó diszponáltságra valló üvöltözéseikre hivatkozván, benn a faluban, télvíz idején, amikor a Borcea két partját vastag jég köti össze, s a parton vesztegel a behavazott komp, mint meg-kímélt, alvó állat, mások, a képzeletben gazdagabbak a halakat okolják, a teljhata-lmú harcsa-matuzsálemeket, Aurélnak van erről egy vízkereszt története, el-mondom az erősebbek kedvéért, a faluban hallani téli estéken a kenyéren át-szúrt egészségügyi szeszt szopogató halászoktól, a történet egy félkezű, néma, falubolondja halászáról szól, akit mindenki ismer, eszerint a valamikori, emléke-zet óta meg nem ismétlődött korai jégzajlásban, a vízbe vetett gyöngyház bera-kású kereszt után úszó fürge halászfőura óriási harcsa csap, a vízbe ugró embe-ri test loccsanása után mindjárt a halé következik, megmutatkozik villanásnyi időre a fej, az egymástól eltávolodott ajkak vakító szegélye, majd a fényesfekete hát, mint gondosan csiszolt fekete-márvány síremlék, végül az a könnyed ka-nyarulat látható, amint szájában a fiú letépett karjával ír le a vízben a hal az ün-neplő gyülekezet szeme láttára, halálos eleganciával, mintegy a pillanatnak kí-vánva különösképpen megfelelni, sietség nélkül, utána meg az elborzasztó harcsahömpölygés, mitől öreg halász ina is megremeg, és ajka magától remeg imát, miként az iszonyodva kiáltozó gyülekezet, amiből erőt merítve, szájában tartva hozza fel a fiú a míves keresztet, karja helyéről dől a vér, nem érez fájdal-mat a víz hidegétől, előrelép és hangtalanul beleájul a várakozó pópa karjaiba, mint messze földről megtérő ifjú az Írás szerint, elmegyünk mi is teveled, mondtuk délután Aurélnak, és tüstént el is indultunk, Aurél hóna alatt a disznó-bőr táska csatjai apró koccanásokkal kísérik lépteinket, a part menti bozótosban bolyongunk egy ideig, mígnem Aurél vizslató tekintete megfelelő helyet nem talál, alámosott mart, nekünk való, harcsák húsólnak árnyékában, napszállta közelében vadászni indulnak, ott lapulnak csendben a gyilkosok, ne féljünk, mondja, rövid, erős botot vág, rácsomózza a zsineget és beveti a horgot a vízbe, amíg nagyobb követ nem keres, hogy a bot végére ráhelyezze, Péter kezébe adja, mindketten az acélszürke vízben hullámozó parafadugóra meredünk, mire Aurél kővel visszaér, vadul ugrál a hitvány dugó, rövid pillanatokra eltűnik, majd ismét fölbukik a víz színére, mintha kikergették volna, Aurél átveszi Péter-től a botot, nem erre a vadra vadászom, mondja, mikor kiemeli a vergődve szik-rákat szerteszóró ezüstkárászt, féltényérnyi, vagy tán annyi sem, *signa prognos-tica*, véli Aurél, a horgot azonban nagyobbra cseréli, ráakasztja hátánál fogva a csapkodó kárászt, hol van a hely, az örök másik oldal, ahol a Magasságos akara-ta lakozik kezének mozdulására várakozó halak sokaságával, a víz lomha itt, alig mozdul, majdhogynem tő már, megfáradt, mondhatni, kedvetlen, mond-hatni, a sokat látottak keserősége üli meg, Aurél követ helyez a bot végére, és le-ül maga is, egyszerre csend lesz, mint a konyhában a kecskelábú asztalnál, ami-kor Anyánk imára hív, időnként szelíden nekiloccsan a víz a partnak, és elrabol belőle valamicskét magának, ha megállsz mezítláb a sekélyesben, talpad alól a

földet kikotorja, ha loccsan a parton a víz, azt képzeljük, nagy hal mozdul ilyenkor alatt, fölúszik a víz felszínéig, és kitekint az aláhulló napra, Aurél kenyeret vesz elő a táskából, megszegi, de mielőtt körbe adná, elmorzsol egy darabot és a vízbe szórja, szélérintette húrok pengésével válaszol a folyó, finom kráterekből törnek elő a hangok, felettük százlábú fény ugrál, engedi vinni magát egy darabon, majd visszafut, alig érintve meg a folyó hátát, amitől, így Aurél, meg-részegednek az ifjú halak, ki-kicsapnak a vízből, és kedélyesen visszahullnak, esésük nyomán nekiiramodik a hullám a partnak, gyilkosok lapulnak az alámosott mart növekvő árnyékában, fölfelé figyelnek, ballisztikus rakéták, a kő alatt aprót moccan a bot, Aurél fölemeli, rövid, határozott mozdulattal bevág a halnak, a megfeszült zsineg tusát ígér, mutatja az egymással szemben állók helyét, a hal hosszas várakozás után hirtelen megindul, halála elől menekül a vízben, Aurél tenyerére tekeri a zsineget, összecsomózza magát a hallal, nem fogja bírni, mondja, istenverte zsineg, maga felé húzza, majd visszaengedi, közben meg rövidíti egyre a húrt, ha a hal nagyot ránt, alig követhető gyorsaságú mozdulatokkal letekeri magáról a zsineget, előre megy a vízben és visszatér ismét, törzse meg-megrándul, nadrágja combközépig csatakos, szőke szakállából áttetsző gömböcskék hullnak alá, a hal hirtelen megindul felé, mint aki látni akarja, kivel van dolga, Aurél bal kezével belekap a megenyhült zsinegbe, és a víz fölé emeli a hal fejét, most már nem engedi el, közelít felé a vízben, mialatt egyre közelebb vonja magához, mígnem, bal kezében szorítva a zsineget, a jobbal kinyúl érte, ujjait a fölemelkedő kopoltyú alá vájja és így vonja kifelé, a hal vére vörösre festi a felszínt, a nap vére a látóhatárt, Aurél zihálva megemeli, kivonszolja elszántan, mikéntha a parton tovább kívánná folytatni a birkózást, a harcsa azonban megadta magát, mozdulatlan fekete márványtömb a földön, megpihenni vágyik a víz feletti nagy ürességben, és nem tekint vissza már, farokúszóján időnként végigfut a remegés, Aurél a disznóbőr táskába csúsztatja, farka hosszan kilifeg felül, nő az éjjel, nő az árnyék, terjed egyre csöndesen, benne, kívül, Aurél földre teszi a táskát, mely most annyi csak, mint egy csuklya a harcsa fején, morajlás hallatszik a víz felől, a vízmélyi halak üzennek vérbosszút nekünk, kisvártatva rekedt hajókürt bűgása hangzik föl, hajó lebeg felénk a Duna hátán, akárha a harcsával volna maga is összecsomózva és vele együtt Aurél őt is magához vonná, mögötte telt alkatú, széles uszály ring a vízen, a peremfának dőlve katonák állnak nekünk háttal, Aurél, ösztönébe ivódott elővigyázatossággal bozótba rejt bennünket, maga is a ritkás ágak közül figyeli a közeledő, sekély járatú együttest, sötétséget szór szét a hajókémény a levegőben, mikéntha az uszályon érkező éjszaka rendes járata volna, a katonák nyakában géppisztoly lóg, háttal a partnak figyelik az uszály hátán meredező emeletes épületet, tenyérynyi ablakok sorjáznak a falán, Noé bárkája, mondja lenyűgözve Péter, a Gironde, mondja Aurél, a név hamar lakozást vesz a lelkünkben, és többé nem hull ki onnan, ing a vízen a hírhedt börtönuszály, látni véljük a borostás arcú férfiakat, a fejeket csak, ablakonként egy törzsről lemetszett fő, akárha a hajó allékony testének része volna valamennyi, arcok az ablak keretében, egyre tisztábban láthatni, a vontató sodrony ütemesen ostorozza a megneszült Duna görnyedő hátát, az ablakból, egytől egyig mindenikből Apánk arca tekint vissza ránk, elgyötört Jónás az emésztő gyomorban, növekvő magasságú hullámok rohannak a part felé,

egyikük hosszan kinyúl, és egyetlen mozdulattal elragadja a csuklyás fejű halat, Aurél megadással figyel, amint a hullám martalékává lesz a vak harcsa, Apánk vértelen ajkai az ablakra tapadnak, nehezen veszi a levegőt, elhalad előttünk, képzeletünk vizeit szántja a Gironde, megállíthatatlanul, némán, erről álmodunk hosszú ideig, csoda híján, véli Anyánk az esti asztalnál, szavakra utaltan élünk, szavakra, melyeknek nem áll módjukban értelmet közvetíteni, mert hiszen az értelem magában a csodában bír megnyilatkozni, a csodában válik hozzáférhetővé, felszínre kerül, s ettől a látszat és való együttállását idézi elő, megszólal a mély, és visszahőköl a locsogó felszín, a mély, mely, véljük, hallgat, s ebben lemondás van és fennhéjázás, lemondó fennhéjázás és fennhéjázó lemondás, a csoda rejtélyes hálójában himbálódzik a mindenség, mint bevásárló szatyorban az önmagukról mit sem tudó gyümölcsök.

A magzat

*A Hajóapó úszik a régin,
Szakálla, bajsza belelóg.
Unokái nagyapának tekintik őt,
Övök lesz a föld.*

*Óréá tapadhatsz,
Óréá ragadhatsz,
Ó hatalmas.*

*Az árbocok közt eltéved az autó,
A lombokon át ferdén átsüt az új,
A hajóapó úszik a régin,
Szakálla, bajsza belelóg.*

*Gondolatrajok alatta,
Gondolatrajok fölötte,
Szelíden elkerülik őt.*

A halászó Venus

Az orosz fogságból való hazatértem után sokáig gyötört a hazám iránti undor, és csak most kezdek, most, huszonhét év elteltével hozzászokni, ha egyáltalán hozzá lehet szokni mindahhoz a szörnyűséghez, ami, úgy látszik, életünk örök keretét adja, ahogy apád is, mondta a nagybátyám néhány perccel a megérkezése után, undorodott a hazájától, születésétől fogva rosszul volt „az állam teremtetten körülményektől”, mondta a nagybátyám rekedt, elfúló hangján, és kiváltképp az utolsó éveiben volt a legrosszabbul, mikor is ezt a mindent fölemésztő iszonyatot csak egy „hosszú utazásként” lehetett értelmezni, ahogy nálam, úgy nála is, holott ő nem volt orosz fogságban, s nem is járt külföldön soha, ennek a városnak a határánál csak nagynéha jutott távolabb, mégis, mesélte a nagybátyám még ott, a padláslépcső dohzagú feljárójában, apádnak ettől az országtól *lépten-nyomon* hányingere támadt, jósága és gyengesége azonban nem engedte egyfelől, hogy elhagyja ezt az országot, másfelől, hogy hozzászoktassa magát ehhez a legcsekélyebb értelemről és legkevesebb ésszerűségről sem tanúskodó „délibáb államhoz”, „parasztfantáziához”, ahogy ő, apád emlegette. Apám, mondtam a zsiros ősz haját (kezének remegését is csitítandó gondossággal) hátrasimító nagybátyámnak, apám nemhogy jóságos és gyenge nem volt, de inkább volt kegyetlen, ha belegondolok, és rossz belegondolni, hogy amíg élt, én testi fenytésről soha nem hallottam, mondtam, a kezemben egy ázott cigarettavégekkel és hamuval teli kristály virágvázáat forgatva. A dolog mindjárt a kezdetnél odáig fajult, hogy négyéves koromtól játékok helyett, és minden oktató célzat nélkül olyas foglalatosságokkal látott el, pontosabban olyas foglalatosságokra kényszerített engem, a gyereket, hogy állandóan figyeljek és gondolkodjak. Azóta is egyfolytában figyelek és gondolkodok, gondoltam, valójában feladat, valójában minden érdeklődés híján. Néhányszor arra kért, hogy sétáljunk egyet, jól emlékszem, hűvösebb tavaszi napokon, alkonyattájt. Visszanéztem, anyám sápadt, mészfehér arcát láttam, egyszerre aggódalmasan és kényszeredetten mosolygott, láttam ennek az ablaküvegnek sötétzöld keretét és farácsozatát, a nyersvörös kőfalat, tövében az éles mosófűvel. Soha nem sétáltunk hármasban, mondtam a nagybátyámnak. Mindig csak ketten, vagy egyedül. Egyedül a legtöbbször. Hogy miért, apámat sem kérdeztem. Nem voltak kérdéseim soha. Jobban mondva voltak kérdések, de nem tettem fel magamnak azokat a kérdéseket soha. Csak kérdések voltak, értelmetlen lett volna feltenni magamnak egyet is, mondtam, a kristályt visszahelyezve a párkányra. Utoljára apámmal beszéltem, apám halála óta anyámmal egy szót sem. Ha föltennék kérdéseket, kérdéseimmel én csupán az emlékezetemre kérdezhetnék rá, vajon *tényleg* így volt-e, egyrészt, másrészt, hogy akár igen, akár nem, vajon az én emlékezetem egyik vagy másik lehetséges változata-e mindaz, amit én megtörténtként tudok, mondtam a nagybátyámnak, vagy „különös fantázia”. Mint

ahogy maga a kijelentéseivel semmi másra, pusztán a felejtésre apellál, amit nevezhetünk szenvedélyes kíváncsiságnak is, ugyan miféle *más* erő őrzi meg a saját történetét, jól tudva egyébként, hogy csak sajátlagos eseményességről van szó. Felejtés vagy emlékezet, egykunya, gondoltam. Apám minden ilyen invitálásánál vad haragot éreztem, ami nem fokozódott tovább, tehetetlen voltam vele, úgyhogy egyszeriben teljesen nyugodt lettem, csak amikor kezemet a kezébe kellett tennem, akkor fogott el újfent a kétségbeesés és a maradéktalan néma düh. Azt kell gondoljam, mondtam a nagybátyámnak, aki köhécselve gombolta szét szürke orkáncabátját, hogy a legcsúfosabb élményeket szánta nekem a teremtető. Vagy a leg-hazugabb élményeket, ha egy pillanatra is szépnek gondoltam valamelyiket, és volt ilyen, mondtam. Szépnek indul, de aztán ha emlékezni kell rá, megcsúful. Rég'holt gyerekisten lesz egy vértelen mitológiában. És minden egyforma. Nagybátyám sötét járomcsontján összeszűkül, megiramodott néhány ránc, cinkos vigyorba torzult az arca. Igazad van, szólt nagybátyám túlzott nagyvonalúsággal a verandán megjelenő asszony felé, aki egy szál gyertya meggyújtásával ügyetlenkedett, észre sem vettem, hogy besötétedett, gondoltam, miközben lágy fény áradt szét abban az előszobaszerűségben, ahol nem volt villanyégő, ha jól emlékszem, soha, pedig mindenkinek szemet szúrhatott az égő nélküli fehér porcelánfoglalat. Igazad van, mondta a nagybátyám, a gyertyafénnyel is okosan kell élni, mint minden idegbódító szerrel; soha közepes lángolást; vagy fősvénykedni kell vele, vagy vakító fényözönt kell „tartani”, ahogy apád mondta, nevetett fel nagybátyám, de akkorra már bennem (a várt hatás ellenében) szerteszállt a mese és a vágy hangulata, nem mintha, gondoltam, meglett volna igazán a kedv hozzá. Sőt. Igazán kedvetlen lettem. A mese és a mese iránti vágy is egyébként kedvetlenné tett engem mindig. Félrecsúszott inggalléromat igazgattam, arcom az ablaküvegen hol sápadtnak, hol sötétnek tűnt, hol meg mintha bíborfényben játszott volna, mintha pillanatokként váltanak egymást az évszakok, gondoltam, ugyanakkor eszembe sem jutott volna elképzelni, nem akartam, úgymond, véleményt alkotni róla, ahogy a tükörképemről sem, túl azon természetesen, hogy egyáltalán nem tetstett. Zavart az efféle változékonyság. Emlékezetemben azt kutattam, mikor bánt el velem ilyen végzetszerűen az apám, de ez aztán mégsem tűnt annyira fontosnak, mint amennyire fontosnak látszott, habár, gondoltam, mit keresne most itt a nagybátyám, ha nem erről akarna kérdezni, vagyis, az ő megközelítésében, apám úgynevezett „titokzatos haláláról”. Az asszony a gyertya alá rakott hosszúkás konzervdobozt szorongatta szeplős ujjával, a párkányon csúsztatgatta pár centit idebb, pár centit odább, fogalmam sem volt, miféle játékbeli lehetőség akaródzana, illetve nem akaródzana neki. Gondolom, magának is kedves ételei, szólt aztán az asszony a nagybátyámhoz, a régi magyaros ételek, közülük is halételek, sóhajtott, láthatólag élvezve mondandóját, ugyanis a fiú (én) semmi mást nem hajlandó enni, csak halat. Az én egyik különös feladatom az lett, mosolyodott el, miközben szeme sarkából engem figyelt (mint egy kétarcú kőbálvány, gondoltam) az asszony, hogy a könyvtárban kutassak különböző ételreceptek, különböző régies ízek receptjei után; hál'istennek, mondta az asszony, könyvtárosunk hálás és segítőkész természet, és néhány étel elkészítési módját ő maga nézte ki a müncheni királyi könyvtár egyik kódexéből. (Sóban főtt csuka, pozsár vajban stb.) Hanem könyvtárosunknak ez a szerföltti gondoskodása igencsak komoly bajt hozott

ránk, én komoly bajnak mondom, mondta az asszony a nagybátyámnak, míg a fiú (én) egyáltalán nem tekinti bajnak, egyszerűen megváltásként emlegeti azt, amit én átokként; történt ugyanis, hogy ez a bizonyos könyvtáros fölfedezett egy Pompeiiről szóló albumban, ahogy ő, a könyvtáros mondta, egy szemet kápráztató, minden ízében örömtelinek bizonyuló freskót, egy töredéket, melyet a könyv *A halászó Venus* elnevezéssel illetett, s hogy ő, mármint a könyvtáros, mondta az asszony, azonnal ránk gondolt, s hogy ugyan ő maga sem tudja pontosan, milyen megfontolásból, de eltökélte, eltökélt szándéka lett, hogy a fiúnak (nekem) ajándékozza az albumot, mondta az asszony a nagybátyámnak, benne a freskóval, amelynek címe „A halászó Venus”, aminek a következménye az lett, hogy ő, a fiú (én) fölhagyott a festészeti tanulmányaival, az ecsetet azonmód letette, mondta az asszony, ahogy ezt a falfestményt meglátta a fiú. *A csend tapasztalata*, gondoltam. A csendet tapasztalni, ez volt minden szándékom a festéssel, és a csend tapasztalata itt, Pompeii freskóján mint a megismerés tiszta jelene létezik, gondoltam. Odakinn, akármerre is fordult szemem, madarat mindenütt talált. A fáknak, akácok és nyárfák, az orgonabokrok fölé emelkedő törzsén verebek, cinkék meg harkályok járkáltak, kúsztak, neszezve megkutatva minden kéregrepedést, és a vékony, nedves gallyakon a zöld lomboságon elkezdődött az elülés, elalvás előtti fantasztikus hangverseny, a folyó felőli erdőből is hozta a szél, tízezer, a legkülönbébb madárhang érte az ember fülét, és ha fogékony az ember ilyesmire, ahogy én az voltam, akkor meg is hallja, ahogy „csiripelnek”, „trilláznak”, „csattognak”, „kvákognak”, „süvöltenek”, „klappognak”, „kurrognak”, „káricsálnak”, szóval énekelnek meg fecsegnék. Az asszony lélegzetvételi szünetét kihasználva a vacsorára figyelmeztettem, és azt mondtam, hogy a többiről talán majd akkor beszéljen, vagy a vacsora után, mondtam, miután mindaddig hallgattam, ám akkor ott már nem tudtam eldönteni, vajon jól cselekszem-e, ha továbbra is hallgatok. Vajas lazac lesz friss spárgával, lazac, mondta az asszony összébbs gombolva a nyakánál blúzá, és bement a konyhába. Mi még, a nagybátyám és én, kinn maradtunk a verandán, állingóztunk a porfogónak sem jó, szétszalazódott, perzsautánzatú szőnyegen, a ház kongott az asszony utálatosan kopott túsarkú cipőjétől, nem beszélgettünk. Lelkünk, már ha van, gondoltam, lelkünk egyik féltékéje mindig iszonyúan üres. A mellettem lévő szelencéből, amelynek tetején türkizzöld alapon fehér darvak díszelgettek, a kis csillogó bádoggockából dohányt vettem elő, és csavartam egy marihuánás cigarettát magamnak, meggyújtottam, megkérdeztem a nagybátyámat, aki épp vaktában legyintett egyik karjával, hogy kér-e egy szívást, mire ő azt válaszolta, nem, kösz, nem kérek, de a lány, aki a nagybátyám társaságában érkezett (és úgy tűnt nekem, annak az élettársa), talán a fű illatára is, előmerészkedett a ház keleti szobájából, melynek ablaka nem az utcára, a verandára nyílt, és azt mondta, hogy ő viszont kér. Jó lesz egy *icipici túrómfű*, nevetett fel riadt és egyben hajthatatlan előrelátással a lány, csak mint orvosság mindenféle bajra, mondta. Egy pillanatig sem tudtam titkolni, mennyire fölzaklatott a lány jelenléte; úgy álltam ott vele szemben, mint aki a lába előtt kelepécét fedez föl, és nem tudja magát egyetlen mozdulatra sem elhatározni attól való félelmében, hogy rácsapódik a kelepce zárja, de a lány erre a teljes megsemmisülésről árulkodó tétovaságra csak (pimasz válasz, gondoltam) egy nyugodt fejmozdulattal a szeméből hátralibbentette haját. Másként nem is tudom mondani, mintha a lelkemet veszejtettem

volna ott el, csakhogy én már *mindenestül* lelketlennek gondoltam magamat, és egyre-másra a leglelketlenebb embernek nevezett az asszony. Mivel tehát lelketlennek mondott ő és lelketlennek gondoltam én magamat, annál eszelősebb fájdalomként érintett a lány látása; perdöntő volt számomra, hogy kitaláljak valamit, ami eltereli figyelmemet a lányról, a lány testéről, erotikus, sőt perverz és perverzen aszociális jelenlétéről, hogy elfeledjem zsigeri lelkesedésemet iránta. Lelkesedés, gondoltam, holott ennek a szónak a jelentése mindaddig ismeretlen volt a számomra; kimondottan szexuális vonzódást éreztem (amit fölösleges lett volna tagadnom) a nő iránt, de zsigeri lelkesedést még soha, mint akkor a lány iránt igen. Ezt éreztem egyfelől, másfelől pedig szellememnek azt az irányultságát, hogy a legapróbb részletekig analizáljam a helyzetemet és helyzetünket, a lánynak beteges, ragadozó, ocelotszerű nemiségét, és az én úgyszintén beteges, túrhetetlen nemtelenségemet (ahogy az asszony meghatározta), gondoltam. Hajlottam rá, hogy mint egy orfeumi kavalkádban, ne csak szemléljem, keressem is esetleges törvényszerűségeit. Az egyszerre csak megsűrűsödő homályban a lány mögött az asszony végletességektől feszülő alakját véltem fölfedezni; az arcot nem láttam, de a hang ugyanaz volt. Nagyon örülök érzésüknek, mondta. Elhallgatott, behunyta a szemét, és megismételte. Mozgott a szája. Akkor váratlanul és szégyenlősen egy „álomkép” jelent meg a szemeim előtt. A lemenő nap ragyogó fénye már kihunytt, s a halványzöld alkonyi égbolton ott feketéllett a folyóparttól jól ismert kőkorlát élesen kirajzolódó sziluettje. Aztán megannyi árnyalakot láttam, amint az asszony előtt meztelenre vetkőzik; én hibbant nyugalommal néztem, de úgy, mintha magamat láttam volna az asszony képében, ahogy az árnyak vetkőznek, majd semmivé válnak... s hogy mindeközben a sokaságból kiválik egy csodaszép, karcsú, fiatal nő, akinek a látványa, úgymond, megigézi az asszonyt (és meg engem) mintha a „fehér királynő” udvarába tévedtünk volna, mintha egyszerre ringatott és simogatott volna bennünket a láthatatlan föld és a sziporkázó levegőég, mintha az utolsó madárdalt hallottuk volna mindketten. Arra eszméltem, hogy az asszony mélabútól keserű, réveteg tekintetét kémlelem, és az álmosághoz hasonlítható fáradtsággal küszködve igyekszem meghallani és érteni azt, amit a nagybátyám mond mindennemű szörnyűségről, gyötrelmről, a hadseregről és a „házánkról”... Hallottam a mélyről fölszálló, pocsolyszín hangot, a szinte már gazdátlan hangot. Ebben a korban már, mondta a nagybátyám, tudjátok, a levegővétel sem egy rutinszerű gyakorlat, hanem csselfogások sorozata szükségeltetik hozzá, és az állandó zihálástól többnyire arra kell gondoljak, hogy valaki hallgatózik, mondta a nagybátyám, vagy ami még rosszabb, bámulja a vergődésem. Felhagytam káros szokásaimmal, az italozással és a dohányzással. Nekem egyiket sincs szándékomban elhagyni, mondtam a nagybátyámnak. Még ha rossz szokások ezek is!, mégiscsak szokások. Anyám is, mondtam, éreztem, minduntalan arra gondol, hogy ő még nem, de a fia már megöregedett; hogy az arca egyre markánsabb lesz és ráncosabb napra nap, gondolhatta, és hogy a fogai is feketednek már, néha szárazon köhög, csont és bőr, minden ruha csak lóg rajta, gondolta az anyám, mondtam, és azt mondta, mondogatta, hogy ő ezt már nem éli túl, de bármit is tettem, minden cselekedetemre azt mondta, hogy „nem élem túl”, valójában apám halálát volt képtelen túlélni, ahogy képtelen volt veleélni, úgy képtelennek tűnt számára a nélküleélés is. Anyám persze egy sétára is képtelennek mutkozott; nem

sétált apámmal soha, egyedül soha. Néhány hisztérikus rohanására emlékszem az ártéren, az ártér ligetesebb részein, túl a part kőkorlátján, fekete ruhájában hadonászott és hajladozott sárga virágokat szedve, kizárólag csak sárga virágokat. Akkor is így maradt el, mondtam nagybátyámnak, néhány napra. Otthagytá apámat. Hogy otthagytá apámat, még ha csak néhány napra is, meg tudom érteni. De soha nem értettem, gondoltam. Anyám nem minden bátortalanság nélkül vállalta ezt a házasságot; tizennyolc éves korában ment férjhez, mondtam. Lobbanékony természetű, jó alakú barna szépségnek tartották, akiről nem jut eszébe az embernek, hogy faluról jött, azonban őt mégiscsak roppantmód feszélyezte a város, illetve feszélyezték a másképp' bolond figurák, és ijesztette a férje, aki naphosszat a díványon feküdt egy rongyokkal teli párnát gyűrve a feje alá. Az ország sűrű, sötét levegője azonnal fullasztóvá, elviselhetetlenül fullasztóvá lett számára abban a házban, ahová beköltözött. Abból (ebből) a házból menekült volna aztán egész életében, mondtam a nagybátyámnak ott, abban a nyirkos előtérben, ahol a padlásra fölvezető lépcső „nekimerészkedik a házi magasságnak”, gondoltam. Furcsa jutalomnak tűnt az asszony szava, hogy menjünk be vacsorázni, meg is fáztunk már, gondolja, mert ez a márciusi levegő még alattomosan és áthatóan hűvös, hát akkor menjünk, mondtam a nagybátyámnak és a lánynak. Fárasztó közömbösséggel ültünk le az asztalhoz. Az a benyomásom támadt egy pillanatra, hogy az asztal lapjára hajtjuk mindannyian fejünket, és majd úgy fogunk beszélgetni, gondoltam, a mozgásunkban is volt valami szoborszerű. Az asszony arca, ahogy vesztített keménységéből, zilálta is lett, a nagybátyámat kérte, vetné le orkáncabátját. A nagybátyám neki is veselkedett, és ahogy húzta le magáról azt a minden mozdulatnál rebbenő/zörrenő förmedvényt, úgy türemkedett elő az „alultáplált test”, jobban mondva a furábbnál furább ruhadarabokba csavart vézna alkat; mintha bizony ártatlanná tehetné az időt ez az orkáncabát, gondoltam. Savanykás szag terjengett a nappaliként, raktárként és konyhaként egyaránt funkcionáló helyiségben. Mindennek savanykás szaga volt; a viasszal letakart asztalnak, hátam mögött a sarokban a régi könyveimnek, összekeveredetten a rengeteg megsárgult papírral, megannyi használhatatlan vázlatommal, melyeket az asszony nem engedett sem kidobni, sem elégetni, és ott terjengett a szobákból beáramló enyhébb, de konokabb szag, a roncs bútorokat takaró fehér szövetek savanykás szaga. Hogy itt minden a régi, állapította meg a nagybátyám, hogy kár is lett volna eltüntetni ezt a félelmetes zsúfoltságot, ami ennek a régi kóháznak mindig is sajátja volt. Ezért a minden formát fölzábaló zsúfoltságért igazán nagy kár lett volna; nagyobb inspirációt érezhet így az ember a belső formák látására, egyáltalán, a tisztánlátásra, mondta a nagybátyám, ez a zsúfoltság átrendezhetetlenné teszi a teret, következésképp' átrendezhetetlenné teszi a múltat is... Csak ha meginog ez a zsúfoltság (ahogy a jövő, úgy a múlt is bizonytalanná lesz), akkor gondolhatod, hogy történik valami, ami nem lehet más, *vagy és vagy*. Időről időre rám mosolygott, és mondott valamit a lány, de nem értettem, mit mond, és miért mosolyog, valószínűleg csak azért „csinálja”, gondoltam, hogy biztosítson magányom felől, és jelenlétének abszurd mivolta felől. Az ország is a régi még, mondta nagybátyám, és az is marad mindig ez az ország, a régi lesz, a tisztázatlanságok krónikus zsúfoltságára rendezkedett be ez az ország örök időkre, a nemláthatóság gyerekes képzetére, mondta nagybátyám a konyhaasztalra könyökölve, vacsoráját befejezve. Csak patológikus irtó-

zat a kikezddhetőségtől, a megingathatatatlanság nárcisztikus tébolya fogja el minduntalan a hatalmon lévőket. Én jóideig, szólalt meg váratlanul érthetően a lány, élveztem ezt a brigantizmust, engem jóideig elkápráztatott az álnokság, az irigység, a mindent félrelökő hatalmi törekvés, a sok szerencsétlenség és nem utolsósorban a végtelen ostobaság, mondta, és megint rám mosolyodott, mint aki egy rokkantat lát meg, angyali részvéttel és fanyalgó kegyetlenséggel, gondoltam. Az arcomba vágódott, aztán a lámpának egy éjjeli lepke, azt se tudtam, merre forduljak, hogy ne lássam azt a hazátlant. Az a legrosszabb az egészben, mondtam végül, hogy menekülni sincs hova. Magának sem volt ez tényleg a legszerencsésebb ország, fordultam a nagybátyámhoz, ahogy apámnak sem volt az, de talán mondanom sem kell, hogy nekem sem volt a legszerencsésebb, semmilyen körülmények között sem lett volna az, azt gondolom. Azonban arra most sem vállalkozhatom, hogy találgassam, milyen lett volna az életem és milyen úgynevezett szemlélet alakult volna ki bennem, ha más társadalmi környezetben, egy másik országban születek, mondtam a nagybátyámnak. Én sokáig éltem vasreteszek és szögesdrótkerítések mögött, az isten háta mögött, vigyorodott el nagybátyám, mintha csak ő tudná, hogy semmi, és semmiféle baj nem véletlen, és nem is véletlenszerű, gondoltam. A szabadság abszolút korlátozottságát én soha nem fogadtam el, nem úgy, mint apád, aki, ahogy csak tehette, elfogadta, föladta, mondta. Engem ez a mély fájdalom a lényegi, az elemi megélésére ösztökélt, és nem sarkallt a cselekvés hiábavalóságának az elgondolására sem, ahogy apádat viszont ennek a gyakorlatára sarkallta. Kibírhatatlan alaknak tartottam, mondta nagybátyám, amin én egyáltalán nem csodálkoztam. Isten után a proletariátus, mondtam, és most a nemzet eszméje –, tragikumát vesztett dics’- és giccsfantázia, az országot ez teszi tönkre. Apád szava, mondta az asszony, a *fantázia*, az apjának kedvére való volt mindig is használnia a szót, fantázia, de az utolsó éveiben a legkínzóbb szó lett a számára. Az akaraton és szenvedésen túli szabadság rejtőzött ebben a fogalomban, mondta nekem az apja (az apám az asszonynak), hanem ez a szó egyre inkább csak a zsákutcaba jutott szellem nevetséges és nyomorúságos meghasonlottságát jelentette... Nem vall különösebb fantáziára, kimondottan gyenge fantáziára utal, gondolta volna az apja (az én apám), ha megélte volna, mondta nagybátyámnak, hogy az anyja (anyám) itt, mutatott fejünk fölé az asszony, ezen a padláson akasztotta föl magát. Én találtam rá, így az asszony. Sokat panaszkodott az utolsó hónapjaiban az anyja, és inkább csak nekem, nem a fiának (nekem), ő ugyanis nem hallgatta meg, nem beszélt vele. Nem tudod, mondta állítólag az asszonynak az anyám, hogyan fojtogatta húsz éven át az életemet, hogy fojtott meg bennem mindent, ami élt; egyszer sem gondolt arra, hogy eleven lény, eleven asszony vagyok, akinek szeretetre van szüksége; megsemmisített; teljességgel kiöleődött belőlem az élet, el sem tudom képzelni, milyen is lehet az, mondta nagybátyámhoz intézve szavait az asszony. Nem tudod, mondta az asszonynak az anyám, hogyan bántott meg minden léptemnél, és milyen elégedett volt közben önmagával –, nem tudhatod. Ez a rémség és ez a szakadatlan ráolvasás egy halottra senkit sem ingerelt, hogy, úgymond, kontrával próbálkozzék. Árulásnak bizonyult volna bármi moccanat, a rémség elárulásának. Attól való félelmükben, hogy ez a rémség bekaphatja őket, engem mustrálgattak, hogy ím, itt van mind-ennek a szülöttje, egy torzszülött, gondoltam. A fiú emlékezetében egyébként, folytatta a szemem előtt egyre

messzibb elűszó, ellebegő asszony, a fiú emlékezetében ez sem így él. Eszerint a kép szerint az anyja nem felkötötte magát, itt, ezen a padláson, mint ahogy az valójában történt, hanem megőrült; aznap, még sötétedés előtt az anyja az egyetlen, és egyben a leghosszabb sétájára indult, és kinn sok sárgaszirmú virágot szedett; a hazafelé vivő utat azonban nem találta, túl hosszúra sikerült a kerülő, mondta a fiú, és elcsigázottan, mint valami elvadult kertben, a folyóparton az anyja fű és kövek közé heveredett; a fiú szerint, mondta az asszony, azóta is ott él, egy napja, vagy száz éve, mindegy, ajkain végtelenül szomorú és mégis bájos mosoly, testét csak az árnyas és napfényes harmat fedi... Hol sose volt, ott marad mindörökké, mondta utálatos együttérzéssel a lány, mintha egy befőttes üvegben úszkáló halról volna szó, gondoltam. Az asszony és a nagybátyám leszegett fejjel várták (számígtatták), hátha lesz kegyesebb pillanat, de egy igazán kába alvásnak talán még nagyobb szükségét érezték. Miért is volna másképp', kérdeztem. Ha valóban meghalt az anyám, mint ahogy tényleg meghalt, akkor is úgy tudnám, hogy a folyóparti fák belelegezték „végső nyugalmat”, és most úgy van ott. És sétatím egyikén, mondtam, lehet, majd megszólít az egyik néma fa. A szél az ablakszárnyat csendesen meginogtatta, és mint valami röhejes választ, egy jellegzetesen szenvedélyes magyar muzsikát hozott. Elnevettem magam, az asszony alvást javasolt. Elsőként mentem be a szobába. Az ágyra estem és elaludtam. Reggel, mikor a szememet kinyitottam, megrémültem; mellettem ott láttam az asszonyt, kinek a szemei be voltak hunyva, és aki úgy tetszett, halott. Meglöktem a vállánál, pinceszínű bőrének szeplőit nézegettem, valamit motyogott lustán, a falon egy fényrombusz hintált. Vajon az én érveim a halál mellett, gondoltam, a szokássá hatalmasodott semmi tudatának az érvei, vagy csak a magány, a szenvedés elutasítása? Az asszony oldalra fordította fejét, és rám nézett, olyan kifejezéssel arcán, amiben a neheztelő bizalmatlanság, a józanság és a fájdalmas jóság úgy vegyül egymással, hogy nyomban meg is kell szabaduljon tőlük, s helyükön az egyszerű őszinteség és hideg megvetés mutatkozik, amik, gondoltam, eddig is ott lappangtak. Mi van, kérdezte. Semmi, mondtam. Hogy tud egy nő ilyen józanul ébredni, gondoltam, ez is milyen változatlanul hideglelés. Milyen változatlanul hideglelés ez a csúf tekintet, gondoltam. Ami nem változatlan, hogy most nem fáj. A palack pálinkáért nyúltam, amelyen, szétmállott inda, az asszony harisnyája hevert. Azt gyanítom, mondtam az asszonynak, mindkettőnknek megkönnyebbülés lesz, ha elmesélem álmom, amit most hajnalban álmodtam. Egyszerre csak azt láthattam, mondtam, hogy egy roppant (kristályosan csillogó) keszeg van fönny az égen; egy roppant folyami keszeg, amely kiugrott a habokból és az égre száll föl, s hamarosan azt is láthattam, hogy újabb keszegek is felrepülnek, egyre több keszeg szökken ki a vízből, s aztán ez a hatalmas keszeg, mint egy fehérén vakító léghajó elviszi őket észak felé, és én meg csak úgy gyalogosan, követném őket, de erőtlenség lesz rajtam úrrá, és elzuhanok, de aztán egyik pillanatról a másikra olyan érzésem támad, mondtam az asszonynak, hogy ez a legtermészetesebb s a legkézenfekvőbb állapot ahhoz, hogy azt képzelhessem, ott repülök velük fönny, miközben tudom, csupa sár ruhában a parton botorkálok. Aztán észreveszem, de ezt már nem mondtam az asszonynak, csak gondoltam, hogy ő, az asszony felé közeledem, de ő, az asszony, nem akar tudomást venni a feléje közeledőről... Erre ébredtem, mondtam. Úgy ébredtem, gondoltam már kinn a konyhaasztalnál, hogy nem vagyok és nem le-

szek tekintettel senkire, pontosabban úgy, hogy egyszeriben azon kaptam magamat, és a többieket is, hogy tekintetem mindenkit elnémít, mert mindenki csak szemrehányást olvashat ki belőle, szemrehányást a tehetetlenségem miatt. Gyöngédség, szeretet, gondoltam, nem először, kevésnek bizonyul. Azt azért nem lehet állítani, mondtam egy szál marihuánás ciagerettát kotorva elő, hogy apámmal jóformán egymást kergettük a rajongásban. Legföljebb csak arról az önfeláldozó rajongásról lehetne szó, mondtam a nagybátyámnak, amely azonmód túlzott és túlhaszolt rajongássá lesz, olyasfélvé, amely már nem kíván újabb találkozást. Az asszony teát hozott, és ideges szájjal, de szenvtelen hangon azt kérdezte, hogy aludtak. Nagybátyám szederjes arcának le-, majd feltűnése azt jelenthette, jól. Rettenetes álmatlanság gyötör, mondta a nagybátyám, de már nincs ezen mit megütköznöm, hosszú évek óta így van; ahogy az első hangokat meghallom az ablak alatt, a még sötétben munkába indulók tréfálkozásait, azonnal fölkelek, egyik lábamról a másikra állok, rossznak és jónak gondolok el dolgokat, bár általában csak úgy, hogy mi zaklat föl és mi nem, és akkor elkezdődik a megnyugvásomért a szörnyű küzdelem; dűnnyögök, mondta a nagybátyám. Gúnyos, rendkívül barátságtalan természet, nézett föl csészéje mögül meghittséget színelve a lány. Rosszindulatúnak, a gyengejellemű emberek rosszindulatával megvert embernek tartottam magam is apádat, aki szerencsétlenségét nem tudja, úgymond, méltósággal viselni. Szerencsétlensége az idő előrehaladtával mérhetetlen gyávasággá lett, és mert már tehetségéről sem akart tudomást szerezni, hogy tehetségének kibontakoztatásával legalább gyávaságát feledtesse, gyávasága minden jogalapot nélkülöző cinikus emberré tette őt, mondta a nagybátyám, igen, gnóm gyászhuszárrá. Apám mindig azt képzelte, gondolom, mondtam a nagybátyámnak, hogy neki nincsen joga a fiát szeretni, ugyanakkor azt is el kellett hogy képzelje, hogy ezáltal egyáltalán nem az igazi úton jár; az önmaga fölszámolásáért, következésképpen az anyám fölszámolásáért is folytatott harca sok energiát követelt, jobban mondván, minden maradék energiáját csak arra fordította, hogy véget vessen házasságának, és az életének (és ez fordítva nem volt lehetséges a számára). Anyám akkor már a harmadik éjjel maradt távol; hallottam, nesztelen, mint valami árnyék, az ajtóhoz lopózott apám, és hallgatózni kezdett. Nem tudom, mondtam a nagybátyámnak, valami ellenállhatatlan vágy vonzotta a fiához (hozzám), mintha az önfelszámolása végén mégiscsak hozzám jutott volna el, ez volt az én nyilvánvalóan öngyilkos fantáziám. Kis idő elteltével aztán, ahogy jött, elment, de éreztem, szobájában sem lesz nyugta (a teljes kimerültségtől is), szeretett volna a fia nyakába borulni és sírni. Azt gondoltam, mondtam a nagybátyámnak, hogy föl fog kelteni, mert föl akar kelteni, hogy megöleljen és megcsókoljon, és hogy velem virrasszon, mintha azt hinné, gondoltam, reggelre a halál fog végezni velem. Az is lehet persze, hogy csak álmomban szeretett volna megnézni, de az elviselhetetlen csöndességű éj fölcsigázta képzelőerését, ahogy az enyémet is, és az eszement valószínűlenségig növelte az önmagunk iránti aggodalmat, megfeledkezve anyámról, mondtam a nagybátyámnak. Jóllehet az már semmiféle aggodalom nem volt, hanem inkább valami iszonyú büntudat kiváltotta élniakarás, ami váratlan az abszolút idegenség, hidegség, az undorig fokozott távolságtartás mámorát hozta ránk, mondtam. Felöltöztem, úgy éreztem, valószínűtlenül megnyúlt, vékony testem most egy végeérhetetlen bolyongásba kezd; végül átbetorkáltam a sötét konyhán,

itt, benyitottam a szobájába, és sétálni hívtam az apám, hogy tudjunk beszélni. Nehezen kelt fel rozoga karosszékéből, és rémült arccal nézett rám, de azért nem sokat várakoztatott. Indulhatunk, mondta. Éles, alig is moccanó árnyak, az eső ellenére is még porosnak és száraznak, szomorúnak tetsző akácfa övezte úton sétáltunk a folyó agyagos, szakadékos jobb partján. Apámnak láthatólag tetszett az a ragyogás, mondtam a nagybátyámnak, amint az ezüstös holdfényt majdhogynem csillámló színekre bontja az időnként megtörő vízfelszín. Ezeket a csillámlásokat láthatom aztán majd éveken át, ugyanezeket a fényeket az anyám jobb kezén lévő, régi divat szerinti ezüstbe foglalt gyémántgyűrűn, mondtam. Apám ezúttal nem fogta meg a kezemet, nem kérte, hogy fogjam meg a kezét, hanem átkarolt (mulatságos jelenet, ahogy egy úgynevezett meglelt férfi átkarol egy tízéves kislányt), és kérdő hangszínnel azt mondta, „rendben?“, de mintha azt mondta volna, hogy minden végérvényesen tönkrement... Rendben, mondtam figyelmetlenül. Minden idegszámmal a testétől való irtózatomra összpontosítottam, és kibújtam az ölelése alól; hirtelen kézmozdulatomtól megingott, elvesztette egyensúlyát, és a vízbe zuhant. A part meredélyén, amit kezdett benőni a bársonyvirág és a selyemfű. Milyen édes a fű illata, gondoltam, mondtam a nagybátyámnak. Mintha a megfeketedett, nyirkos falakból áradna, hallani lehetett a déli harangszót, a harangzúgást, tompán rezegve az elnehezült levegőben. Ez is csak a fiú képzeletében él így, mondta az asszony ridegen bámulva szemembe. Véletlen baleset történt. Akkor éjjel egyedül ment sétálni az apja; minden éjjel kiment a kőkorláthoz, és gyakran tovább, mintha ott találhatta volna meg a feleségét, a fiúnak az anyját. A fiú fölriadt, senkit sem talált a házban, és rossz előérzetétől vezérelve kifutott a folyópartra. Elcsúszott, fölállt, futott, esett meg kelt, merő sár lett, de senkit sem talált (az apja hulláján kívül). Megcsúszott, beütötte a fejét, és vízbefúlt az apja. A nyomozást ezzel zárták le. A nyomozati anyagok azonban tartalmazzák a fiú vallomását is, hogy az apját ő ölte meg, de ezt figyelmen kívül hagyták. Apám nem bírta megölni magát, és én nem bírtam magamat megölni, mondta a fiú. Így az asszony nagybátyámnak, aki csüggedten és hallgatagon szitkozódott. Aztán... Csönd. Így szól a müncheni királyi könyvtár egyik kódexének lapja, mondta végül az asszony kedvesnek szánt figyelmeztetéssel az egyik karját a levegőbe lendítve; „Még süttetvén a rostos pontyot, még mézeskalácsot és zsemlet, s ezeket jóféle borban főzeti félkészre; a levet szitán áttöröti, és benne almát vagy körtét főzet tovább a halal, s fűszerezeti szegfűszeggel, fahéjjal, sáfránnyal; ha savanyú volna, mézzel enyhítetteti savanyúságát, és ízlés szerint sózatja...” Hát így; megközelítőleg csak, ez lesz ebédre, mondta, és utána kísértálhatnánk a partra. Még mielőtt elmennének... Az ablakon át, a verandáról figyeltem, ahogy a lány fölült az ágyban, majd fölkel, és egy kissé támolygott a délutáni hosszú alvástól. Fáradtnak látszott, arca egy pillanatra mégis földerült, ám mintha egyaránt feszélyezné a külső és belső csönd, vonásai ismét a mindent kérdőre vonó ember elvetemültségét tükrözték. Odament az ovális, ördögi cirádákkal díszített fakeretes fésűlködőtükör elé. A lány szeme kerek volt, még amikor nem nyitotta ki, akkor is, és épp a kerekégtől látszott picinek és csodálkozóknak, ha kinyitotta. Nagyon tiszta, sötétbarna szeme volt, de ez nem tette melegebbé a tekintetét. Nyaka vastag volt inkább, válla széles, ám melle nem volt mély, termete lefelé egyre súlyosabb vizont. Lába kicsi volt, kislányosan elegáns, a bokája erős; de azok a lábak ennek ellenére is valahogy ka-

cérnak és bájosnak hatottak. Visszaült az ágy szélére, miután gyors mozdulattal egyszerű szabású akvamarinszínű ruhájába bújt, majd hanyagul az ágy alá kotort a szandáljáért, amin kutyaszőrrel borított csat díszelgett. Úgy látszik, mindjárt érezte, vagy végig tudta is, hogy figyelem, mert amikor elkészült, nyomban az ablakhoz jött, és pimasz mosollyal közölte, hogy *tőle* indulhatunk. Nekiindultunk mind a négyen. Visszanéztem a házra; mintha minden tízezer éve ismerős lett volna, és mintha mégis tízezer éve idegen. Nyugalom volt, és egy kis álmoság benünk. Szép és iszonyú volt az elégedetlenséget sugalló délutáni út. Szótlatlanul gyalogoltunk, és már elhagytuk a kőkorlátot, ott jártunk, ahol a folyó épp' a leginkább kitett a déli szélnek, amikor az asszony pár lépést előreszaladt, és mintha a legnagyobb sajnálatára, de kénytelen volna elköszönni, a Pompeiiről szóló albumot (amit valamilyen oknál fogva magával hozott) az ölébe ejtette. A következő pillanatban úgy alakult a helyzet, hogy az egyik fa mellett állt az asszony, a másik fa mellett állt a nagybátyám, a harmadik fa mellett állt a lány, és a következő fa mellett állt a fiú (álltam én). És akkor ott látomásszerűen előtűnt egy kép; szublimálttal megmérgezem magam és meghalok* (beszélgetés közben). A fák, persze, némák maradtak, de úgy tetszett, azok a fák látnak és gondolkodnak, sőt, ki is mozdulnak helyükből.

* Megyek, járok egyet lefekvés / előtt, egy kis ügetés hadd / csitítsa így a napiakat. Egymást / követik a dolgok, igaz, / diszkrétan – fák, például, / a telefonpóznákat, vagy itt egy sor / kivilágítatlan ház. Egymást követik a / pillanatok, / tehetetlenül átadva helyük / nyomban a másíknak. Minden keret / kudarcos, legfőljebb a mozgás / emlékképzetét hagyja hátra.

Ami pedig a halált illeti, / úgy érzem épp, hogy túlértékelik.

Ugyan ki építene most ilyen / házakat, mint ezek? Ki engedhetne / meg magának ennyit? Komorlanak, / föl, föl, bele az East Side / esti sötétjébe, hajdani gazdagság / emlék-nyomai. A por mint-ha / örökre leszállt volna rájuk, / de valahogy ugyanakkor kört is járna.

Egy kör a tömb körül elég / lesz. Portálra portál domborít / oszlopokat, egyetlen sötét, nem szűnő / ittlétet sugallva. Folytonos, mégis, / a félelem, hogy örök éj zsaluzza majd mind / a fény forrásait. Mily / különös, milyen különösen / kellemes, hogy az ember még épp / nem alszik, megy, mélyedéseket / vesz észre a járdán, olvassa az / árnyak eltéréseit.

Keith Waldrop: A tömb körül
(Fordította: Tandori Dezső)

Igem

Robert Mapplethorpe 1985-ben készítette alig arasznyi széles és magas fényképét a halról. Hogy milyen körülmények között, az nem tudható. De hogy a fotográfiai előzményekről tud, az bizonyos. A hal, akár szimbólumokkal telítve, akár csak önmagát jelölve, meglehetősen közönséges motívum – még az a változata is, amely most itt van az íróasztalomon.

Szokvány tördelésű napilapon fekszik a döglött állat. Hidegen, talán síkosan, de már nem nedvesen. A karikás szem kibámul a képről, s a megnyújtott szemrés (...) alakú test merev, mozdulatlan. Szenvtelen a helyzet, első pillantásra a kép triviális, bár van benne jócskán meghökkentő – de nem a papír, hanem a hal miatt – a fényjáték okán. Kínosan-precízen megosztja a képteret a megvilágítás, gyanúsán metrikussá teszi: az aranymetszés szabályának megfelelően. A bal felső rész világosabb, a jobb alsó pedig sötétebb. Talán véletlen esett rá a napfény, s lefejezte az állatot, talán sok kísérletezés eredménye ez a feltűnő vandalizmus. Így aztán az a legpontosabb, ha azt mondom: hiába homogén a fotó, hisz egységes betűrend a háttér, s van meghatározón egyedül a tengerből halászott motívum – ha van egy képrész, amelyben az írás és a hal fényben fürdik, s ha van másik, amely sejtelmes félhomályba burkolózik. Nos, erről a látványos ambivalenciáról kell beszélni.

Holott pedig arról lehetne, hogy a hal közege bizony nem a levegő, és soha nem aljzata a papír: társulásuk emberszándékú és emberönkéntes, elég drasztikusan vonultak ahhoz a humánszférába, hogy csak arra vonatkoztatható legyen e helyzet sok lehetséges jelentése. Arról is, hogy egy valaha volt élőlény milyen kiszolgáltatott tud lenni szokatlan környezetben, amikor kivájják önmagából és kolláasztulajdonságba burkolózik, nem mintha azzal bármit is visszakaphatna létéből. És az sem érdekes immár, hogy halként hol és hogyan élhetett, milyen jelentéssel bírhat az életmódja (hogy én éppen tudom – könnyű a helyzetem, bármikor levehetek egy halhatározót, értem az uszonyok változó helyzetét, a testforma üzenetét, a pikkelyek mintázatát, a szájjállást. Igaz, ezt bárki megtanulhatja. Ez egy módja az ambivalenciából való menekülésnek, a részletek hatalma alkalmasan nagy. Bár ez a felemás helyzet engem jelöl – és nem magát a vizsgált helyzetet, most például a képet). Arról is szó eshet, hogy egy kész mű – az újság – hogyan válik egy műegész részévé. Arról, hogy miféle kapcsolatok vannak, vagy teremtettek a különböző korok különböző alkotói az írás és a hal között a legkülönbözőbb művészetekben, műfajokban. S arról, hogy mindez mit mond a zsidó-keresztény kultúrkörről. Arról, hogy az írás – ez az emberi fajhoz kötött cselekvés mint önelidegenítés, mint a halhatatlanságra törés mennyire tükrözi az emberiség magára csodálkozását. A szöveg létezése érdekes is lehetne; az értelem, a megértés olyan részletek felé taszít, amelyet csak a rész tartogat számunkra, és az egész természetéhez nincs nagy köze.

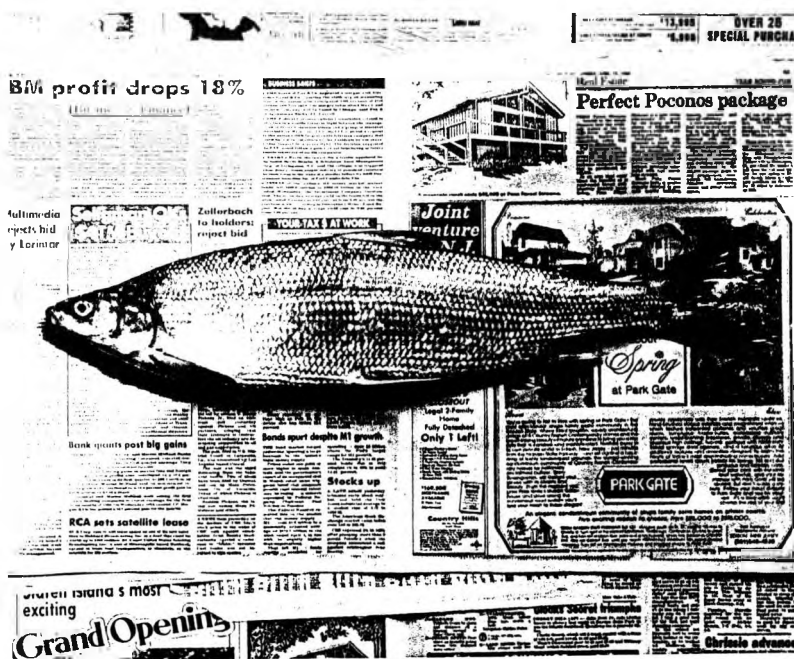
Mapplethorpe hala épp csak visszaül – azért, hogy a választhatóság sza-

badságát mutassa mindezek helyett, mert állítja, a valóság nem fontos, de az a gondolkodási mód igen, amely a valóságot megismerhetővé és eltaszíthatóvá teszi. (Ez lenne az a pont, ahol a fotót is műtárgynak lehet mondani? Ez.) Az itt-létben a díszletek és azok belakottsága mellett ott kell lennie annak az értő és értelmező lakónak, akit mi leginkább, esendő-szemlélődő mivoltunk jóvoltából, a helyzetekbe ki- és belépő embernek képzelünk el. Aki egyszerre van fényben és árnyékban, s ráadásul ő a fény és az árny is, mert maga az, aki kivilágítja vagy sötétségbe vonja önmagát. Egyszerre sok irányban is lehetünk érvényesek – különösen ha nincs végcél, eredmény, termék, s afféle teljesítménykényszer, ami feltétlenül szocializálná a produkciót. (Tehetünk-e a kommunikációról úgy alapvető megállapításokat, hogy magunk nem kommunikálunk?)

Az ambivalencia létezésünk lényege. Minden tapasztalatunk ambivalens. A mértékére hívja fel figyelmünket e brutálisan csupasz fotó. A fény-árnyék határvonala láthatólag megmetszi a képet, és azt teszik, igaz, már csak az észleletünkben – miközben ritmust keltenek – az ábrázolt motívumok is. A döglött hal élőből élettelenre váltan határoz meg egyetlen irányt, s a mindennapi használatra való (a rafinált technikákkal a kézírástól végleg elidegenített) nyomdatermekből pedig az élettelen mutat ki az élőre, és természetesen nem azonosul az előzővel. Még csak nem is közömbösíti, vektoriálisan sem adható össze. Mi mástól lehetne ennyire átjárható az emberlétet magába foglaló világ, ha nem gondolkodásunk említett sajátságától? Az életről és a halálról végül is nem lehet közösségi tapasztalatunk, mindkettő olyannyira erőszakos.

Mégis az emberi nemhez – alfánkhoz és ómegánkhoz – jutunk, akárha az Írástól (az elidegenített tudástól, amely csupán a tudás létrehozója felett rendelkezhet hatalommal) közelítünk, akárha a Haltól (amelyre irányul minden meg-

ismerési ak-tus, és ami bármi szándék ellenére önálló és független marad). Nem véletlen. Mindkettő csak ott, azon a térre-nyumon érvényes, ahol közös halmazt képezhetnek, és egyként szavaznak igent – természetesen öngazolásként – az emberi ambivalenciára.

Kagyló

Ezt a kétarasz hosszúságú, egyarasz széltű, kívül rücskös, belül rózsaszín-márványosan sima tengeri kagylót 1971 húsvétvasárnapjának hajnalán emeltem föl a Grenada szigetét nyaldosó Karib-tenger 12 méter mélységű padozatáról. Megpattant fülemben egy ér. Társam, Joe Cholmondeley, a helybeli néger halásztársaság vajdája megmutatta, hol kell meglékelni a kagylót, hogy az állat föladja a tapadást, és kagylóleves-lakóvá válhassék. Én paprikást főztem belőle, mert magyar voltam, kis wigwamom vendégei: Wera, Wilmos, Wicuska ugyancsak magyarok.

(Woltak)

„Mr. Paku”, mondta Joe Cholmondeley, és szákjából elővarázsolt tizenkét kagylót, „szállodája büszke lehet arra, hogy húsvétvasárnapon, Urunk Jézus feltámadásának ünnepén tizenkét kagylót szolgálhat föl előkelő vendégeinek. Ahány kagyló, annyi apostol.”

Mr. Paku: „Joe. Akkor már eggyel kevesebb volt az apostol. Mert hogy egyikük elárulta volt az Urat. Éppen ezért harminc féldollár túl sok eme taplólábúakért, bármilyen jó sztekkát készít belőle Luigi, a szakács. Tíz dollárt adok, az egészért.”

Joe: „Ráadás képpen itt az öt hal is, amit megszigonyoztunk. Dorádó, lepkeszárny, guppy, angyalhal és egy kölyökcápa. Tizenkét dollár.”

„Nem akarom maga elől elenni az ebédjét”, így Wicuska, torkig csúsztatván a rugalmas kagylótest legutolsó fokhagymás, paprikás, tejfölös recéjét. Wera, Wilmos és a Wéresfülű halász épphogy belekóstolhattak a bográcsba, Wicuska willámgyors wolt, kagylóewésben werhetetlen.

A világtól távol van egy kis száletli, egy világvégi ház udvarra néző falához ragsztva, s mivel fedele úgy ereszti át a fényt, mint a szentségre kiválasztott szűzek az isteni sugárzást, ha van, ki nézze, s ki nézi – ha van szeme hozzá –, kilát innen a világmindenségre. HÉJ VAGYOK, jelenti magáról nyelvetlenül, lényének milyenségét csont és mészkőhasonlatokkal publikálva, ÉLEK, HOLOTT CSAK PÁNCÉLOM, A MEGCSONTOSODOTT, KILUGGATOTT, KILÚGOZOTT, NAPSZÍVOTT TRANSZFORMÁLT *ELLA IN A CELLA, CALCIFICATA* – hogy tárgy lennél? Hatalmas hamutartó? Avagy hatszor hatszillagos kikristályosodott szoborforma? Üveggömbvilág. Ilyen volt a tenger. Izomtest vala a járgánymotor, az agy megduzzadt ideg, két cső a bél és a szaporodó szerv, himbálódzó tapadás a szerelem. Egy meglékelte ladik – lélekvesztő – kapálódzó kreatúráját elnyeli dús közegünk. Körültapogató: az oszló test élelem. Furcsán törik a fény odafönn, s a kagylólét két skálája lehetséges: a kifinomodás vagy az elmeszesedés. A finomodás során élesebb lesz a széled, szélesebb az éled; a hangok megnőnek, megsokasodnak. Magadba gyűjtöd – mindig is ott volt, de most megzenésítéd! – a tengert. Hallatni hagyod

a viharokat, a bálnák távoli szirénáit, a delfinek csengőhangjait. A halcsontropogást cápa fog alatt. Sordino. Most csak – élő csáp, érezve látó rost – szintérezve, alakot sejtve tapogatunk. A hatodik filum, a teremtéstervben megmaradt idő és evolúciósávjában, ha úgy tetszik: más fajok elgaloppozták magukat. Ki a közegből! Föl a fára! Föl, föl, a vékony magas lébe, hol a melegtest, honnan a tüzeztet levilágít, hozzánk küldi sugarát, a tengerfenék padkahomokján finom barázda a léptünk, megannyi csapás, megannyi üzenet.

– Evett-e már, drágám, mediterrán kagylólevest?

– Hát kirántott karib kagylót, kannibálmód-on/ra?

– Fokhagymával, szerezsendióval?

AMI A DIÓBÉL A DIÓNAK, AMI AZ IZOMTEST A KAGYLÓNAK, AMI A LÁGYHÚS A HOMÁRNAK, AMI A LEGÉNYSÉG A VÁRNAK.

500000000 kan/nőstény-nibál, ki túléléséhez másokat szétcibál. Ha át nem gyúrnánk, Himalájánál magasabbak lennének az ex-crementum hegyek. Ha nem lennének madarak, mindent belepnének a legyek. Kagylókérdés: halló! Van valaki odafenn, odabenn? (Vagy aki volt, az odafönt, odabent elmeszesedve pihen?)

Aztán, egy nap, jöttek az üzenetek. Nem álmokról van itt szó, nem ábrándozásról, nem képzelgésről. A kagylóhéjak nem költők és nem pszichopáták, nem vallásmegváltók és nem; „Wilmos megbetegedett”, üzente Wera, a kagyló lukán keresztül, mert csak fel kellett emelni és fülhöz szorítani a kilónál súlyosabb tárgyat, hogy áthalljuk Wera panaszát és Wilmos hörgő, sipákoló lélegzetvételét. „Aki a kagylóhúsból eszik, örökké él”, suttogetta Wicuska, kit tawaly temettek el, Ausztráliában, hol beállt az ősnép ősnylewét kutatni, mindez azonban nem segített mellrákján. „Itt Joe Cholmondeley!” „Aha”. „Hall engem, Mr. Paku?” „Aha.” „Keresztbe-kasul fölszántottuk a tengert... mármint a padkát, az öböl alatt...” „No és?” „Eltűntek.” „Mind egy szálíg?” „Mind.”

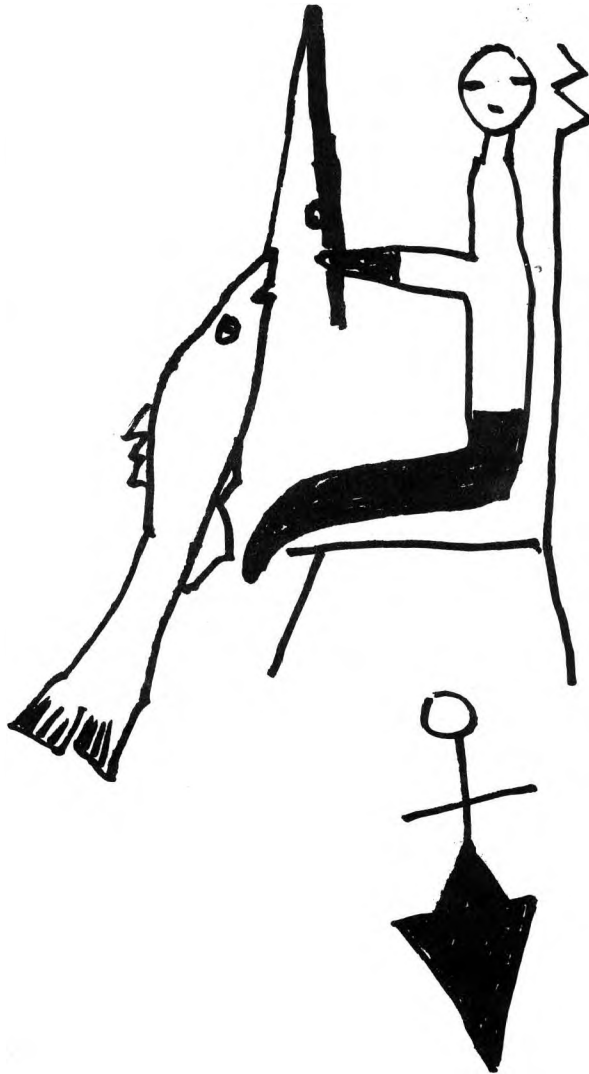
A kagylódzsemborít a Főnix Parkban tartották, mindenki hozta a maga kagylóját s a hozzátartozó történetet. Voltak zsebben utazó apró gyöngyház-kagylók, tüskés sündisznókagylók, kakukk-kagylók, melyekben egykor rák lakott, akváriumban lakó talpaló eperkagylók, elhagyott osztrigaházak, folyami kagylók, vongolék, tapicskó-kagylók, és volt egy hívalkodó velencei kagyló, ki magával hozta kalmárát és gyöngyét. Wicuskát nem lehetett távoltage, belengte a gyülekezetet. LE KÍVÁNOM LEPLEZNI A VILÁGVÉGI HÁZ LAKÓJÁT – virított magát a velencei osztriga – AKI HELYZETÉNÉL FOGVA A VILÁGMINDENSÉG TELEFONKAGYLÓJÁNAK KÉPZELI MAGÁT. Kagylónk nem azért nem válaszolt, mert szája, nyelve, szerves anyagú teste sem volt már, hisz szájalni jeltelen jelbeszéddel is lehet, a lény pusztá léte, alakja, formája, állaga is beszéd, hanem azért nem válaszolt, mert gondolatban már megcáfolta a vádakát s ugyanakkor igazat is adott azoknak. – Nincs világvégi ház. Minden ház a világ kellős közepén van, minden tárgy és minden lény ugyanúgy.

– Ellentétben a korábban gondoltakkal (a kagylók évmilliárdok óta maguknak szűrték a tengervizet már, amikor egy nap dísz tárgyszámba vetettek), a föld, ahol a tenger, s a tengerben a kagyló él, a föld nem kagylóalakú.

– A föld kerek, mint a *puffy fish*, mindazonáltal nem a tejút szélén helyezkedik el, mint valami föltételes megálló, hanem a dolgok legeslegközepében van.

„My dear friend, I would like to buy this shell”, szölt egy sárga, töpörödött citromra emlékeztető öreg hölgy egy totyakos, pápaszemes úrnak. „It is not for sale”, válaszolta az öregecske, s egy apró szarvasbőrdarabkával megdörzsölte a kagyló rózsaszín bejáratát. A kagyló halkan duruzsolni kezdett, mint amikor egy számítógép bekapcsol és jelzi: munkába állt. A kagyló fölemelkedett, a bal fül irányába. A citromnyi hölgy és a pápaszemes úr egyszerre dugták oda bal fülüket.

„Itt Wicus és Wilmos beszél. Klassz dolog a nirwána. Ma érkezett Mr. Paku. Joe még kergeti a halakat. De a kagylók java már átköltözött.”

Aranyhal – a kék-vörös éjhomály fölött

Hívószavak Klee követéséhez

A KIOLTOTT KÉP

Az *aranyhal* (1925; 48,5 x 68,5 cm) Klee egyik legegyszerűbb, első látásra is áttekinthető, mégis kifürkészhetetlennek tetsző műve. A csaknem középpontosan szimmetrikus képet vízi jelenet szegélyezi: a mélykék hínárféleségek, zsúrlók és hullámfodrok között kisebb vörös halak úsznak. Középen, széles sötét sávtól övezve, világló sárga halóriás honol. A fehér foltokkal telehintett fekete háttér előtt a három alapszín mozgalmas egyensúlya teremt harmóniát. A festményt a színek és formák, arányok és fények körkörösen kiegyenlített feszültsége uralja.

Mégsem megszokott csendéletet vagy vízi tájképet látunk. A nézőpont éppoly szokatlan, mint amilyen nyugtalanító a kép rendje és belső nyugalma. Alighanem ez a vonása is kihívóan hathatott egyik tébolyult nézőjére: ugyanis – a hamburgi Kunsthalle teremőrének elbeszélése szerint – savval locsolta le.

HAL-E AZ ARANYHAL?

Klee-nél a mű-elnevezések nem irodalmias témaközelítések, de nem is egyszerűen a nyilvántartási gyakorlat megkönnyítésére hivatott jelölések. Képcímeit hol költői erő hatja át, hol iróniával telítettek, hol meg paradox jelentésekkel játszanak. A nevek mögött egy szellem áll, aki az alkotás utolsó aktusaként a szavak szellemi terében kijelöli azt a helyet, ahonnan a kép szemlélendő. Hasonlóan az ikonfestészethez, ahol a kép a névadással, a felszenteléssel nyeri el hierarchikus helyét. Az *Aranyhal* esetében a név ránézésre teljesen „fedni” látszik a képet: halforma aranyszín tölti be a kép terének tetemes hányadát. Tüzetesebben szemügyre véve azonban kételyünk támad: aranyló halat látunk-e valóban, az akváriumok, netán a mesék és mondák aranyhalát, vagy esetleg valami mást? Ezirányú kételyünk még tovább is mehet, és azt is kérdezhetjük: hal-e egyáltalán az, amit látunk, és arany-e, ami e képen fénylik?

A HALSZEM SZEMLÉLETE

Kitartó nézés során előbb-utóbb az a belátásunk támad, hogy nem emberi nézőpontról szemléljük a képen feltárt látványt. Anélkül, hogy ismernünk kel-

lene Klee munkásságát – melyben a legkülönbébb nézetekig „ereszkedik le”, vesz fel ásványi „szempontokat”, növényi „létszemléleteket”, egészen elemi perspektívákat, vagy emelkedik a kozmikus kilátásokig – rádöbbenünk, hogy mélyvízi nézőpontról, egy hal szemszögéből szemlélődünk. Úgy látunk, ahogy egy hal emel(het)i tekintetét az „égre”. Így aztán a távlat, a magasság és mélység kérdése kissé másként mutatkozik. Érthetővé válik a szimmetriába hajló szerkezet, a minden oldalról a centrum felé tartó háttér, és az „aranyhal” értelme is más megvilágításba kerül.

ÚJJÁSZÜLETÉS VÍZBEN

A kép kivágata nem ablak környezetünk képzeletbeli falán, mint ahogy nem is akvárium. Sokkal inkább olyan alkotmány, amely a tekintet metaforikus megemelésére szolgál. Ezt a hatást azonban egyáltalán nem „emelkedett” nézőpontjánál vagy „magasztos” tárgyánál fogva éri el. Ellenkezőleg: a képet követve előbb le kell merülnünk a vizek mélyére és onnan kell felemelnünk fejünket. Át kell mennünk – érzékelésünk és értelmezésünk – elhalasztásán. Azaz: egy alámerülés erejéig a metaforikusnál erősebben kell megváltoztatnunk az életünket: nemcsak lelki szemünkkel kell követnünk szárnyas szavak szólítását, hanem testi szemünk láttára: képletesen alámerülve a vízben és halként újjászületve.

ELHALASÍTÁS

„Tegyük – Klee alkotói vallomásának intencióját követve – egy kis utazást a jobb megismerés honába”. Ehhez előbb a hal szemének (és némileg elméjének) optikájával kell szétnéznünk. Miközben természetesen képtelenek vagyunk teljesen elfeledkezni tulajdon emberi szemléletünkről: halomorfizmusunkat antropomorfikus hullámok járják át. Szinoptikusan szemlélődünk. Egyidejűleg két különböző magasságban, más és más metszetben látjuk egyazon létszelet megjelenését. A kép irányzósíkja az égre vezeti tekintetünket. Tudományosan tágított embertekintetünk égi testekkel és végtelen távolokkal telítettnek tudja az eget. Izzó gömbnek a csillagokat, és iszonytatóan hidegnek a köztük tátongó teret. Egy hal – hétszáz méteres mélységen innen, ameddig leszüremlik a fény – vélheti HAL-HÉLIOSZnak a víztükör fölött újra meg újra átvonuló Napot, hisz a hullámok fénytörésében alakja megnyúlhat, akár napkárásznak is látszhat. A vizek lakóinak minden víz; a levegőóceán és a tértenger közt számukra elhanyagolható a különbség. Ahogy epifániák nyomán eleink az istenek szakállára vagy ábrázatára is emlékezni véltek, úgy egy hal is vélheti pikkelyekkel és uszonyokkal felszerelkezetteknek az égi testeket.

ÚT ÉS VISSZAÚT

Reménylett utazásunk első felét már megtettük: a kép útmutatásait követve eljutottunk egy elemi, kezdetközeli szerves szemlélethez. Nézőpontváltásunk

így az időben is visszavazetett, nemcsak az élő világ keletkezéstörténetében, hanem a szemlélet és a szellem történetében is. A kép hívását követve úgyszólván az idő és a tér mélyéből meredünk a magasba. A szélvédőként is szolgáló képtábla mögött, villanásnyi idő alatt végigszágulhattunk a vallástörténet viszonytagságos útjain, és eljutottunk a kifürkészhetetlen kezdetekig. Ahol alakzatok vetülnek alakzatokra, állatábrázolatok kereszteződnek más állat- vagy emberábrázatokkal. Ahol az animális történet terébe lépünk; ahol állat- és előember-szemmel látunk.

IKHTHŰSZ

E ponton elkerülehetetlenül meg kell állni. Ebbe az irányba út nem vezet tovább. Visszaút azonban többféle is van: el lehet fordulni a képtől és tovább lehet menni, de hátrébb is lehet lépni. A hátrálás azonban képletesen értendő: olyan szellemi műveletként, mely az alakzatok egyszerű azonosításánál messzebbre vezet. És abba az absztrahált térségbe visz, ahol a formák jelekké finomodva vonatkozások jelentésteli sűrítményeit hordozzák. Ez a lépés már a visszút része. Az előidők egynemű időtlensége mintegy harmincezer évvel ezelőtt ért véget. Az ember azóta használ jeleket; egyszerű vonásokat, elemi képeket. A két körív-ből kirajzolódó hal ettől kezdve jelentések sokaságát hordozta.

Mintegy kétezer éve a hal kimeríthetetlen vonatkozásgazdagságú jelképpé vált; a keresztény kultúrkör középpontját jeleníti meg: Krisztus-szimbólum. Görög nevét (IKHTHŰSZ) az ókeresztények Jézus – rejtett – nevének rövidítéseként értették: Iesousz Khrisztosz, Theou Űosz, Szótér. Jézus Krisztus, Isten Fia, Megváltó.

SZIMBÓLUMOK VIGASZTALJÁK A SZELLEMET

Egyedül e kép ismeretében talán túlzottnak tetszene a következtetés, hogy *Az aranyhal* e szimbolikus jelentésnek is hordozója. Azonban Klee jónéhány képe – így az *Um den Fisch* –, különösen pedig az egy évvel később, 1926-ban keletkezett *Krisztusa*, és számos megnyilatkozása alapján aligha lehet kétségünk efelől.

Az aranyhal lehetséges nézeteinek két végétét az elemzésben külön tartottuk. A kép azonban együtt, egyesítve hordozza e jelentéseket, melyek a nézés során át-meg-átjárják egymást. Megengedve azt is, hogy nézői esetleg csak egyik, közvetlen képi jelentésrétegét érzékeljék. Az alkotói szándék azonban ennél teljesebb; Klee – alkotói vallomásában közreadott – szavai szerint „a szimbólumok vigasztalják a szellemet, hogy beláthassa: számára nem a földi lét az egyetlen lehetőség”.

Kifürkészhetetlen

„Man enters into ethical world
through fear and not through love.”
Joseph Campbell

Miképp az egyes szimbólumok többsége egymással ellentétes jelentéseket hordoz, maga a szimbólum szó is kettős jelentésű. Mai, általános érteleme szerint olyan jel, amely magába foglalja az idők során egymásra rakódott jelentéseket; a partikuláris mögé hatol, az egyetemeset igyekszik megragadni, nem mint egyéni képzelgést, hanem mint élő, organikus tartalmat. Sokféleképpen értelmezhető, egymással ellentétes jelentéseket ölel át; megfejtőhöz és megfejtendőhöz egyaránt alkalmazkodik. Gyökereinél igyekszik megragadni a valóság látszatra talán nem, de ellentéteiben legtöbbször összetartozó elemeit. Mint a pontosan megfogalmazhatatlan, a valóság olyan aspektusait tárja fel, amely minden egyértelműség köréből könnyen kicsusszanhat. Pseudo-Dionysius Aeropagitas negatív teológiája szintén az emberfölötti egységét állítja; feltehetően Platón barlang-hasonlata nyomán gondolta, hogy ami érzékeinkkel észlelhető, az annak visszatükröződése, amit tudatunk felfogni képes. A szimbólumok esetében is a valóságos vagy a képzeletbeli, de a nevéen nevezett egyedi képviseli az általánost. Az esetleges különbözőségeket magába foglaló *általános összetartozás* mégsem szükségszerű. Yeats úgy véli, hogy egy szimbólum az egyes, egymástól függetlenül létező energiákat éppúgy életre tudja kelteni, mint a természet határtalan emlékezetét.

A szimbólum (szünbolosz-symbolum) eredetileg olyan *megkülönböztető- és ismertetőjel*, amelyet a különféle, egymástól elhatárolt vagy titkos közösségek tagjainak azonosítására használtak; a hangsúly a *másságra*, a mindennapitól *eltérőre* esik. Nem feltétlen átjárható terület tehát a szimbólumok világa; mint igazoló jel a másságon belüli összetartozást, a közös szemléletet hivatott felmutatni; az érzéki tudatává alakul. Míg a szimbólum általános értelemben a pontosan meg nem fogalmazhatót helyettesíti, a szó etimológiája főként az erkölcsi kategóriák kialakításában játszik fontos szerepet; nem az őt létrehozóra figyel. Létrejöhet egy olyan hierarchia, amely a *többihez képest* akarva-akaratlan szubjektív jelleget ölt, amely a közösség minden egyes tagja által elfogadott törvényekre épít.

Minden szimbólum egyfajta mássággal szembesít: az azonosságot állító „mitológiai” szimbólum az ellentéteiben is megvalósuló egységet hirdeti, míg a különbözőést kiemelő „vallási” értékkel, erkölcsi célzatú. Az előző magunkra hagy, a *tőlünk független* másság lehetőségét mutatja fel; az utóbbi inkább irányít, bizonyítani igyekszik a *miattunk* létrehozott másság fontosságát, magyaráz, erkölcsi korlátokat állít – megvalósulhat a különbözőségen alapuló összetartozás.

A mítoszok nem értékelnek, nem hivatkoznak; a hagyomány folyamatossá-

gának fenntartását és továbbadását tekintik fő céljuknak; szimbólumaik világképük statikus csomópontjai. Másképp gondolja mindezt a Biblia, amely értékkel, kijelent-kinyilatkoztat, az emberre hivatkozik. Erőtéljességéből fakadóan olyan hagyományt hoz létre, amely az emberek figyelmét a túlvilág felé irányítja. Kierkegaard szerint a külső, látható világ a közömbösség törvényének engedelmeskedik, „itt minden azé, akinél éppen van”. Csak a belső, szellemi világban uralkodik az örök, isteni rend.

A miszticizmusra hajló William Blake a jó és a gonosz szakrális kettősét a Jó és a Rossz szekularizált és szimbólummá emelt fogalompárjával váltja fel a *Menny és Pokol házasságában*: „Ellentétek nélkül nincs haladás. Vonzás és Taszítás, Értelem és Erő, Szeretet és Gyűlölet: ezek kormányozzák az emberi létet. Ilyen ellentétekből fakad az, amit a vallásos szívű Jónak és Rossznak nevez. A Jó a tétlen, s az Észnek engedelmeskedik. A Rossz az Energiából fakadó tevékenység. A Jó a Menny, a Rossz a Pokol”. Szimbólumai átfogják az istenit és az emberit, a természetfelettit és a természetit, az általánost és az egyedit, a jót és a rosszat, a segítőt és a hátráltatót... Hogy melyik jelentésük kerül előtérbe, ez ma már kizárólag a kontextuson és a szimbólumot feloldó alanyon múlik – hasonló ez Iason és a kígyó, Szent Margit és a sárkány, vagy Jónás és a cet történetének képi ábrázolásaihoz, ahol a hal alakjában megjelenő lények gyomrába vezető út megkülönböztethetetlen a kifelé vezetőtől, ahol az oltalmazás vagy büntetés kérdése eldönthetetlen.

A vizek uralójának, az élet őrzőjének, a hal általános szimbólumának jelentése sem egyértelmű; az egyiptomi misztérium-vallás szerint a hal Ozirisz falloszát jelképezi – hatalmas mennyiségű tojásai szinte minden kultúrkörben a termékenységre utalnak. A hieroglifák tanúsága szerint mágikus erővel rendelkezik a halat ábrázoló amulett; viselőjét megvédi a vízbefúlástól, a halászoknak szerencsét hoz – segítséget nyújt egy idegen közegben. Egyiptomban ugyanakkor még ma is megvetik és gyűlölik azt a halfajtát, amely a hagyomány szerint megette Ozirisz falloszát. A görög mitológia Poszeidónt mint a tengerek urát, Afroditét mint a szerelem és termékenység istennőjét, Orfeuszt pedig az emberek halászaként azonosítja a hallal. A buddhizmus Buddhát, a kereszténység Szt. Pétert illeti az emberek halászja megjelöléssel. A zsidóság is mély gyökerekkel kapcsolódik a hal szimbólumához; az egyiptomi kivonulás, a Peszách ünnepének ideje Adar, a hal hava. A kereszténység mint Krisztus titkos jelét – Iesous Christos Theu Huios Soter (ICH-THUS) – használta az keresztényüldözések idején.

A Bibliában sem egyértelmű a hal szerepe: Tóbiásnak több ízben segítségére volt – húsával táplálkozott, májának elégetése következtében az Istennel való egyesülését gátló gonosz lélek ereje megtört; atyja egy hal epéjétől nyerte vissza szemevilágát... Az Újszövetség szerint az elmaradt adót Péternek olyan státtal sikerült megfizetnie, amelyet egy hal szájában talált. A hal fenyegető, de ugyanakkor oltalmazó tulajdonsága kerül előtérbe Jónás könyvében: Jónást a cet (egyesek szerint az első nevének nevezett állat a Bibliában) elnyeli, mivel a próféta vonakodik Istentől kapott parancsát teljesíteni. A végveszélyben lévő hajóból tengerbe vetett Jónás szempontjából ez a figyelmeztetés egyúttal segítséget is jelent, mivel a cet gyomra – amely ez esetben az alvilágot is jelenti – megóvta a külső veszedelmektől. De ez már a vizek világa, amely távolságtartó, távolságot betartató, de talán épp ezért vonzó és kihívó. Annak ellenére, hogy kapcsó-

latba léphetünk vele, megmerítkezhetünk benne, mindvégig idegen, misztikus, emberközeli és ember-idegen, vonzó és taszító, megismerésre készítő és kiismerhetetlen marad, uralkodik rajtunk, holott meghódítani szeretnénk.

Melville Ahab kapitányának bosszúvágyát sem csupán az indokolja, hogy „csonkaságát csonkítással” torolja meg; Moby Dick nem egy a sok közül, ő a Fehér Bálna. „A széles vízi világon átfutó hírek egyre növekvő kötete, a Fehér Bálnáról széthintett szóbeszéd végül mindenféle beteges gyanúkat, természetfeletti hatóerőkről suttogó, félig kifejlődött magzati sejtéseket is magába szívott, és ez később olyan új szörnyűségekkel ruházta fel Moby Dicket, melyeknek nem lehetett forrása a látható világ”. Ez az akár ismerősen is kiismerhetetlen, akár megtapasztaltan is megtapasztalhatatlan teszi Moby Dicket szimbólummá. „Minden látható tárgy csak kartonálarc (...), mindenkoron (...) egy ismeretlen, de gondolkodó valami alakítja a vonásokat a nem gondolkodó álarc mögül. Ha az ember ütni akar, üssön az álarcon keresztül! Hogy juthatna ki a rab, ha nem törné át a falat? Nekem a fehér bálna a fal, amelyet élém tettek. Néha azt hiszem, nincs rajta túl semmi. De elég ő maga is. Terheket rak rám, elborít; vérlázító erőt látok benne, kifürkészhetetlen rosszindulattal átszöve. Főként ezt a kifürkészhetetlen valamit gyűlölöm...” És Ahab veszt: a szimbólum és a konkrétum határán álló *valamivel* szemben rossz utat választ: a rab nem csak úgy juthat ki börtönéből, hogy áttöri a falat, legalább ekkora eséllyel indul, ha fondorlattal próbálkozik, ha az észre támaszkodik az erőszak helyett. Ám a saját közegében sérthetetlen Moby Dick eredendően a külső világból érkezők fölött áll; a végső összecsapás kimenetele többek szerint nem lehet kétséges: „...még nincs késő (...), hogy abbahagyd. Lásd, Moby Dick nem keres téged. Te, te vagy az, aki eszeveszetten keresed őt.”

A Fehér Bálnáról Borges a Képzelt lények könyvében a következőket írja: „Van egy történet, amely sok tájat és kort megjárt már; arról szól, hogy néhány tengerész egy névtelen szigetre vetődik, ám az később eltűnik a mélyben, s ők odavesznek, mert valójában élőlény az a sziget. (...) Különös, hogy a legenda első változata megcáfolja a történeteket (...): »ami a Szaratánt illeti, én még nem találkoztam senkivel, aki azt állította volna, hogy saját szemével látta. Néhány tengerész elmondta, hogy olykor eljutottak egynémely tengeri szigethez, melyen erdők, völgyek és sziklarepedések voltak, s nagy tüzet raktak rajta; midőn a tűz elérte a Szaratán hátát (...) a tengerészekkel és a rajta lévő teljes növényzettel elkezdett az úszni (...), úgyhogy csak az maradt életben, aki elmenekült...” Egy tizenharmadik századi szöveg szerint „megláttunk a tengeren egy szigetet (...), s partra szálltunk (...), és akkor megmozdult a sziget... Szent Brendan hajóútja is ezt a történetet visszhangozza: »...s akkor tovább hajóztak, majd hamarosan megérkeztek ama földre (...), hogy vacsorát főzzenek... S midőn már jól égett a tűz (...), egyszerre csak megmozdult eme sziget... Az *Exeter könyv* című angolszász bestáriumban bálnaként jelenik meg ez a veszedelmes sziget, s az »álnokságban jártas« jószág szántsándékkal rászedi az embereket. Azok táboroznak a hátán, s ott pihénik ki a tengeri munka fáradalmait; az Óceán Vendége egyszerre csak lebukik a víz alá, s megfuladnak a tengerészek (...) A bálna (...) szimbólumjellegét a tíz évszázaddal később keletkezett Moby Dickben is megőrizte.” A 15-16. század környékén a térképek feltehetően e legenda nyomán jelölték cethalakkal az úszó szigeteknek gondolt földrészeket; tengerész-félelem kísérte az ismeretlen világ felé vezető utakat.

Más, idegen világ a legtöbbször Leviatán, Uroborosz vagy a sárkány alakját öltő hal-szimbólumok világa is. Valószínűleg több létező egybegyűrásából keletkezettek és válhattak sokjelentésű szimbólummá; megismerhetetlenek, kifürkészhetetlenek, még segítő voltukban is félelmet keltenek. Nem tapasztalati jelenségek; leginkább vallási, mitológiai vagy misztikus ábrázolások és szövegek szereplői – a metaforizáció eszközei. „Végül, keleti irányban, tüzes taréj tűnt fel vagy három foknyira a hullámok fölött. Lassan emelkedett, mint egy arany szirtsor, majd két izzó karmazsinvörös gömb villant fel – a tenger füstgomolyagokban menekült előlük. Most ébredtünk rá, hogy a Leviatán feje jelent meg; homlokát zöld és lila csíkok barázdálták, mint a tigris homlokát. Csakhamar száját és vörös kopolyúit is megpillantottuk a dühöngő, tajtékzó tenger felett – vérsugárral festette meg a fekete mélységet, s a szellemi lét egész dühével rontott felénk” – írja Blake. A látomás színhelye a senkiföldje, a Föld és az Úr határa: „Lassan, tapogatózva kúszunk le a kanyargó üregen, míg az égbolthoz hasonló határtalan mélység nyílt meg alattunk. Fagyökerekbe kapaszkodva függünk a mélység fölött...” Leviatánt, az óceánok és a káosz ősi hal-szörnyetegét mint a külső és a belső, a látható és a szellemi világ; a fény és árnyék; a jó és rossz; a férfi és a nő szimbólumát tartják számon; már az egyiptomiak és a föníciaiak is ismerték és félték. Jób könyve szerint lángok jönnek ki torkából, rémület jár előtte, mikor felemelkedik; még a hősök is megijednek, megzavarodnak félelmükben. Nincsen hozzá hasonló a földön; ő a király minden kevély állat fölött. Egyes kozmológiai elképzelések szerint ez a hatalmas hal hordja hátán a vizek súlyát; a skandináv mitológia úgy tartja, hogy az óceánok egy óriási kígyó vagy sárkány teremtményei. Nem kevésbé félelmetes Leviathán sarja sem: „Egy Rhône menti erdőben (...) élt (...) egy sárkány, amely félig vadállat, félig hal volt, s nagyobb, mint egy ökör, hosszabb, mint egy ló. A fogai élesek, mint a kard, a fején mindkét oldalon szarvak; a vízben rejtőzött, megölte az utazókat, s lehúzta a hajókat. Hajdan Galatia tengeréből került ide, s a vízikígyók legkegyetlenebbikének, Leviathánnak és a Galatiában honos, Onagrónak nevű fenevadnak a sarja...” – idézi Borges a lyoni *Arany legendát*. A gnosztikus ophiták szektája a mindenség lelkének tartotta Leviatánt, diagramjukban önmaga farkába harapó kígyóként, Uroboroszként jelenik meg. Két világ határát őrzi; a Szaturnusz körét választja el a Paradicsom körétől. A demonológia hármas felosztásában Leviatán a mélységek, Behemót a föld, Ziz pedig a levegő ura. Az ördögök hierarchiájában is hangsúlyos szerepet kap; a hét halálos bűnt szimbolizáló ördög közül ő a hatodik, az irigység megtestesítője. Az evilág- túlvilág kettőseben Leviatán a pokoli dolgok archetípusa – ősidőktől létező szörny; az elkülönülésben létező szentség közvetítője az emberek felé.

A *Pistis Sophia* és az egyiptomiak hite alapján Leviatán-Uroborosz próbálja megakadályozni a lelkek másvilági birodalomba való jutását. A világ kettős aspektusára utal, amikor testét félig sötétnek, félig világosnak ábrázolják; a jin-jang kettősségének egységét a fény-árnyék ellentétpárjával jelképezi; a férfi és a nő különbözőségében megjelenő összetartozást az androgün alakjában teszi szemléletessé. Statikus jellegén túl magába foglal minden cselekvés, minden megvalósulás előtt álló lehetőséget; az indiai mitológia rejtett és mozdulatlan, de aktivizálható Kundalini-kígyóját is. Az eredendően irracionális demonológia a világban működő erők racionális hierarchiáját kísérelte meg felépíteni; ilyen a

gnoszticizmus világképének szerkezete, hasonló kategóriákban gondolkozott Pseudo-Dionysius és az ő nyomdokain haladva a demonológus Michaélis is. Szerinte Leviatán az első hierarchia Belzebub után következő második tagja; az eretnekek vezetője, aki bűnre csábítja az embereket – a jóba vetett hittel szembeni álláspont képviselője. Más elgondolás szerint Leviatán maga a Sátán, a káosz sárkánya, akivel szemben az Isten szakadatlan harcot folytat. Egy 1200-as évek-ből származó ábrán Istent láthatjuk, amint Jézust csalétekként használja fel a gonosz szörny kifogására: félelemünk okkal lehet hatványozott. Az apokrif szövegek alapján ugyanakkor a hívők eledelévé válhat a világ végén; a Messiás kifogja a világnak végezetekor, s felosztja a hívők közt – a Jó győzedelmeskedik.

De ez már nem a mi külső és látható világunk. Ahogy Kierkegaard írja a *Félelem és reszketés*ben: „A szellem világában másként van. Itt örök isteni rend uralkodik, itt nem úgy esik az eső az igazra, mint a gazra, itt nem úgy süt a nap a jóra, mint a gonoszra, itt valóban csak az ehet, aki dolgozik, csak az talál nyugalmat, aki megismerte a félelmet...”

A Rombuszhall városa

Tegnap lesz, ami holnap volt.

(Günter Grass: *Vesztfál csevegy*)

A Rombuszhall története Gdańskban ér véget, valamikor a hetvenes évek elején, tehát *alig* egy évszázada. A kezdetet megtalálni éppoly véletlen vagy ráfogás, mint egy lehetséges véget, mivel az idő ennyire megbízhatatlanul telik. De akkor még nem tudtam, hogy ez ilyen mesés hely, ahol egy történet véget érhet. Persze, azt sem tudtam, hogy *nem a mesében élünk, annál rosszabb helyen*. Így, de nem csak ezért, fogalmam sem volt a Rombuszhallról, sem a lepényhallról, sem a kasubokról, sem a sortúzról, sem Giotheschantsról, sem Gidanicról, sem Gdancykról, sem Danczokról, sem Dantzigról, sem Danzigról. Egyedül Gdańskot láttam, az üres és elhagyatott várost.

Az, hogy Gdańskba menjünk, természetesen Maria ötlete volt. Aki harminc éves koráig nem utazgat össze-vissza, az túl hevesen vágyakozik. Vagy lassan szárad ki. Ilyet csak egy nő találhat ki, még hogy Gdańsk! Miért, máshol mivel jobb. Különb is, ott van egy isteni Pewex, ahol majdnem minden van. Olyat elképzelni sem bírsz, amit ott ne kapnál meg. Kivánc csak bármit, ott megtalálsz. Tizennégy dollárért például már valódi, piros címkés Levi's-t adnak. Vagy Wranglert, vagy bármi mást. Amit csak akarsz. Hitttem is, meg nem is, hogy van ilyen hely. Azt nem mertem megmondani neki, hogy mit is kívánok most. Biztos egy kicsit elpirultam. Szégyelltem azt is, hogy ennyire kiszolgáltatott és nevetséges vagyok. De bármennyire nevetséges az egész, a farmert is akartam, sőt ész nélkül vágytam arra, hogy végre legyen egy rendes farmerem. És sprotnit is eszünk valahol a tengerparton! Vagy sledz so gdansku-t, ez az ő kedvenc hala.

Istenem, milyen lehet a Schweppes Tonic?

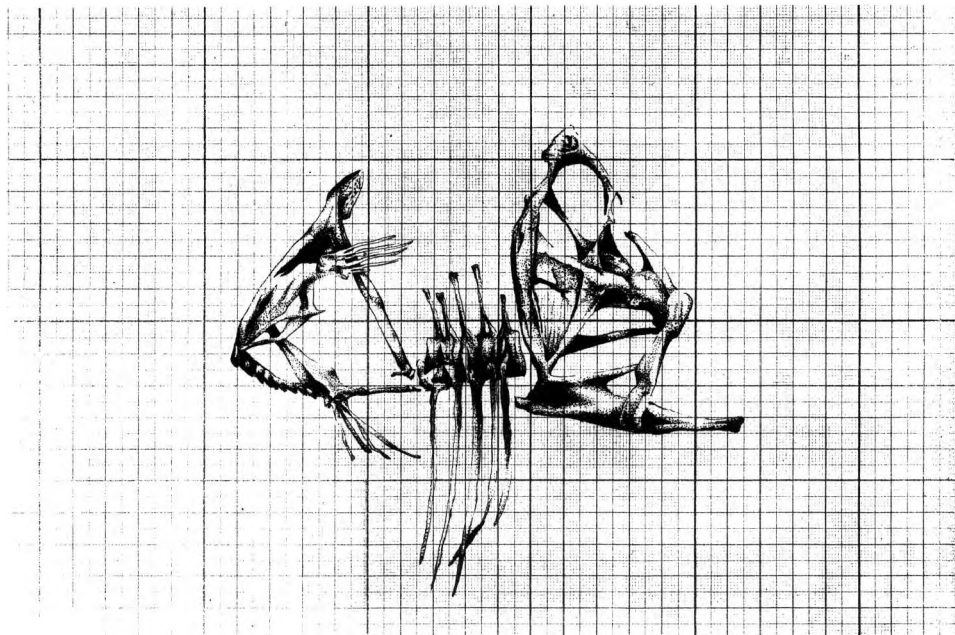
Nem köll félni, mondta apa. Ki fél. Majd úgy ülök, hogy ne legyenek feltűnő. Ne üljek gyanúsán. Általában a sarokban ülőt pécézik ki, és aki lelkesen kibámul az ablakon. Nagyon olvasni sem jó, az is elég gyanús. Húsz dollárt elrejtetni nem ügy, az szinte gyerekjáték. Azért nem gondoltam volna, hogy ennyire fogok félni. Nincs egy természetes mozdulatom, egészen be vagyok szarva, ez az igazság. A hangom is remeg, nyilván ezért szűrt ki ez az állat! „Ne játszd meg a fejed, öcsi, otthon meg a fogason alszol!” Ez jó, ezt megjegyzem. Ez is mutatja, hogy valahol ő is ember. Ha nő lennék, az életbe' nem vetkőznék le a vonatfülkében. Valami egészen durvát mondanék neki, hogy kit tapogasson meg hova nyúlkaljon. Mert a nők, úgy látszik, kevésbé félnek. Vagy jobban elviselik az ilyesmit, legalábbis Maria csak Varsó után sírta el magát.

Talán augusztusban, késő délután nem szabad megérkezni ide. Meg kéne tiltani. Ilyen üres és lepusztult várost még nem láttam. Minden pusztul és pisz-

kosszürke és mállik, a pályaudvar, az utcák, a házak, a vakolat, a kikötő, a hajók, az emberek, a gyerekek, az anyák, a lestrapált lengyel anyák. Száz éve, minimum száz éve nem építettek semmit, nincs egy ép részlet, vagy ha igen, akkor csak véletlenül. Egy város, amelyről elfeledkezett az Úr. Nem néz oda, direkt nem néz ide. Így túloztam magamban, mert hát az ifjúság csupa túlzás, ezért vagyunk annyira meghatva tőle.

Feladtam, legalább egyszer feladtam. Kár volna tagadni. Arra gondoltam, hogy ez nem változik meg soha. És nem jövök többet ide, és nem megyek sehova, majd így fogok szépen elrohadni. Aztán mégis maradtunk, a tengerpart valamiért fogva tart. Lehet, hogy aludtam is egy keveset, az ilyen helyzetekben ez könnyen megesik, de észre sem vettem a vihart. A tenger hamar tükörré simult, nyaldosta a parti fővenyt. Maria úgy farmerben belábalt a vízbe, térdig. Hallottam, hogy beszélnek. Mind a ketten beszéltek, hallottam. Sokáig beszéltek egymással, Mariának kérdőn föl-fölcsendült a hangja, a Hal apásan bízatta. Maria föl kacagott. Egy szavukat se értettem. Újra meg újra a Hal. De hiszen sejtettem, hogy kinyilatkoztat és kinyilatkoztat. És aki különben sohasem nevet, most térdig vízben állva nevetett. Milyen néptelen volt a part. Milyen messze ültem tőlük. Milyen szép volt, hogy újra nevetni tud. Min nevetett, kit? Csak ültem az üres ételhordó-csajka mellett. Kihullva a történetből.

Nem emlékszem, hogy akkor és ott hittem-e a Rombuszhálnak: *csak a mese a valóság*. Az biztos, hogy úgy örültem a maradékpénzen vett Marlborónak, mint még soha.

A Haralkovich-leányok, az Ihász-nővérek és a törpeharcsa

(*emlékmás*)

Természetesen nem így hívták őket, és másképpen sem (kivéve persze a törpeharcsát). Ám az bizonyos, hogy a Haralkovich-leányok vörösesszőkék voltak és olyannyira kékszeműek, hogy az még az Etüd fekete-fehér képeiről is szabályosan: világított, az Ihász-nővérek pedig feketék voltak és nagyon-nagyon rövidlátók. Ezenfelül szerették a konyakot, de elsősorban nem ebben hasonlítottak egymásra, hanem abban, hogy elhanyagolható időbeli eltérésekkel valamennyiükbe, sőt, egy nagyon speciális értelemben szüleikbe is szerelmes szoktam volt akkortájt lenni.

Azon a nyáron és még a következőig, bár a határokat nem merném világosan meghúzni, az idősebb Haralkovich-leányt szerettem éppen. Sárának hívták, pár, akkoriban súlyosnak számító hónappal idősebb volt nálam, és a maga rártarti, pökhendi és odaadó módján, azt hiszem, nagyon szeretett engem. Azon a nyáron – meglehetősen giccsesen – én, az idősebb Haralkovich-leány meg a fiatalabb Ihász-nővér épp tizennyolc évesek voltunk. Ők ketten, Sára és Éva osztálytársaim voltak a szülővárosukként emlegetett óriási falu akkor pontosan 175 éves gimnáziumában, és én felettébb érettnnek, bábornak és szerencsésnek éreztem magam, amiért (némileg elnyúló tavaszi hezitálás után) oly sok valóban bimbózó lány közül, a rendíthetetlenül félénk Ihász Éva helyett, a híres Haralkovich-lányt választottam. A lányok egyetemre jártak vagy készültek, én pedig úgy gondoltam, a nagyváros előtt – szükségből, de szerencsére – teszek egy rövid, de felettébb férfias látogatást a Magyar Néphadseregben.

Hogy világos legyen: azon a nyáron olyan rettentő meleg volt, hogy emlékezetem szerint fehér volt az ég, öt méteren túl mindenfelé remegett a levegő és a hallgatag madarak időnként lepotyogtak a fákról.

A Tisza egy jobboldali mellékfolyójának körülbelül két méter széles holtága mellett a Haralkovich-szülőknek valami titokzatos módon sikerült megszerezniük egy közepes korú és méretű villát. A Haralkovich-lányok rajongott apja szerint a villa a helyi mondákban elmaradhatatlan Wesenbach-família egyik rosszéletű, s később rejtélyes körülmények között megcsonkított sarjái volt, aki ide, folyóparti pihenőházába hívogatta nagytestű szlovák kedveseit, szerelem-

mel, erőszakkal. Haralkovich története csak feleségét tartotta folyamatos, patinás izgalomban (utólag élek a gyanúperrel, hogy más nem is volt a célja), mi mindenesetre hamar napirendre tértünk fölötte, bár az állítólagos csonkító tót lánnyal azonos nevű, édesen pösze, fiatal Haralkovich-lány, Mari, és az idősebbik Ihász-lány, Zita, a medika, gyakran visszatértek rá.

A folyamatosan szem előtt tartott erkölcsrendészeti szempontok miatt sátorban laktam, de a kisportolt testű Haralkovich-szülők, bölcsességből, álszentségből vagy szeretetből szemet hunytak amerikai cigaretta- és whisky-készleteik megdézsmálása, valamint és elsősorban lányuk, sőt lányaik éjszakai, tegyem hozzá – felerészben – ártalmatlan látogatásai felett. Egyébként szótlan voltam, amit csak a szülők nem értettek, szégyen, nem szégyen, akkor tanultam úszni (sikertelenül), Haralkovich Ferenc pedig horgászni tanított, bár az általa nem olvasott *Tüskevár*ból szerzett ismereteimmel néha azért sikerült meglepnem. Reggelenként kihajóztunk a lányokkal az élőág egy baráti stégjére, napoztunk, akkoriban még több bronzolajat fogyasztottam, mint alkoholt, és vezetésemmel épp akkoriban tértünk át a századfordulós amerikai realisták olvasásáról Truman Capote-re. Időnként barátaink jelentek meg, akiket többé-kevésbé elvettem filléres pókerben, majd röhögve figyeltem, amikor a Haralkovichoknak tett udvarlásukkal, netalántán pillangózva próbáltak lealázni. Csókolóztunk, mint a nyulak, és éltünk, mint hal a vízben.

Esténként lezuhanyoztunk, tiszta ruhát vettünk (fiatalembereknek az OTA-FUKU Made in Iran feliratú kőkemény műanyagpapucs, lányoknak a döbbenetes indiai gézruhák jelentették az idétájt a nyári módi csúcsait) és vacsora után (az evezőket én forgattam, feledtetni vélve az úzás terén hemzsegó hiányosságaimat) áteveztünk a túlsó partra. Bár az idegenforgalomra berendezkedett pincérállomány néhányszor megengedte magának az obligát tréfát (Konyakot! Milyen márkát? Óóóó, Szkander bég, vagy... Lánchíd! Nem úgy értem: Szőlő Márka, Meggy Márka stb.), Zita, a medika általában hatékony volt. Visszafelé nem én eveztem. S aztán az éjszaka.

Hogy egészen világos legyen: azon a nyáron ütötte le az elődöntőben Schumacher a kitörő Battistont, hogy aztán a becsérélt, sérült és teljesen átszellemült Rummenigge miatt ezt még meg is kelljen bocsátanunk neki. Sőt, többet mondok, az esemény, amiről valójában beszélendő vagyok, a francia-német napján történt. Éppen tíz éve. Ma találtam egy halforma homokozó mintát a Tisza-parti homokban.

Szóval miközben a franciák és a németek egymást gyűrték fekete-fehérben, és én legális whiskyt ittam jéggel és szódával a Haralkovich-szülők társaságában, három damilom ázott a holtágban. Keszegre, pontyra, törpeharcására. Akkor sem értettem egészen, mi a különbség, ma meg már végképp nem emlékszem, a színek alapján különböztettem meg a célokat. A törpeharcás bot mindenestre kék volt, egészen mélykék üvegbot, peremfutó orsóval. Ha Rummenigge átszellemült volt, akkor én magamon kívül, vagy legalábbis kicsit részeg voltam, sőt még cigarettázhattam is. Órjögtem. Úgy éreztem, benne vagyok a fősodorban, és rajta tartom az ujjam a világ ütőerén: s közben kikapnak a franciák! Ez volt az én saját, különbejáratú kis világháború-élményem. És vesztet-

tünk. De az élet megy tovább, az éhezőknek enni kell adni, a bűnösöket felakasztják, a békéket megkötik: megnéztem a horgaimat.

Hát, a horgok körül béke volt. Alkonyodott. S nekem annyi adrenalin volt a véremben, hogy át tudtam volna úszni a holtágot. Így aztán az éjkék bot első mocnására úgy berántottam, hogy a szerencsétlen törpeharcsának valahol a csecsemőmirigye környékén jött ki a horog vége. Az én első, és ezideig utolsó halam. Nem tudtam, hogy mit kezdjek vele. Kisgyerekkoromban légpuskával, apai felügyelet mellett egyszer szerencsésen szíven lőttem hátulról egy straszszert a szomszéd kertjében. Az volt ilyen: amikor az ősi ösztönök hirtelen, véletlenül kielégülnek, az emberke meg ott áll, és sírva, virágos gyászpompával eltemet egy szegény galambot az almafa alá. Jut eszembe: ott is állt két velem egykorú leányka.

Nem tudom, van e törpeharcsának vére, emlékezetemben mindenesetre csöpög a friss, piros vér a barna Otafuku papucsra. Szóljon, aki jobban tudja. A lányok persze rögtön ott voltak körülöttem: Zita, a medika gyors, kegyes halált javasolt, a pösze kis Mari siránkozott, és gyors egymásutánban elátkozta a vadászösztönöket, Éva közelebb jött, hogy lásson is valamit azzal a rezzenéstelen halszemével, majd rövid, ismétlődő kézmozdulatokkal elzárkózott a látottaktól. Az én szőke kedvesem pedig elszaladt. Én meg ott álltam első, megalázott halammal és három, alapjában véve mégiscsak leginkább csodálkozó nővel. Körülbelül egy percig csönd volt.

Aztán visszajött az én kedvesem egy otromba, a kezéhez képest túlméretezett, szigetelt nyelű kombináltfogóval. Apró, fehér, utolsó ujjperceiben még kihagyó balkezevel alaposan megmarkolta a levegőben himbálózó törpeharcsát, a kombináltfogóval megkereste a horog rejtett végét, majd – mintha barackot enne – derékban meghajolva, a halat magától fintorogva eltartva, mindkét kezével egyszerre csavarva és húzva, s úgy emlékszem, szörnyű, átható recsegés közben szép lassan kihúzta a horoggal a hal belsejét. A fellazult belsőségből apránként kitépte a vasat, a teljesen összeroncsolt halat elhelyezte a szájában, újracsalizott, bedobta a horgot, rám mosolygott, megcsókolt, beletörölte a fűbe a kombináltfogó vérmocskos pókait, aztán visszavitte a szerszámoskamrába. A lányok szétszéledtek. A túlsó partra készültünk azon az estén is. Aztán más már nem történt.

*

Úgy emlékszem, ez a laposka és némiképp már a recepcióban is hazug történet – a halnak nincs vére, és nincs hallható recsegés; horgász-rutin van, és egy tapasztalt horgász tapasztalt horgászleánya – mélységesen felkavarta azt a tizennyolc éves fiatalembert, aki akkor voltam. A történet fiatalember-szereplője, úgy emlékszem (vagy azt gondolom most), azt gondolta akkor, hogy ez a jelenet valami nagy jelentőségű eljövendő esemény előjele, vagy méginkább azt, hogy ez a jelenet rendelkezik valamiféle sűrűséggel és telítettséggel, amely kifejez valamit a világ szerkezetéből, valamire rávilágít, valamit feltár és megmutat. Úgy emlékszem, az a fiatalember, aki akkor voltam, nem tudta, hogy mi lehet ez a je-

lentés, amit a jelenet hordoz, de úgy gondolta, eljön az az idő, amikor ez is meg fog világosodni előtte. Meg is bízta akkor későbbi önmagát, hogy dolgozzon ezen a megvilágosodáson.

Innen, most, ahonnan a tizenennyolc éves embereket és az érettségi utáni eszméletlen forráságú szerelmes nyarat már hajlamos vagyok giccsesnek látni, most, amikor kedves Otafuku papucsomat Brasil márkájú olasz bőrszandálra cseréltem, amikor már nem kell csennem az alkoholt és a cigarettát (vagy legalábbis nem azért, amiért akkor), most, amikor italom Schwechater, dohányom Chesterfield, tollam kurzor, írógépem pedig még akkor is egy 1942-es Olivetti Rapida, ha távol vagyok kedves IBM AT 286 SIMON-omtól, és borom is van, ha a fák nem is intenek még ezüst kezűkkel, nos, innen persze úgy tűnik, mintha a fiatalember akkor nem, vagy már akkor sem lett volna igazán őszinte. Mintha már akkor is tudta, vagy legalábbis sejtette volna, hogy a folyóparton alkonyatkor halat trancsírozó szőke szépség jelenete – bármennyire emlékezteti is másodrangú irodalmi élményeinek némely képére, bármennyire reméli is benne eljövendő nagysikerű irodalmi tevékenységének egyik emlékezetes, de nem túlzottan kiemelt fontosságú alapanyagát – valójában üresség, semmi, nulla, ha nem is feltétlenül hamisítás, önámítás, füllentés vagy csalás. Egy olyan kép csupán, amiről el lehet hitetni, egyszer el fogja tudni hitetni, lesznek, akik elhiszik, hogy jelent valamit.

Arra viszont már nem emlékszem, hogy ebből a csendes és be semmiképpen sem vallott felismerésből vont-é le következtetést a fiatalember irodalmi emlékeiből felderengő kép-emlékeire nézve is. Hogy regényíró akart lenni akkoriban, meg régész, az bizonyos. Ebből tán arra következtethetek, hogy úgy gondolhatta: ez is csak olyan kép, vagy jelenet, mint a többi, amit el lehet sütni majd mint irodalmat. Hogy hihetik: kimond valamit, amiről egyébként nem tudunk. Igen, talán felderengett benne, hogy a túlmanra mutató, az arról való beszéd mindig, most is csak hitetés.

Lehet azonban, hogy akkoriban valóban érett voltam, bátor és szerencsés. Remélem, akkor nem voltam mégsem őszintétlen, nem kívántam irodalmi felhasználást, és nem gondoltam hitetésre. Lehet, hogy akkor valami titok valóban megmutatkozott nekem. De akkor miért biztattam mai magamat, miért fogadtattam kemény fogadással a mai munkát? Miért akartam akkor a mai, felesleges beszédet?

Valószínűleg tudni akartam, mi az, ami megmutatkozik. Vagy nem akartam tudni, és mai magamra lőcsöltem a tudást. Vagy akartam tudni, de tudtam, hogy nem lehet, s rábízta az örege, hadd bíbelődjön.

Most, hogy bíbelődöm, egyébként nem csodálkozom, hogy tetszett a fiúnak a dolog. Ha már egyszer nem beszélt, nem cselekedett, csupán napozott és röhögött, ha már ő nem bíbelődött a kifejezéssel, csakugyan nagyon kapóra jöhetett neki, szegénynek a jelenet. A sors jóindulatából kifejezhette vele, vagy rálőcsölhette a képre gondolatait. Már nem emlékszem, mik voltak ezek, de az bizonyos, hogy a törpeharcsa, ez a zsugorított ragadozó, ez a matchbox-harcsa legalább olyan szörnyű, mint egy macskaméretű patkány. Egy szörny. A szörny és a szépség: az unicornist megszelídítő szűz képe és története bizonyára dolgozott benne. Az eredetit egy meséskönyvből ismerhette, ma is megvan.

Az egész sikertelenül érzékeltetni próbált fiatalos, mégis füledten erotikus atmoszféra jelképe lehetett számára a horgászat, több bottal, a kis folyó partján: irodalmi fakultációs órákon sokat röhögtek Sárával a szíveket horgászó puttó-szerű Cupidókon. Egyáltalán: a fiatalember úszni nem tudásához képest azon a nyáron minden úszni tudó ember valamiképp titokzatos vízilénynek tűnt számára, ő meg csak vergődött, mint a partra vetett hal. (Tudom, otromba vagyok, de ő is az volt, s most neki dolgozom.)

Azt a gyermeket, aki a fiatalember korábban volt, nagymamák, nagynénik, unokanővérek hada nevelte, ezért aztán váltakozva szerette és kereste vagy utálta később szívből az olyan társaságokat, ahol ő volt az egyetlen, vagy legfiatalabb férfi. Gondolom, kellemesen vagy hideglegelősen erre is emlékeztethette a négy-nős parti jelenet. Az elrontott játékot megjavítja a mama. Papának nem szólunk.

Amúgy bármilyen otthonosan is mozgott a folyóparti kiskastélyban a fiatal-ember, aki, bár nem emlegette, de a hírhedt Wesenbach-família egy vadhajtásából származott, némiképp mégis a vérnősző ős szemével látta azt a nyarat, szőkével, feketével vegyest, s némi rettegő kíváncsisággal elegy belső röhögéssel kereste a sátrába térők között véresszájú megcsonkítóját. A rövid, angolna-forma törpeharcsa szimbolikája nyilvánvaló, a szőke Haralkovich híréhez méltó módon bánt el vele. (Úgy emlékszem, a fiatalember szerette a szexuális kiszolgáltatottságot. Bár ezt semmi pénzért be nem vallotta volna.) Azt hiszem, nem jelentéktelen mellékszál az sem, hogy a szőke Haralkovich Sára vívónők között nem feltűnő, de mégis felettébb jól formált alsó lábszárát sűrű, férfias, már-már gyapjas, aranyszőke szőrzet fedte, ami a fiatalemberben valamiféle atavisztikus vonzalmat ébresztett, soha nem szorgalmazta eltüntetését, többek között az alkonyi napsugarak ismétlődő, ám mindig fortélyos, sziluettező játékának öröme miatt. A törpeharcsa egyébként a normál harcsához és az lhász-lányokhoz hasonló módon erősen rövidlátó, csinos, antropomorfizálva azt mondhatnánk: kisportolt lény. Fogásuk fortélyait magyarázva Haralkovich Ferenc, ez az erősen szabadszájú, férfitársaságban kifejezetten disznó ember sok egyébről is beszélt, nagy kedvvel, és vasastól szokatlanul mély anatómiai ismeretekről téve tanúságot. Mindenesetre a fiatalemberben a horgászat és az éjszakai primitív aktivitások szókincese meglehetősen összefonódva él mind a mai napig, példát most nem kaptok.

Rémlik, mintha sztorijának köze lenne a boncolós, horogkivevős képhez, de a *Hidegvérrel* című Capote-regény persze Sáránál maradt, s aktuálisan nincs pénzem megvenni. Jut eszembe: ha a halnak, márminthogy a törpeharcsának lenne pikkelye, mint ahogyan nincs, vagy ha akkor a fiatalember pontyot is fogott volna, akkor a halpénznek is nevezett kültakaró kapcsán a sikeres, jóllehet filléres pókerjátszmák megjelenítésére is kiterhetnének.

Felhívnám még a figyelmet a Wesenbach szó jelentésére és a túlsó part szimbolikájára, a Haralkovich névben rejtőző hal, halál, kövecs, kovács szavakra és a köpés előtti zajokra emlékeztető hangzásra, csúfolták is őket eleget, az lhász név dokumentálható 'Halász' elírására (Lásd: *Halasy Nagy József Gimnázium, Jubileumi Emlékkönyv*. É. n. [1983] H. n. 127. l.), a Sára, Éva, Mária nevet viselt nők klasz-

szikus történeteire, Mari gyanús pöszeségére, a Zita névvel folytatott napozós, anagrammatikus játékokra (pl. a tíz, (tisza víz...), Tisza, taszít stb.), a vizeinkben nem óshonos törpeharcsa amerikai (! whisky, cigaretta) származására, a holtág horog-formájára, valamint az alkonyatkor a házfalakról csorgó vöröslő fájdalomra. És arra, hogy a fiatalember későbbi felesége – anyakönyvi tény! – a Halak jegyében született. Stb. Stb. Stb.

Nem titkolhatom, s nem is titkolható, hogy a fentiekben, amikor a fiatalember tíz évvel ezelőtti megrendülésének okait az ő megbízásából az emlékezet, a következtetés és az interpretáció biztonságos, szigetelt nyelvű eszközével boncolgatni kezdtem, jelentős erőfeszítéseket kellett tennem, s nem is jutottam messzire. Mindenesetre ha fiatalkori fiatalkorú megbízómnak volt egyáltalán valamiféle intenciója, vagy netán szándéka, akkor talán annak szellemében jártam el, amikor nem dőltem be a felkérésben rejlő ravasz, vizsgáljellegű buktatónak: s nem próbáltam arról beszélni, amiről ő akkor nem tudott, de amire akkori hite szerint a törpeharcsát kesztyűszerűen kifordító szőke nő alkonyi jelenléte rámutatott. Vagy talán nem is rámutatott valamire, hanem az a valami mutatkozott meg benne. Aminek mi, ő akkor és én most, csupán kiterjedéseit, dimenzióit próbáljuk bemérni, ismert, bár felfedezni való tájékozódási pontok alapján. Tapogatózva világosban és sötétben egyaránt, keresve egy kép magára mutató tapasztalatát.

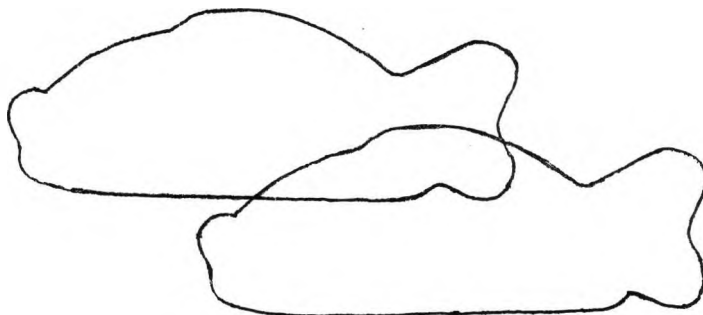
Én annak a történetnek a kapcsán már nem érzek megrendülést. Nem az ő megrendülését érzem, pontosabban, ha mégis érzek valami olyasmit, akkor az inkább az ő akkori megrendülése feletti atyai, néhol szánakozó, mégis tiszteletteljes áhítat. Én csak azt tudom, hogy hal: olyan állat nincs. Ponty van, keszeg, és törpeharcsa. Főként törpeharcsa. És legfőként az, az egyetlen, amit a saját kezemmel fogtam ki. Számomra az a: HAL. Magánmitológiák különösebben megfontolt és céltudatos építése nélkül is azokban élünk, egy-egy saját szótárban. Halak pedig nincsenek. Törpeharcsa van, alkonyat, egy szőke nő, három másik és egy szigetelt nyelvű, piros-fekete kombináltfogó. És ezek együtt és külön-külön is csupán önmagukat jelentik. Ha pedig valami megmutatkozik, ráadásul, véletlenül, esetleg, akkor nem tudjuk, mikor, hogyan és mi. S ha tudjuk is, akkor se tudjuk mondani. Tudjuk-e akkor?

*

Gondolom, s akkor úgy is van, a történethez hozzátartozik még, hogy 1992 júliusának elején a hírhedt francia-német mérkőzés tizedik évfordulóján, amikor már erősen eljött az ideje, hogy beváltsam a tízéves ígéretet, estefelé találtam a parti homokban egy kicsinyke, kék, halat formázó homokozó-öntőformát. Nem mondom, hogy nagyon megrendültem volna, de valami azért van. Az öntőforma egyértelműen ponty kíván lenni, és nyilvánvalóan az az ambíciója, hogy valaki számára ő legyen: *a hal*. Ám én nem vagyok az a valaki.

De eljátszogattam vele. Elkotortam az arasznyi, szempontomból hasznavehetetlen homokréteget, s az alatta lévő puhább, nedvesebb, iszaposabb anyagba szándék és gondolkodás nélkül nyomtattam két, egymást részben fedő hal-kör-

vonalat. A néha higgadt, néha eszelős testetlen várakozás vagy értelmező munka miatt a képek (tudósítsanak bár az érinthetetlenről vagy sem, amit eldönteni úgysem tudunk, a tudósítás lehetőségének meglétét eleve elvetni pedig ugyanúgy paranoia, mint folyamatosan keresni az üzenetet a felhők járásában), nos, a képek, ha valaki nézi őket, ritkán maradnak értelmetlenek, vagy jelentés nélkül valók. A feleségemnek például nagyon tetszett a két nyomtatott hal ábrája. Valahogy így nézett ki:

Hal volt, hal nem volt

Nem szeretem különösebben a halat. Ha állat, akkor mindenekeelőtt macska, aztán kutya, nyúl vagy ló; vagy lehet bármi más, csak hal ne legyen. A felnőtt élőlények, ha ők maguk esetleg már nem is szépek, még biztosan vigasztalni tudják magukat azzal, hogy kicsinyeik legalább a kezdetekkor őriznek magukban valamit abból, amit szépségnek lehet nevezni, s ami számukra visszavonhatatlanul elmúlt már: ki többet, ki kevesebbet. Lehetséges, hogy a prém hiánya teszi, de a hal reménytelenül nem ilyen állat. A kis hal pontosan ugyanolyan mértékig csúnya, mint a nagy, és bár ez a negatív előjelű életkori egyformaság jelenthet bizonyos függetlenséget, az emlékezet és a hiúság kiiktatását, a csúnyság ténye tény marad: még a díszhalaknál is inkább csak a környezet, az akvárium téveszti meg az embert. A víz, a kavicsok, a kagylók, a növényzet színei, a fények, a kis berregő gép, ami oxigént juttat a vízbe, és az, hogy ez annyira idegen: nem az enyém. De hiba lenne ezt a fajta (hogy ne minősítsem túl élesen) távolságtartásomat csupán a szépség nemlétére visszavezetni. Annál is inkább, mert Christy Turlington, a huszonkét éves amerikai fotómodellt, akit újabban viszonylag gyakran láthatni itt és ott, s aki nem kellemetlen látvány, Darvasival Szegeden Halarcú Lánynak szoktuk hívni. Mindenesetre tartózkodásom hal-ügyben a praktikus dolgokra is kiterjedt: nem dicsekedhetem Kanetti babérjaival, életemben egyetlen halat nem fogtam, élő egyedet kézzel sem illettem, azzal áztatam magam, hogy természetes vízben a benne lakozó halak miatt nem tudok úszni (közben csak erőnlét, bátorság meg talán technika kérdése a dolog), akváriumom sohasem volt, és egy rövid, fellángoló időszakról eltekintve, melynek a paksi Halászcsárdában a főpincérrel való összetűzés vetett véget, a halételekről sem mondhatom, hogy előnyben részesíteném őket; jöllehet, vannak kedves emlékeim. Az egyik például Kolozsvárhoz köt, az elbűjosott pártbizottság valamikori vendégházában berendezett étteremhez, ahol Viskyvel, Egyed Péterrel, Mészárossal, Kereszturyval, Szántó Pistával fogast ettünk, s ahol Mészáros, a mezőnyt értelemszerűen maga mögé utasítva, megjavította a hosszútávú étkezés világcsúcsát. Kérdés persze, hogy mit kell a hosszútávú étkezés világcsúcsa alatt értenünk. Mert lehet sokat enni, lehet gyorsan, és ezt lehet szépen, méltósággal csinálni. Mészáros halkan és gyorsan evett, sokat. Mi még ki se ismertük a fogas fogásait, ő már be is fejezte. Nem volt éhes, mondta.

Megrágtad rendesen, kérdeztük.

Meg, mondta.

A palacsintával ugyanígy. Pedig akkor már figyeltük.

Ez történet, nekem ilyen van még egy-kettő, akár ugyanebből az étteremből is, de összerakva sem vezetnek sehova.

Amikor még nem volt hal, azt gondoltam, hogy a hal nem több, mint egyetlen szó.

Azt hittem, hogy a gyülekező írások olyan mondatokból fognak összeállni, melyek őrizni fogják a hal szó-természetét, horizontálisan rendeződnek majd el, retorikai jellegzetességük az egymás mellé rendelés, a felsorolás lesz. Közmondásokra és szólásokra vártam, a Margalitsból: „Fejétől búzlik a hal”; „Azt a halat tartják a legszebbnek, ami a hálóból kiugrik”; „Két hal nem fér meg egy vízben”; „Akkor szokja meg a hal a horgot, mikor először lenyeli”; „Él, mint hal a vízben”; „Eb a bárka hal nélkül”; „A nagy hal megeszi a kicsit”; „Se hal, se hús”; „Sok halat fognak ki addig a Tiszából”; „Bámul, mint a sült hal”; „Bámul, mint a partra vetett hal”; „Halak mellett a béka is elkel”. Ez a legönreflexívebb. Halszem – halszám. Címek jártak a fejemben: a *Moby Dick*, *Az öreg halász és a tenger*, *A hal*, *A halászó macska utcája*, a *Cápauszony*, *A fehér cápa*, *A hal neve: Wanda*, *Halassi irkája*, *A halacska csudálatos élete*. Híres amerikai férfiak, amint halakkal viaskodnak: Spencer Tracy, Gregory Peck. Meg Bojtár közép-kelet-európai hala. Arra számítottam, hogy nevek lesznek itt: Halász, Fischer, Csukás, Keszeg, Busa, Varsányi, Halassi, Halasy, Hal Béla, Kamhal Mária, Pikó Bandi meg a mesebeli tizenkét Kali-nővér: Kinga, aki Rák, tehát óvatos; Blanka, aki Ikrek: ő művészlélek; Réka, aki Bika, s aki meggondolt; Emese, aki Kos és célratörő; Mária, aki Halak: rá mindig várni kell; Gyöngyvér, aki Vízöntő, vagyis türelmes; Eszter, aki Bak, s aki előrelátó; Flóra, aki Nyilas és ezért nagylelkű; Erika, aki Skorpió és nagyon önző; Fruzsina, aki Mérleg és öntudatos; a szülők múltó feledékenységének köszönhetően még egy Emese, akiből utóbb Enikő lett, aki Szűz, tehát barátságos és tapintatlan; végül a kis Emőke, aki Oroszlán, s aki az egész kompánián uralkodik. Nem csoda: ő a legkisebb. Kilenc éves csak, de már nagyon magas. Vagy manöken lesz, vagy kosárlabdázó. A csillagjegyek is eszembe jutottak persze, természetesen a vizes jegyek. Skorpió, Rák, Halak. Halételek: a tengeri szarvasgomba, a bárka-kagyló, a hagymával ecetes makréla, a citrommal és ecettel marinírozott ajóka, a granzevola, a farkassügér és a vörös sárkányfej. Történetek és mondatok. A Biblia. Karácsony. Leánykák. Sokszorozd meg a halakat. A kémhálnáról először abban a magyar regényben olvastam, amin végighurcolják. Aztán Parti Nagy mesélt róla, hogy Németh Gáborral erről beszéltek: és hogy mi lenne, ha ez így együtt lenne.

Hát legyen hal.

Hol volt hal, hol meg nem volt hal. Leginkább akkor nem volt, amikor egy hétköznapi délelőtt, telefonon, számomra váratlanul kiderült: *a bálna emlős*. Ezt passzív tudásnak nevezik: amit tud az ember, csak soha nincs ráutalva, hogy eszébe is jusson. Van aztán aktív nem-tudás is: a kagyló sem hal. Már mindegy, jönnek a szavak. *Adék néked egy halat*. „Ha nem tudod használni, nyugodtan küldd vissza.” Aztán lassanként volt hal, és már nem is horizontálisan rendeződött el: előbb öt hal, aztán tíz hal, majd tizenöt hal. Volt köztük rajz, volt köztük :eleven hal. Ne vegyük egészen komolyan; de egy kicsit mégis. Húsznál megálltunk. Tele a szák. Kilencvenhat nyomtatott oldal. Balla Zsófi azt mondta, ha túl sok, vágjam ketté egy fűrészhallal. Hal volt, hal nem volt, aki bújt, aki nem, megyek. Halzárta. Ha van egy halad, küldd el; már nem a halban lesz, de odagondoljuk.

Úgy emlékszem, én még láttam Kanetti halát.

A következő hónap október. Azután november jön.

Ilyenekre gondoltam közben.

Pécs, 1992. augusztus 10.